

A VKM. e könyvet jelen kiadásában, 62,551/1927. sz. rendeletével,
kereskedő-tanonciskolák számára tankönyvül engedélyezte

84385

MAGYAR OLVASÓKÖNYV

KERESKEDŐ-TANONCISKOLÁK ELŐKÉSZÍTŐ OSZTÁLYA
SZÁMÁRA

390

AZ ÚJ TANÍTÁSTERV ÉS UTASÍTÁS ALAPJÁN

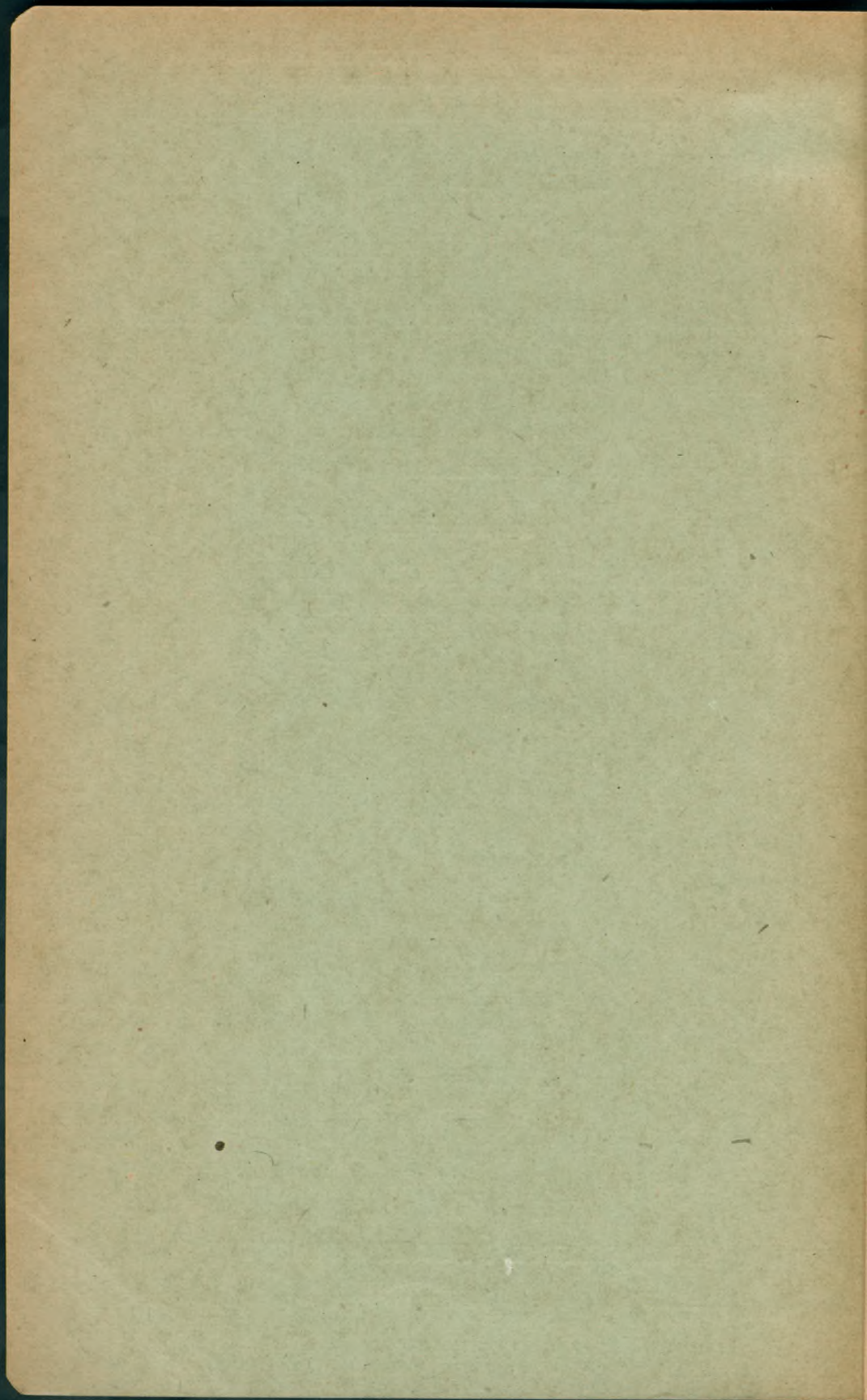
SZERKESZTETTÉK

Dr GÁLOS REZSŐ ÉS WIRKER ISTVÁN

FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLAI IGAZGATÓK

FF

FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPEST

MAGYAR OLVASÓKÖNYV

KERESKEDŐ-TANONCISKOLÁK ELŐKÉSZÍTŐ OSZTÁLYA
SZÁMÁRA

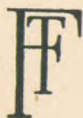
AZ ÚJ TANÍTÁSTERV ÉS UTASÍTÁS ALAPJÁN

SZERKESZTETTÉK

DE GÁLOS REZSŐ ÉS WIRKER ISTVÁN

FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLAI IGAZGATÓK

A VKM. e könyvet jelen kiadásában, 62,551/1927. sz. rendeletével,
kereskedő-tanonciskolák számára tankönyvül engedélyezte

FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPEST

84385

baed.

22.990

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA	
I. Nyomat. Növendekajló	
1929	éy. 18432

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

ELŐSZÓ.

A kereskedő-tanonciskolák új tanításterve az előkészítő osztályban a magyar nyelv tanításának célját a következőképpen körvonalazza: «A magyar nyelv helyes kiejtésének megtanulása és megszokása, az értelmes, jól hangsúlyozott olvasás és a helyesírás begyakorlása, az olvasmányok megértése és belőlük az erkölcsi igazságok levonása, a hazafias érzés fölkeltése és táplálása.»

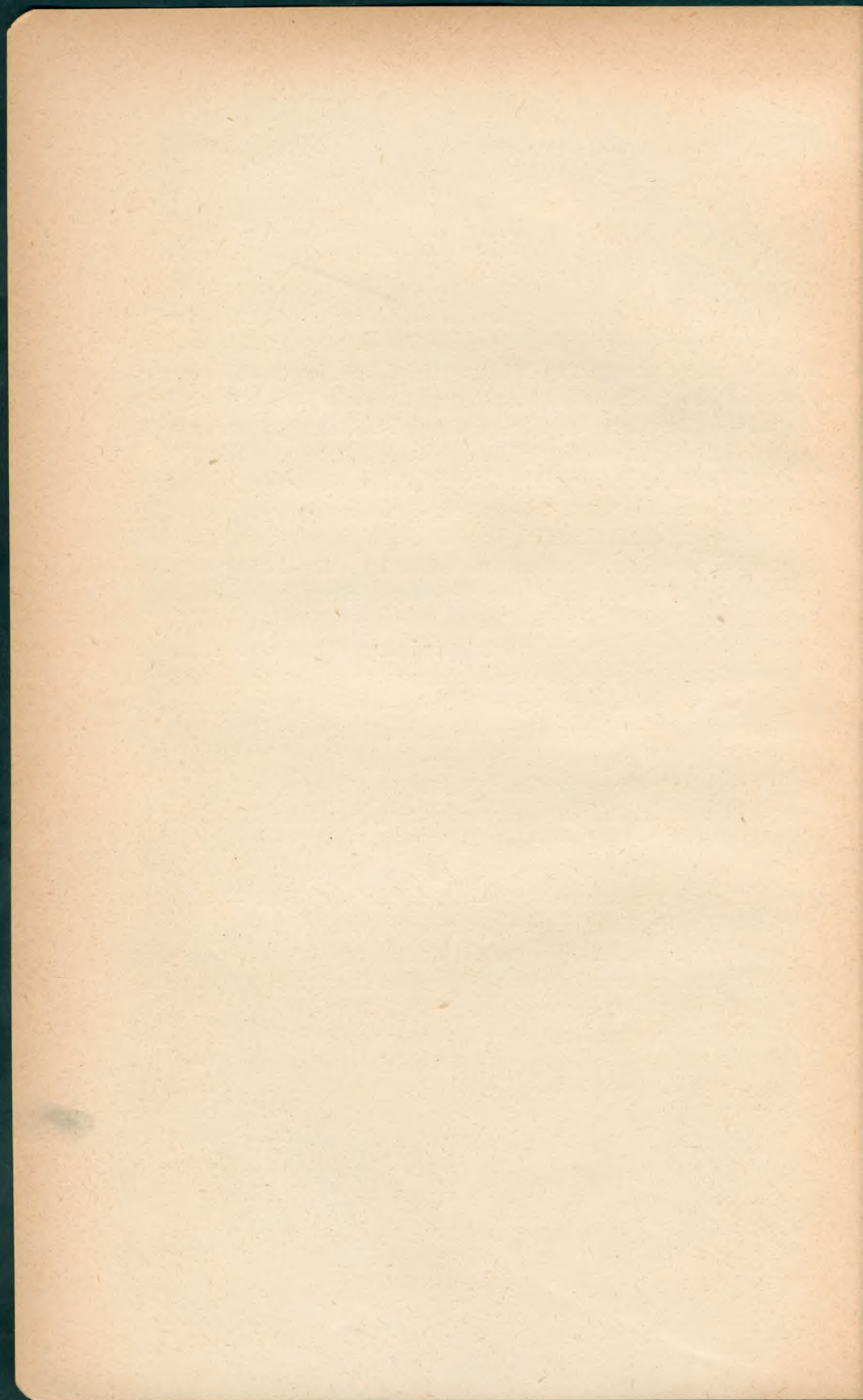
Ez a cél szabta meg olvasókönyvünk kereteit és tartalmát. Olyan könnyű olvasmányokat válogattunk össze, amelyek a tanításterv kijelölte anyagból, *hazafias és jellemképző* tárgyakkal a tanulók *érdeklődését* is fölkelték. Ezért változatosságra törekedtünk az olvasmányok elrendezésében is, de fölvettünk könyvünkbe érdekkeltő szépirodalmi olvasmányokat is. A magyar földnek és nemzetünk ezeréves történetének ismerete az olvasmányok magja. Az előkészítő osztályban a megmaradt, Csonka-Magyarország városain és földrajzi nevezetességein túl nem terjeszkedtünk — csak a Szent Anna taváról vettünk fel egy olvasmányt — a megszállott országrészek városai a többi osztály anyagában következnek.

Az olvasmányok sorába sok *költeményt* vettünk föl, majdnem egy harmada az. Csak könnyű, nem sok magyarázatot kívánó versek ezek, de irodalmunk legjavából. Legtöbbjük az előkészítő osztályban Petőfi verse. Nem kell megmondanunk, miért.

A nyelvtani tudnivalókat — minimális mértékben — induktív módon illesztettük az olvasmányok végére, mindig szoros kapcsolatban az olvasottakkal. Nem feledkeztünk meg róla, hogy ebben az osztályban a nyelvtani ismeretek is csupán arra valók, hogy az értelmes olvasást és az olvasottak megértését könnyítsék.

Kérjük kartársainkat, fogadják könyveinket szívesen; tapasztalataik eredményét pedig közöljék velünk, minden megjegyzést és észrevételt a leghálásabban fogadunk.

Dr. Gálos Rezső.
Wirker István.

*Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni, örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában.*

1. Magyarország.

Magyarország, a mi édes hazánk, a világnak egyik legszebb országa. Úgy szeretjük, mint az édesanyánkat, jobban, mint magunkat és büszkén mondjuk, hogy a fiai vagyunk, magyarok vagyunk. Erre mindig büszkének is kell lennünk. Több mint ezer év óta él nemzetünk ezen az istenáldotta, drága földön. A Kárpátok koszorúzzák határait, délen az Adriai-tenger kék vize és a Duna mossza széleit. A világ legjobb búzája terem síkságain, a Nagy- és a Kis-Alföldön, a világ legjobb bora a Hegyalján. Kincseket, aranyat, ezüstöt, vasat és szenet rejtenek hegyei; lombos erdei mérhetetlen sok fát adnak. Remek vad él a fák sűrűjében, sokféle, pompás édesvízi hal a folyókban és a Balatonban. Városai és különösen fővárosa, Budapest, a külföld városainál is szebbek. Kereskedelmünk, iparunk virágzó; mezőgazdaságunk fejlett és nagyszerű. Művészetek, tudományok dolgában sem maradtunk el. Áldja Istent az, aki magyarnak születhetett.

De ezer év óta nemcsak vérünkkel védelmeztük határainkat, verítékünkkel szereztük meg a haza virulását, nemcsak a magunk jólétét néztük, nemcsak magunkért küzdöttünk és dolgoztunk, hanem tatár és török veszedelemtől évszázadokon át mi védjük Európát is. A mi vérünk omlott azért, hogy a német, francia, olasz földet is el ne pusztítsa a pogány. Nekünk köszönheti Európa

műveltségének, kincseinek megmaradását. Hirdessük ezt büszkén, bátran, mert ez az igazság!

A nemrégén mult világháborúban is a legvitézebb katona a magyar volt. Mindig, mindenütt győztek a mi hőseink, a magyar földről mindig kivertük az ellenséget. De ellenségeink sokan voltak. Galádul összefogtak ellenünk és az úgynevezett trianoni békekötéssel elvették országunk nagyrészét, hegyeinket, folyóinkat, erdeinket, búzáinkat és magyar testvéreink millióit.

Azóta szegény, megcsonkított, kifosztott hazánkat úgy hívjuk, hogy Csonka-Magyarország. De nem lesz ez mindig így, lesz még egyszer megint Nagy-Magyarország! Mert ha csüggedés nélkül, fáradhatatlanul tanulunk, dolgozunk és küzdünk érte, vissza fogjuk szerezni ezeréves határainkat, leigázott testvéreinket, szemet, ércet rejtő hegyeinket, fatermelő erdeinket. Addig is minden igaz magyar lélek mindennapi fájó-édes hitvallása :

Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában.

Ez az én vallásom, ez az én életem,
Ezért a keresztet vállaimra veszem,
Ezért magamat is reá feszíttetem.

Szeretném harsogni kétkedők fülébe,
Szeretném égetni reszketők lelkébe,
Lángbetűkkel írni véres magyar égre :

Ez a hit a fegyver, hatalom és élet,
Ezzel porba zúzod minden ellenséged,
Ezzel megválthatod minden szenvedésed.

Szíved is dobogja, szavad is hirdesse,
Ajkad ezt rebegje reggel, délben, este,
Vérré, hogy váljék az ige, az eszme :

Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában.

Nyelvtanitudnivalók. Mindannyian érzünk és gondolkozunk. Érzéseinket és gondolatainkat legtöbbször másokkal is közöljük. Ez történhetik szóban és írásban. Gondolatainknak szóval való kifejezése a *beszéd*. Beszédünk *mondatokból* áll.

A «Magyarország» című olvasmány első három sorában a következő mondatokat találjuk: Magyarország a mi édes hazánk, a világnak egyik legszebb országa. Úgy szeretjük, mint az édes anyánkat, jobban, mint magunkat és büszkén mondjuk, hogy a fiai vagyunk. Erre mindig büszkének kell lennünk.

A mondatot *szavak* alkotják. Olvasmányunk harmadik mondatának szavai: Erre — mindig — büszkének — kell — lennünk.

A szó *szótagokra* bontható: Er-re min-dig büsz-kék-nek kell len-nünk.

A szótagok *hangokból* állanak. A «Magyarország» szó tagjait a következő hangok alkotják: M-a-gy-a-r-o-r-sz-á-g.

A hangokat *betűkkel* jelöljük. A magyarban a következő betűk használatosak: a, á, b, c, cs, d, e, é, f, g, gy, h, i, í, j, k, l, ly, m, n, ny, o, ó, ö, ő, p, r, s, sz, t, ty, u, ú, ü, ő, v, z, zs.

Régi magyar neveken és idegen szókban külön is előfordul az y-(ipszilon) jel, amelyet ily szavakban *i*-nek ejtünk: Vay, Fáy, Vörös-marty.

Írásbeli feladat. Néhány betű leírása előírás szerint, a szépirás gyakorlására.

2. Honfidal.

Írta Petőfi Sándor.

Tied vagyok, tied, hazám!

E szív, e lélek:

Kit szeretnék, ha tégedet

Nem szeretnék?

Szentegyház keblem belseje,

Oltára képed.

Te állj, s ha kell: a templomot,

Eldöntöm érted:

S az összeroskadó kebel,

Végső imája:

Áldás a honra, istenem

Áldása rája! —

De én nem mondom senkinek
 Ki nem kiáltom :
 Legkedvesebbem, hogy te vagy
 A nagy világon.

Titkon kísérem lépteid,
 S mindegyre híven ;
 Nem, mint az árny az utazót,
 Csak jó időben.

De mint az árnyék nő, midőn
 Az est közelget :
 Nő bűm, ha sötétedni kezd,
 Hazám, fölötted.

És elmegyek, hol híveid
 Pohárt emelve
 A sorstól új fényt esdenek
 Szent életedre ;

S kihajtom egy cseppig borát
 A telt üvegnek,
 Bár keserű, mert könnyeim
 Belé peregnek.

Tárgyi magyarázat. Ezt a hazafias verset Petőfi Sándor írta, a legnagyobb magyar költők egyike. Mindössze huszonhat évet élt és az 1848/49-es szabadságharcban esett el. De ilyen fiatalon is nagy

Petőfi Sándor.

kötet költeményt hagyott hazájára. Ezek minden magyar ember lelki kincsei, ezeket a külföld is nagyra becsüli. Van közöttük sok szép hazafias vers és sok olyan költemény, amelyben a családi érzésnek : édesapja, édesanyja, felesége és testvéröccse iránt érzett szeretetének ad kifejezést. Más költeményeiben szülőföldjét, a nagy magyar Alföldet írja le gyönyörűen. Írt népmesét is, *János vitéz* a címe.

Nyelvtani tudnivalók. A hangok kétfélék: magánhangzók és más-salhangzók.

Magánhangzók azok a hangok, amelyeket más hang segítségével nélkül, magukban is tudunk megszakítás nélkül huzamosabban hangoztatni. Ezek: *a, á, e, é, i, í, o, ó, ö, ő, u, ú, ü, ű*. A magánhangzókat jelölő betűk egy része fölé pontokat és vonásokat, *ékezetet* írunk. A pontok rövid, a vonások hosszú hangokat jelölnek.

Mássalhangzók azok a hangok, amelyeknek folytonos helyes kiejtéséhez még egy hangra, egy magánhangzóra van szükségünk. Pl. *b(-é), c(-é), gy(-é), v(-é), (-e)r, (-e)l, stb.* Ezeket egyfolytában, megszakítás nélkül nem tudjuk kiejteni. Mássalhangzóink: *c, cs, d, f, g, gy, h, j, k, l, ly, m, n, p, r, s, sz, t, ty, v, z, zs.*

Írásbeli feladat. Írjuk ki a most olvasott költemény első négy sorából a magánhangzókat. Írjuk ki külön a mássalhangzókat.

3. Virágok.

Aki csak egy kissé is tud gyönyörködni a szép dolgokban, az szereti a virágot. Ha valamit igen szépen ki akarunk fejezni virágos nyelven beszélünk. A szép virág mindenkinek tetszik.

Amidőn a tavaszi napsugár kicsalja az első korai virágot, örömmel üdvözlí azt a falusi gyerek is, a városi lakó is. A természet megújhodása újból és újból örömmel és rajongással tölti el szívünket. A fiatal pajzán jókedvre serkenti, az öreget pedig felüdíti és megifjítja. Ha elesigáz bennünket a munka, akkor nincs jobb orvosság, nincs egészségesebb foglalkozás, mint ha átengedjük magunkat a szabad természetnek. Meneküljünk a város szűk utcáiból, menjünk ki a szabadba. A szabadban való tartózkodás felfrissíti ellankadt testünket és új gondolatokat ébreszt elménkben. Érdeklődünk tehát napi munkánk után a szabad természet iránt. Ismerjük meg kincseit, hogy hasznunkra fordíthassuk; de ha egyéb hasznunk nem lesz is, megelégedhetünk felüdítő, lélekemelő és nemesítő hatásával is.

Az a kis virág, amelyik a kertben, a mezőn, a réten nyílik, nemcsak a tavaszi pompa kedvéért virít olyan szépen. Minden szépnek megvan a maga feladata a természetben. A virág szép színének, kellemes illatának, szirmai minden tarkaságának és finom rajzolatának is fontos célja van. A virág nem csupán a mi gyönyörködtetésünkre virul olyan pompázóan, hanem minden szépségével önző célra törekszik. A szép virágot pompásan feldiszített lakodalmas házzal hasonlíthatjuk össze, amely dúsan megrakott asztalokhoz csalogatja a lakodalmi vendégeket. És jönnek a karesú termetű lepkék, a fényestestű bogarak, a züm-

mögő méhecskék, meg a szentelenkedő legyek. Mindnyájan lakmároznak a virág édes mézén, hogy azután virágról-virágra szállva, átvigyék a virágport egyik virágról a másikra. Ezzel megindítják a magképzést. A legbájosabb virágnak is magképzés a célja. A virágzást a gyümölcsozás követi. A szépnek nyomában a hasznos jár.

Tárgyi magyarázat. Isten a természetet, mindent, ami körülöttünk van, szépnek teremtette. A természetet már ezért is szeretnünk kell. A virág illata és színe gyönyörködtet. Benne a természet pompája él. De nemcsak szép, hanem hasznos és hálás is a virág: ha jól gondozzuk, bőven hajt, gazdagon virágzik. A méhek szorgalmas munkával gyűjtik a virágokról a mézet és hozzájárulnak ahhoz, hogy a virágból mag és gyümölcs váljék. Minket is, kereskedőket, arra tanítanak, hogy a szorgalom meghozza gyümölcsét. Nem szabad a fákról, bokrokról ágakat letépni, mezőn a vetést, városokban a szép gyepet elgázolni. A fű, a fa, a virág Isten áldása, amelyet jó ember megbecsül és óv. A költő is azt mondja hogy:

Ki a virágot szereti,
Rossz ember nem lehet.

Nyelvtani tudnivalók. *A magyar hangok kiejtésük szerint kétfélék: hosszúak és rövidek. A magyarban a rövid magánhangzók betűit vagy minden ékezet nélkül (a, e, o, u), vagy rövid ékezettel (˘, ˘˘) írjuk (í, ö, ü.). A hosszú magánhangzók betűire hosszú ékezetet (˘, ˘˘) tesszünk (á, é, í, ó, ú, ő, ű).*

A hosszú mássalhangzókat kettőztetve írjuk. (Pl. örömmel, rajongással, jobb, orvosság, felfrissíti, ellankadt, háttere, szállva, ezzel).

Írásbeli feladat. Írjuk ki a *Virágok* c. olvasmányunk első bekezdéséből a rövid és a hosszú magánhangzókat külön-külön.

4. A csodaszarvas.

Messze, messze, napkeleten volt egy híres, hatalmas fejedelem: Nimród volt a neve. Ennekelőtte sok ezer esztendővel élt ez a Nimród, de híre, neve fennmaradt. Mert Nimród volt az apja Hunornak és Magyarnak, annak a két deli szép vitéznek, akiknek maradékai a húnok és a magyarok.

Telt, mult az idő, Hunor és Magyar nagy, erős legényekké, deli szép vitézekké cseperedtek.

Gondolta magában Nimród: no, ezeket a fiúkat már a maguk szárnyára is ereszthetném. Hadd lakjanak külön sátorban; akkor

menjenek vadászni, amikor kedvük tartja s oda járjanak, ahová a szívük húzza őket.

Eleinte csak a sátraktól nem messze jártak vadászni, de később mind messzibb, messzibb elkalandoztak. Hanem azért estére mindig haza kerekedtek, aztán beszóltak az édesapjukhoz, elmondották; hol, merre jártak, hány vadat lőttek, hányat hibáztak el. De egy este, amikor éppen a lobogó tűz körül ültek és falatoztak, megszólalt Hunor és azt mondta az öccsének:

— Te, Magyar, egyet mondok, kettő lesz belőle.

— Mondjad, Hunor bátyám, én örömet hallgatom, mert tőled még mindig csak jót hallottam.

— Az a mondandóm, Magyar öcsém, hogy holnap reggel induljunk hosszabb útra. Nézzük meg, mi van az országunk határán túl. Hátha ott még több a vad? Nagyobbak a folyók és több a hal? Nézzük meg.

Megegyeztek, hogy pitymallatkor indulnak, mégpedig nyugat felé. Magukkal visznek ötven-ötven legényt, a legerősebbeket, a legbátrabbakat s vissza sem jönnek, amíg a hó le nem szakad.

Pitymallatkor csakugyan fölkerekedtek s útközben vadászgatván, mentek, mendegéltek, elébb, elébb. Ahol az éjszaka meglepte őket, ott szállást vertek, megháltak és reggel ismét tovább mentek.

Meg is sokallották már, annyi volt a vad. Bölénybikák, szarvasok, őzek ott legelészték a tisztásokon: nem bántották.

Hanem egyszer láttak aztán egy olyan vadat, amilyent még soha. Csodaszép szarvas volt ez, amilyet még emberi szem nem látott. A két ágas-bogas szarva össze volt fonódva, s lebegett a feje fölött mint egy koszorú.

Szaladott a csodaszép szarvas, mint a sebes szélvész, utána Hunor és Magyar, s velük száz deli legény. Tisztásról sűrűbe, sűrűből tisztásra, hegyeken föl, vizeken keresztül. Hol eltűnt, hol felbukkant a csodaszép szarvas: csalta, csalogatta Hunort és Magyart.

Reggeltől alkonyatig üzték a csodaszép szarvast. El akarták fogni elevenen, hogy haza vigyék édesapjuknak. Mert az idegen földön sem feledték az édes jó apát... De hiába. Leszállt a nap, alkonyodott és a csodaszép szarvas eltűnt az ingoványos helyen, a sűrű nádas rejtekébe.

De ha a csodaszép szarvast nem foghatták is meg, elvezette ez őket olyan szép földre, amilyent még nem láttak. Egy szépséges szép sziget volt ez, köröskörül, ameddig a szemük elért: erdők és folyóvizek. Övig gázoltak fűben, virágban. Nagy, tere-

bélyes fák adtak pompás gyümölcsöt és enyhe árnyékot. A vizeknek színén kicsiny és nagy halaknak ezrei úszkáltak s játszadoztak a nap verőfényében.

Már több napja voltak a szép szigeten s csodálkoztak, hogy a maguk emberein kívül más embert nem látnak. Azt mondta Hunor: Öcsém, nézzünk széjjel, hátha emberekre is találunk.

— Jól van, bátyám, menjünk.

Fölkerekedtek s a száz vitézzel sokáig kalandoztak, csatangoltak a nagy rónaságon.

Hát egyszer mit látnak! Szemük, szájuk elállott a nagy csodálkozástól. Egy nagy csapat leány, egyik szebb a másiknál, ott táncolt karikába-körbe egy csörgedező forrásnak a tövén. Szépen összefogóztak, lehettek százan, ha nem többen, s úgy keringtek körbe, közepén pedig két leány lejtett, de olyan szép mind a kettő, hogy a napra lehetett nézni, rájuk nem.

Hunor és Magyar összenéztek, a többi vitézek sem különben. Nem szóltak semmit, de azért tudták, hogy egyet gondolnak mind. Egyszeribe közrefogták a táncoló leányokat, kiki egy leányt fölkapott a nyergébe s azzal — uzsdí neki, vesd el magad! — elvágattak sebes szélnél sebesebben.

Még aznap nagy lakodalmat csaptak. Egyszerre volt a lakodalmá Hunornak és Magyarnak, meg a száz vitézükné.

Az Isten megáldotta frigyüket, szaporodtak ivadékról ivadékra. Idők multán már nem volt elég a szép sziget Hunor és Magyar nemzetségének.

Tovább kellett vándorolniuk.

Új hazát, nagyobbbat kellett keresniük, annyira elszaporodtak a húnok és a magyarok.

Nyelvtani tudnivalók. Magyar, szárnyára, folyók, leányt, csodaszép, pitymallatkor, szállás, úzsdí. Vannak a magyarban hangok, amelyeket két mássalhangzóval jelölünk. Ez azonban csak jelölés, élőhangban csak röviden ejtjük őket. Ezek a *cs, gy, ly, ny, sz, ty, zs*.

Ha ezeket is hosszan ejtjük, az írásban nem mind a két betűt, hanem csak az elsőt kettőztetjük. Így írjuk tehát: *messze, hosszabb, öccse, hattyú, eggyel, árnnyal, gúzzsal*.

A régi magyar nyelvnek még egy kétjegyű mássalhangzója volt: a *c* helyett *cz*-t írtak. Ezt ma már nem szabad így írni, csak régi magyar neveken: **Kazinczy Ferenc, Hajnóczy József.**

Írásbeli feladat. Írjunk tíz szót kétjegyű rövid és tíz szót kétjegyű hosszú mássalhangzóval.

5. A méhek és a medve.

Írta Fáy András.

Egy görbe fa odvában lakó méhrajhoz nem fért a medve. Kíváncsian szemlélte alulról a méhek munkálkodását. «Egy-ügyűek!» — szól végre az irígység belőle — «hogy nem únjátok oly apró cseppekbe gyűjtögetni azt a kis mézeteket. Nekem ugyan nem volna béketűrősem hozzá.» Azért is nyalogatja Uraságod télen éhen a talpát, míg mi kényünkre élünk nyári keresetünkkel', felelték a méhek.

Aki nem dolgozik, ne is egyék!

Tárgyi magyarázat. Ezt a mesét Fáy András írta. Fáy száz évvel ezelőtt élt. Jó hazafi és emberszerető ember volt. Ő alapította nálunk az első takarékpénztárt, hogy az embereket takarékosagra szoktassa és ő teremtette meg a Vakok Intézetét. Sok állatmesét írt. Ezekkel is tanította nemzetét, mert minden meséjének *erkölcsi tanulsága* van.

Nyelvtani tudnivalók. Beszédünket egymással összefüggő szavak alkotják. A szavak részei a szótagok. Minden szó annyi szótagból áll, ahány magánhangzó van benne. Olvasmányunk első mondata pl. a következőképpen oszlik szótagokra: *Egy gör-be fa od-vá-ban ho-nolt méh-raj-hoz nem fért a med-ve.*

Írásbeli feladat. Szótagoljuk tovább olvasmányunkat.

6. Anyám tyúkjá.

Írta Petőfi Sándor.

Ejh mi a kő! tyúk anyó, kerd
A szobában lakik itt bent?
Lám, csak jó az Isten, jót ad!
Hogy fölvitte a kend dolgát!

Itt szaladgál föl és alá,
Még a ládára is fölszáll,
Eszébe jut, kotkodácsol
S nem verik ki a szobából.

Dehogy verik, dehogy verik!
Mint a galambot etetik,
Válogat a kendermagban,
A kiskirály sem él jobban.

Ezért aztán, tyúk anyó, hát
Jól megbecsülje kend magát,
Iparkodjék, ne legyen ám
Tojás szűkében az anyám. —

Morzsza kutyánk, hegyezd füled,
Hadd beszéljek mostan veled,
Régi cseléd vagy a háznál,
Mindig emberül szolgáltál,

Ezután is jó légy, Morzsza,
Kedvet ne kapj a tyúkhúsrá,
Élj a tyúkkal barátságba'...
Anyám egyetlen jószágá...

7. Isten kardja.

Hunor és Magyar utódai idővel elszaporodtak és két testvérenemzetté nőttek. A föld már nem termett nekik eleget. Ezért a húnok fölkerelkedtek és mai hazánkba jöttek, a Duna és Tisza vidékén telepedtek le. Legnagyobb uralkodójuk, Attila, már király volt, amikor egy éjjel különös álmot látott. Hiába töprengett rajta, nem tudta megmagyarázni, mit jelentsen az. Alig tudta megvárni a reggelt, hogy összegyűjtse a jószokat és az álommagyarázó embereket.

Mikor már mind együtt voltak, így szólt hozzájuk:

— Az éjjel csodálatos álmot láttam, hallgassatok ide, aztán fejtsétek meg, ha tudjátok.

— Azt álmodtam, hogy egyszerre csak megnyílik a magas ég, s leszáll hozzám egy ősz ember. Haja, szakállá fehér, mint a ma hullott hó. Szemében jóság ült, kezében hatalmas kard tündökölt. Egyet sem szólt, csak derekamra kötötte a nagy, fényes kardot. Száján, mintha barátságos mosoly lebbent volna el. Azzal, amint jött, úgy el is tűnt.

Eléállt ekkor a legvénebb táltos, akit Tordának híttak:

— Felséges királyom, életem, halálom kezébe ajánlom. Apáról-fiúra szállt közöttünk a jóslat, hogy hét századnak, hét tizednek, meg hét esztendőnek kell elmulnia, míg az Isten kardja napfényre kerül. Az a hős, akinek Isten ezt a kardot adja, meg-

fogja hódítani az egész világot. Felséges királyom, a te csodás álmod azt jelenti, hogy megkerül az Isten kardja. Te vagy a kiválasztott, tied lesz a kard, s közel a jövő, amikor ura leszel az egész földkerekségének.

Attila szeme ragyogott az örömtől, de még szóhoz sem jutott, amikor félrelebbent sátorának függőnye és Bulcsú vezér, jobbában egy görbe, meztelen karddal, ott állott a király előtt.

— Ez az, ez az, kiáltott fel Attila, amint a kardot megpillantotta. Beszélj, vezérem, beszélj. Honnét és mi módon került hozzád?

Bulcsú, amint illik, meghajolt Attila előtt, tisztességgel mondván:

— Felséges királyom, csodás története van ennek. Ha meghallgatod, elmondom. — Felelt Attila: — Csak mondj el mindent, hegyiről-tövisre, de semmit hozzá ne toldj.

— Amint parancsolod, — felelte Bulcsú. Aztán így folytatta:

— Egy pásztorfiú csordája a legelőn bolyongott. Egyszer csak észreveszi a fiú, hogy egy tavalyi üsző ugyancsak sántít. Utána néz, hogy mi baja lehet, hát vérzik a hátsó jobblába. Néz elé, néz hátra, egyszerre meglát valami hegyes vaskélt, amint a földből kiáll. Oda megy, hát ihol! a kardhegy kétannyira nőtt. Meg akarja fogni, hogy kihúzza a földből, de akkora láng csapott ki belőle, hogy majd megvakult tőle. A fiú bizony megijedt és elfutott. Harmadszor is visszatért a csodakardhoz. Ez akkor már egészen kint volt a földből. Ilyen kardot én még világeletemben nem láttam. Aranyát nem fogja penész, acélját nem fogja rozsda. Itt a kard, uram, királyom, nesze, neked adom, mert téged illet, te viseld azt fennen! — Attila mindjárt maga elé hívatta a pásztorfiút, aztán gazdagon megjutalmazta. Erre aztán Attila kipróbálta Isten kardját. A jóslat pedig beteljesült; mert Attila csakugyan meghódította az akkori világot.

Nyelvtani tudnivalók. *Hu-nor és Ma-gyar u-tó-da-i i-dő-vel el-sza-po-rod-tak és két test-vér nem-zet-té nőt-tek. A föld már nem ter-mett ne-kik e-le-get. A magyar szavakban minden szó első szótagját nyomatékosabban ejtjük, jobban kiemeljük, hangoztatjuk. Az első szótag hangsúlyos.*

A szép, értelmes olvasáshoz tartozik a helyes hangsúlyozás is.

Írásbeli feladat. Írjuk le olvasmányunk utolsó két mondatát és húzzuk alá a hangsúlyos szótagokat.

8. Attila uralkodása.

Az «Isten kardja» megkezdette rettentő munkáját. Ahányat suhintott vele a hún király, annyi ország hullt a porba, annyi koronás szolgája lett Attilának. Rémes híre támadt a húnoknak Európaszerte. Félt tőlük a görög császár, adót fizetett, hogy békeségben élhessen. Három napig tartó iszonyú csatában viaskodtak vele a római császár népei a kataláni síkon,¹ ahol a vér patakokban omlott és késő éji órán is folyt a tusa. Itália² kőből rakott

Attila lakomája.

városai rendre meghódoltak vagy földig lerombolta azokat Attila, az «Isten ostora», miként kincses Akviléja³ várát.

Róma,⁴ a szent város⁵ került immár sorra. Ekkor csodalátás állította meg a világhódítót. Emberarcú, szárnyas ifjú jelent meg a levegőégben, feje felett s kérte, hogy kimélje meg a szent várost, győzze le önmagát. A római püspök járult eléje hófehér paripán, fényes kísérettel, káprázatos ajándékokkal, s a világ ura nem bántotta Rómát.

Visszatért tiszamenti királyi szállására, ahol cifraművű fapalotái állottak és megpihent hatalma teljességének büszke tudatában.

Az «Isten kardja» bevégezte munkáját. Attila volt a világ ura. Egy intésére milliók ragadtak fegyvert, királyok hajtottak térdet trónja zsámolyánál, szemöldökével kormányozta a világot. Udvarának fénye mindenkit elvakított, ő maga pedig járt egyszerű köntösben, fatányérból evett, kegyelme napját árasztotta vagy haragja villámain szórta.

Tárgyi magyarázatok. ¹ A *kataláni*, másképpen *katalaunumi* mező Franciaországban van. Nemrégén a világháborúban is szörnyű csata folyt ott a németek és a franciák között. ² *Itália*, Olaszország régi olasz neve. ³ Olasz város, amelynek Attila elől elmenekült lakói a tenger egy szigetsorozatján Velence városát alapították meg. ⁴ *Róma*, Olaszország fővárosa. ⁵ *Szent város*, mert ott él Szent Péter földi helytartója, a pápa.

9. Távolból.

Írta *Petőfi Sándor*.

Kis lak áll a nagy Duna mentében ;
Oh mi drága e lakocska nékem!
Könnyben úszik két szemem pillája,
Valahányszor gondolok reája.

Bár maradtam volna benne végig!
De az embert vágyai vezérlik ;
Vágyaimnak sólyomszárnya támadt
S odahagytam őslakom s anyámat.

Kínok égtek a szülőkebelben,
Hogy búcsúmnak csókját rá leheltem
S kinja lángi el nem aluvának
Jéggyöngyétől szeme harmatának.

Mint ölelt át reszkető karával!
Mint marasztott esdeklő szavával!
Óh, ha akkor látok a világba :
Nem marasztott volna tán hiába.

Szép reményink hajnalsillagánál
A jövődő tündérkert gyanánt áll ;
S csak midőn a tömkelegbe⁶ lépünk :
Venni észre gyászos tévedésünk.

Engem is hogy csillogó reményem
 Biztatott csak, minek elbeszélnem?
 S hogy mióta járom a világot,
 Bolygó lábam száz tövisre hágott.

...Szép hazámba ismerősök mennek;
 Jó anyámnak tőlök mit izenjek?
 Szóljatok be, földiek, ha léssen
 Utazástok háza közelében.

Mondjátok, hogy könnyeit ne öntse,
 Mert fiának kedvez a szerencse — —
 Ah, ha tudná, mily nyomorban élek;
 Megrepedne a szíve szegénynek!

Tárgyi magyarázat. Petőfinek ez a verse a fiúi szeretetnek szép példája. Arra int, hogy hallgassunk édesanyánk szavára, mert senki sem akarja nála inkább javunkat. De arra is példa, hogy bánatunkat hallgassuk el édesanyánk előtt, mert ami nekünk fáj, neki kétszeresen fáj. — * *Tömkeleg*, annyi mint útvesztő kert, nagy, kevert anyag, tömeg.

Nyelvtani tudnivalók. A helyes olvasáshoz ismernünk kell az *írásjeleket* is. A szavak között a *vessző* (,) azt jelenti, hogy ott rövidebb időre, a *pont* (.), hogy hosszabb időre le kell eresztenünk a hangunkat, pihenőt kell tartanunk. Ha a mondat végén *kérdőjel* van (?), az egész mondatot kérdező hanglejtéssel kell olvasnunk. A *felkiáltójel* (!) fölszólításnak, parancsnak vagy felkiáltásnak a jele, ennél fogva az egész mondatot nyomatékosabban kell ejtenünk. Előfordul még olvasmányainkban a *pontosvessző* (;) is, itt a vesszőnél osszabb időre kell leeresztenünk a hangunkat. A *kettős pont* (:) arra figyelmeztet, hogy utána fontos gondolat vagy közlés következik. A *félbeszakító jelet* (...) a gondolat félbeszakításának jelölésére, a *gondolat jelet* (egy vagy két vízszintes vonalat: —, — —) gondolatok határozottabb elkülönítésének vagy félbeszakításának jelölésére használjuk.

Olvasás közben lélekzetet mindig ott kell vennünk, ahol szünetet jelentő írásjel van.

10. Buda halála.

Attila eleinte bátyjával, Budával együtt uralkodott. Csak hamar azonban kenyértörésre került a sor, amikor a ravasz Detre került a hún király udvarába.

A ravasz ember bosszút akart állni a nagy vereségért, amelyet szász népe a húnoktól szenvedett. De mivel a nyílt harcmezőn

nem boldogulhatott a húnokkal: álnok módon, csellel közeledett hozzájuk.

Telt, mult az idő. Attila messze országokban hadakozott, Buda Hunniában, a Duna-Tisza között őrködött. A ravasz, vén Detre Attila üresen maradt udvarában ólálkodott.

Gondolta magában, most itt az idő, hogy szüreteljen. El is ment Budához és ingerelte, tüzelte királyi testvére ellen:

«A sereg és a nép Attila pártján van, mert övé az Isten kardja. Jól tudja mindenki, hogy akié ez a kard, az a világ ura. Eredj öcséd szobájába, vedd le a falról az Isten kardját és kösd oldaladra. Meglátod, hogy a húnok hozzád pártolnak.»

Tetszett ez a beszéd Budának és gazdagon megajándékozta tanácsadóját. Rögtön el is hozatta Attila lakából az Isten kardját és kihirdette, hogy most már ő a húnok királya. Az otthon maradt húnok főbjeit különféle ígéretekkel magához édesgette és a fővárost is a maga nevéől nevezte el.

Hej, megharagudott Attila, amikor hírül hozták neki, hogy mi történt otthon. Abbahagyta diadalmas hadjáratát és hazasietett.

No, hiszen, Buda sem örült ám most, amikor hallotta, hogy közeledik a testvére. Úgy megijedt, hogy erős kőfalakkal kerített hatalmas várat épített ellene. Éjjel-nappal dolgoztak rajta az emberek, csakhogy idejében elkészüljön.

De Attila nem ijedt meg a maga árnyékától, odaüzent testvérenek:

«Bátya, nem testvérhez illően cselekedtél, amikor öcséd messze földön hadakozott a hún név dicsőségéért. Álnok módon ellopattad az Isten kardját, jogos tulajdonomat és elfordítottad a nép szívét tőlem. Ám én megbocsátok néked, de rontsd le a várat, amit ellenem emeltél és küldd vissza rögtön az Isten kardját.»

Buda visszaüzente:

«A várat nem azért építettem, hogy lerontsam. Az Isten kardját pedig magamnak tartom.»

Ekkor Attila egymaga a vár kapujához rohant, bezúzta és testvére elé állt.

Buda úgy megijedt haragos testvérétől, hogy szóhoz sem engedte jutni, hanem az Isten kardjához kapott és Attila felé sújtott vele. Azt hitte, hogy Isten kardjával a kezében ő is győzhetetlen marad. Ám azt Hadúr csak Attilának küldte s bizony Buda kezében az Isten kardja csak közönséges vas-számba ment.

Attila is kirántotta kardját s olyat ütött vele a Buda kardjára, hogy az messze elrepült. A másik pillanatban átdöfött mellet, véresen feküdt Buda a földön.

Attila aztán magához vette az Isten kardját és a kegyelemért esdeklő húnokhoz így szólt :

«A megtérőket kegyelembe fogadom. Szívesen felejem a multat, de, akinek kedves az élete, jövőre óvakodjék a viszálykodástól. Láthatjátok, hogy a bűnösöket szigorúan megbüntettem. Még a tulajdon testvéremet is utólérte a megérdemlett büntetés!»

Buda halálát sokáig fájlalta Attila. Bár a maga jogainak védelmére rántott kardot ellene, mégis csak testvérgyilkossá lett.

Egy éjjel álmot is látott. Újból megjelent neki az ősz ember, aki az Isten kardját derekára övezte. De most nem volt szelíd a tekintete, ajka sem néma, hanem csak úgy pittegett-pattogott a haragtól :

«Tudd meg Attila, hogy gyilkosságodért lakolnod kell. A te testvéred vére Hadúrhoz kiált. Meg fogod ugyan hódítani az egész világot, mert az Isten kardjától az erőt többé elvenni nem lehet : de haláloed után felbomlik birodalmad. Ez lesz a büntetésed. Akikért fáradsz, töröd magad egy egész életen át : saját fiaid fogják birodalmad fölbomlását okozni. Amint te marakodtál testvéreddel : úgy fognak fiaid az örökségen hajba kapni.»

Ez időtől fogva nagyon bús volt Attila, s arca komorrá változott.

Tárgyi magyarázat. *Hadúr* = hadak ura, a magyar és hún regékben az Isten neve.

Nyelvtani tudnivalók. Ha másoknak a szavait úgy mondjuk el szóról-szóra, ahogyan ők mondták, szavaikat *idézőjelek* („— —“ vagy «— —») közé tesszük. Ha az idézetet egy reá utaló mondat előzi meg, ennek végére kettőspontot szoktunk tenni.

Az írásban vagy nyomtatásban kétféle betűt különböztetünk meg : kis- és nagybetűt. A *nagybetűket* az írás elején, verssorok kezdetén, továbbá pont, fölkiáltó-, kérdő- és idéző-jel után használjuk. *Nagybetűvel* írjuk *Isten* nevét mindig ; az emberek neveit (*Nagy János, Kovács István*), *földrajzi* neveket (*Duna, Budapest, Kárpátok, Adriai-tenger*), *csillagok* nevét, *állatneveket*, stb. Ezeket, minthogy egyetlen személy vagy dolog nevei, *tulajdonneveknek* mondjuk. Minden más szót *kisbetűvel* írunk.

Írásbeli feladat. Írjunk ki olvasmányunkból öt tulajdonnevet. Írjunk hozzá emlékeztetőből öt másik olyan szót, amelyet nagy kezdőbetűvel kell írunk.

11. Az éltés jegénye.

Írta Fáy András.

A gazda egy sudár, éltés jegényének ledöntéséhez fogott. «Kiméld vénségemet és tetszetős termetemet!» könyörgött a jegénye. «Mért tenném ezt, — felel a gazda — nyújtottál-e nekem valaha gyümölcsöt, vagy pihentettél-e árnyékodban a nyár hevében engemet, tulajdonosodat?»

Vénsége csak annak tiszteletreméltó, aki életét soknak használva töltötte el.

Nyelvtani tudnivalók. A szavakat néha a sor végén el kell választani. A magyarban a szókat szótagok szerint választjuk el. *A gaz-da egy su-dár, él-tes je-ge-nyé-nek ve-tet-te fej-szé-jét.* Mivel minden szótagban *egy* magánhangzónak kell lennie, az egytagú szókat nem lehet elválasztani. A többtagú szóknál azt kell nézni, hogy két magánhangzó között hány mássalhangzó van. Ha két magánhangzó között csak *egy* mássalhangzó van, azt az új sorba át kell vinni, mert a két szótag közül a másodikhoz tartozik: *su-dár, je-ge-nyé-nek, ki-méld.* Ha azonban a magánhangzók között *két* mássalhangzó van, akkor az egyik a sor végén marad, a másikat az új sor elejére visszük át: *gaz-da, él-tes, tet-szó, nyúj-tot-tál.* Ha két magánhangzó között kettőnél több mássalhangzó van, csak az utolsót visszük át a második szótaghoz: *lajst-rom, part-ra, bolt-ban, Ist-ván, temp-lom, oszt-juk,* stb. Hosszú kétjegyű mássalhangzó mindkét betűjét az elválasztásnál meg kell kettőzni: *össze = ösz-sze, poggyász = pogy-gyász, hattyú = haty-tyú, könnyez = köny-nyez,* stb.

Írásbeli feladat. Válasszuk el (szótagonként) olvasmányunk összes szavait.

12. István öcsémhez.

Írta Petőfi Sándor.

Hát hogy-mint vagytok otthon, Pistikám?
Gondoltok-e úgy néha-néha rám?
Mondjátok-e, ha estebéd után
Beszélgetéstek meghitt és vidám,
Mondjátok-e az est óráinál:
Hát a mi Sándorunk most mit csinál?
És máskülönben hogy van dolgotok?
Tudom, sokat kell fáradoznotok.
Örök törődés naptok, éjetek,
Csak hogy szűkecskén megélhessetek.

Szegény Atyánk! ha ő úgy nem bízik
 Az emberekben : jégre nem viszik.
 Mert ő becsületes lelkű, igaz ;
 Azt gondolá, hogy minden ember az,
 És e hitének áldozatja lett,
 Elveszte mindent, amit keresett.
 Szorgalmas élte verítékinek
 Gyümölcseit most más emésztí meg.
 Mért nem szeret úgy engem Istenem?
 Hogy volna mód, sorsán enyhítenem.
 Agg napjait a fáradástul én
 Mily édes-örömet fölmenteném.
 Ez fáj nekem csak, nyugodt éltemet
 Most egyedül ez keseríti meg.
 Tégy érte, amit tenni bír erőd ;
 Légy jó fiú és gyámolítsad őt.
 Vedd vállaidra félig terheit,
 S meglásd, öcsém, az Isten megsegít.
 S anyánkat, ezt az édes jó anyát,
 Oh Pistikám, szeresd, tiszteld, imádd!
 Mi ő nekünk? Azt el nem mondhatom,
 Mert nincsen rá szó, nincsen fogalom ;
 De megmutatná a nagy veszteség :
 Ha elszólná tőlünk őt az ég ...

E néhány sorral érde be most, öcsém.
 Én a vidámság hangját keresém,
 És akaratlan ilyen fekete
 Lett gondolatjaimnak menete ;
 S ha még tovább fonnám e fonalat,
 Szívem repedne a nagy kín alatt.
 Más levelem majd több lesz és vidám.
 Isten megáldjon, édes Pistikám!

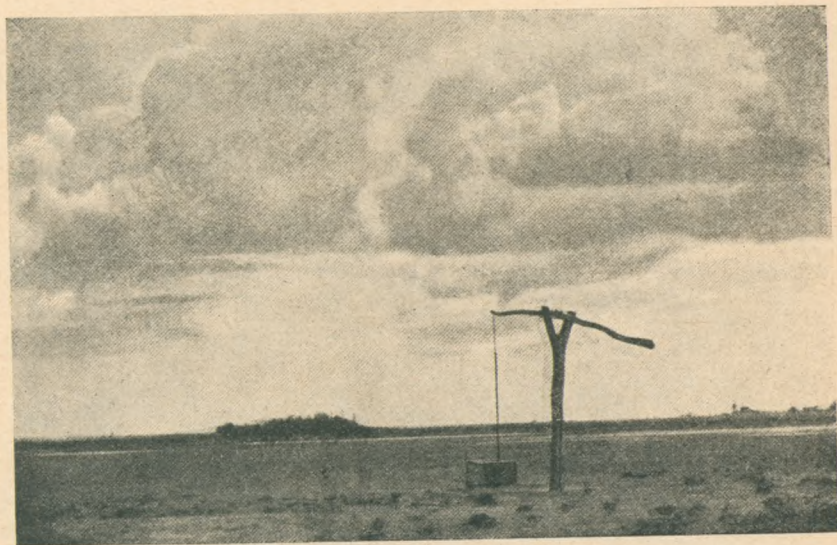
Tárgyi magyarázat. Petőfi Sándor édesapja kocsmáros és mészáros volt. Mikor Petőfi szülei előregedtek, el is szegényedtek. Atyját rossz emberek becsapták, kijátszották, főként ez okozta nyomorúságukat. A költő maga is szegény sorsban és szüleitől távol volt, nem tudott rajtuk segíteni ; azért kéri erre öccsét, Istvánt, aki szülei mellett élt. Ebben a versében is megható tanuságát adja Petőfi fiúi szeretetének.

13. A Hortobágy.

Átkelve a Tiszán, vágassunk kelet felé és nagyszerű látvány következik: a puszta, a Hortobágy!

Hortobágy, dicső rónaság, te vagy az Isten homloka!

Mennyivel hosszabb utat tesz itt a nap, mint máshol! Megmérhetetlen a látóhatár és olyan, mint egy kerek asztal, beborítva az ég világoskék üvegharangjával, amelyet egy felhőcske sem homályosít. Gyönyörű tavaszi nap van.

Hortobágy.

Az útfélen itt-ott egy-egy pacsirta emelkedik fölfelé dalán, mint fonalán a pók.

Néhány lépésnyire az úttól csillog egy kis tó, szélén sötétzöld kaka és világoszöld sás; mellette bibicek nyargalásznak búbos fejekkel s a tó közepén nagyokat lép hosszú piros lábaival a gólya.

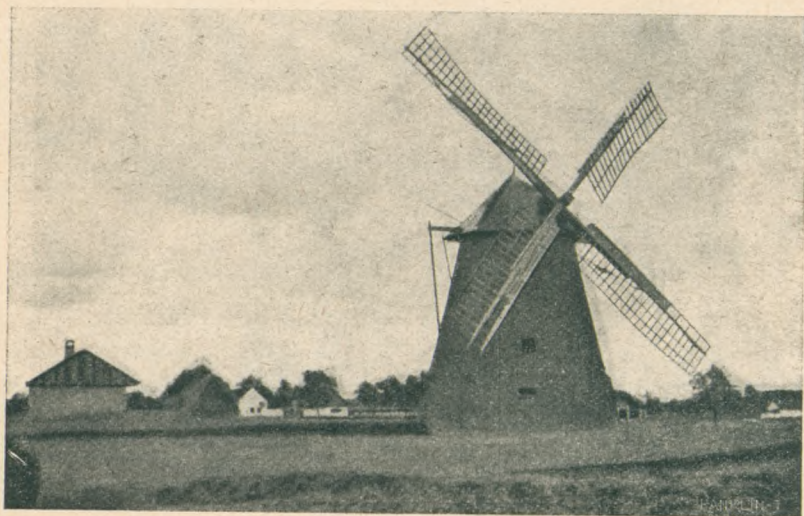
Egy dülőföldnyire legel a gulya, hosszú botjára támaszkodva áll mögötte a gulyás és megemeli előttünk kalapját, nem szolgálásból, mint a német és tót, hanem emberségből, amint magyarhoz illik.

Mik azok a T alakok ott a távolban? Azok elszórt gémes kutak, de oly messze vannak már, hogy karesú ostorfáik nem látszanak.

Amott a látókör peremén a hortobágyi csárda, de nem a földön, hanem az égen... oda emelte föl a délibáb. A csárda mellett a ménes, szinte a levegőben, mintha egy elfáradt darucsoport szállana. Kedves délibáb! Úgy tartja ölében a tárgyakat, mint gyermekeit az anya.

Némán, merengve ül az őсныugalom e térségen, mint tűzhelye mellett karosszékében a száz éves aggastyán, aki az élet zajos napjait zajtalan szívvel gondolja át.

Mily egyszerű a pusztta és mégis mily fönséges! De lehet-e fönséges, ami nem egyszerű?

Szélmalom.

Tárgyi magyarázat. A Hortobágy a legnagyobb magyar pusztta. Debrecen határában terül el. A régi magyar pásztoréletnek és állattenyésztésnek a hazája. Messze, nagy síksága gyepes. Erdő kevés van rajta : egyetlen nagyobb tölgyes, a Tisza partján fűzesek és itt-ott akácfák. Gazdag legelőin ménesek, gulyák, nyájak élnek, csikós, gulyás, juhász vigyáz rájuk. A *délibáb* a nap játéka ; nagy szárazságban, messze a levegőben házak, tornyok, fák látszanak a magasba emelve, néha fejük tetejére állítva, tótágast is. A hortobágyi pusztához hasonlít a *bugaci* is, Kecskemét határában.

Amikor Petőfi — aki ezt az olvasmányunkat is írta — a Hortobágyon járt, még sok volt ott a madár is. Azóta a ki-kiöntő Tiszát szabályozták, medrébe szorították és a mocsarakat lecsapolták. Ezért megritkult ott a vízi madarak serege.

14. Attila halála és temetése.

Dicsősége tetőpontján Attila éppen nászlakomáját ülte. Világraszóló lakoma volt ez és világraszóló gyásszal végződött. Hajnali órán jajszó verte fel a palota népét, asszonyi jajszó: «Attila meghalt.» «Attilát saját vére ölte meg! Megeredt az orra vére, torkára tódult, úgy ölte meg...» Így halt meg a húnok híres királya.

Gyászolt Húnország. Csináltattak három koporsót: vasból, ezüsből és aranyból valót. A nagy király holttestét belefektették az arany koporsóba, melléje tették hadi fegyvereit, az aranykoporsót beletették az ezüstkoporsóba, a kettős koporsót belehelyezték a vaskoporsóba. Rabszolgák serege indult éji órán, elvezette a Tisza-folyót a medréből, ebben ásott sírt a hún királynak. Odatemették el, s a Tisza-vizét visszaeresztették régi medrébe, hadd susogjanak a habok altató dalt nagy Attilának. A temetkező rabszolgákat halomra ölték, hogy hírmondó sem maradt belőlük. Nem tudta meg soha senki, hogy hol pihen a húnok nagy királya.

Írásbeli feladat. Válasszuk el a következő szókat: *gyásszal, asszonyi, gúzzsal, ősszel, rekettye, kopasszon, helyyel, fénnnyel, összesen, buggyan, loccsan, ésszel, holttestét, ostrom, partján, megáldjon, mondjátok.*

15. A hún birodalom vége.

Attila halálával a húnok hatalmas birodalma fölbomlott. A testvérgyilkosságért lakolnia kellett az egész népnek. Attila fiai csakhamar hajbakaptak a trón miatt. Mindegyik király akart lenni.

Az álnok idegen fejedelmek pártokra szakították a húnokat. A nagyobb rész Csaba mellé állott, de a többiek és az idegenek Aladárt pártolták. Mind a ketten megkezdték hát az uralkodást.

Az idegen nemzeteknek volt gondjuk, hogy napról-napra több éket verjenek a testvérkirályok közé.

Kiütött az élet-halálharc.

A Budától nyugatra eső fensíkon két álló hétig folyt az öldöklő csata. Iszonyú csak elmondani is. Testvér a testvér ellen, apa a fiú ellen, rokon a rokon ellen küzdött ádáz kitartással. Szakadatlanul süvöltöttek a nyílak, döngtek a pajzsok és csattogtak a kardok. Egész patakokban folyt a vér, úgy hogy a Duna

vize is véressé lett és azt sem ember, sem barom nem ihatta. Testvér-vértől párolgott a föld és a víz.

Végül is Csaba vesztette el a csatát, de a győztes Aladár belehalt sebeibe.

Csaba ezután nem mert megmaradt népével a sok idegen nemzet közt itt maradni, hanem fölszedte a sátorfáját és ment ment mindig napkeletnek, míg egyszer csak visszaért Szittyaországba, ott maradt atyafiaihoz.

Ahol egykor a hún nemzet lakott, nem maradt más emlék, mint egy-egy nagy halom a síkon, ami talán a csatában elesettek összehordott tetemeiből támadt. El is nevezték őket húnhalmoknak.

Így bomlott szét az egykor hatalmas hún birodalom, mert összetartás és egyetértés helyett egymásnak rontottak az emberek.

Nyelvtani tudnivalók. *Mindegyik király akart lenni. Kiütt az élet-halálharc. Szakadatlanul süvöltöttek a nyílak. Egész patakokban folyt a vér. Ezek mondatok. Mindegyik mondat egy-egy gondolatot fejez ki. Az ilyen mondatokat egyszerű mondatoknak nevezzük. Az egyszerű mondat egy gondolatot mond el. Végül is Csaba vesztette el a csatát, de a győztes Aladár belehalt sebeibe. Ebben a mondatban két gondolatot mondtunk el. De több gondolatot is elmondhatunk egy mondatban : az ilyen mondatokat összetett mondatoknak nevezzük.*

Írásbeli feladat. Írjunk öt egyszerű és öt összetett mondatot.

16. Szülőföldemen.

Írta *Petőfi Sándor.*

Itt születtem én ezen a tájon,
Az alföldi szép, nagy rónaságon,
Ez a város születésem helye,
Mintha dajkám dalával vón¹ tele,
Most is hallom e dalt, elhangzott bár :
«Cserebogár, sárga cserebogár!»

Úgy mentem el innen, mint kis gyermek,
És mint meglett ember, úgy jöttem meg.
Hejh, azóta húsz esztendő telt el
Megrakodva búval és örömmel . . .
Húsz esztendő . . . az idő hogy eljár!
«Cserebogár, sárga cserebogár.»

Hol vagytok, ti régi játszótársak?
 Közületek csak egyet is lássak!
 Foglaljatok helyet itt mellettem.
 Hadd felejtsem el, hogy férfi lettem,
 Hogy vállamon huszonöt év van már...
 «Cserebogár, sárga cserebogár.»

Mint nyugtalan madár az ágakon,
 Helyről-helyre röpköd gondolatom.
 Szedegeti a sok szép emléket.
 Mint a méh a virágról a mézet;
 Minden régi, kedves helyet bejár...
 «Cserebogár, sárga cserebogár!»

Gyermek vagyok, gyermek lettem újra,
 Lovagolok fűzfasípot fújva,
 Lovagolok szilaj nádparipán,
 Vályuhoz mék,² lovam inni kíván,
 Megitattam, gyí lovam, gyí Betyár...
 «Cserebogár, sárga cserebogár!»

Megkondul az estéli harangszó,
 Kifáradt már a lovas és a ló,
 Haza megyek, ölébe vesz dajkám,
 Az altató nóta hangzik ajkán,
 Hallgatom s fél álomban vagyok már...
 «Cserebogár, sárga cserebogár!»... —

Tárgyi magyarázat. Ezt a költeményt is Petőfi Sándor írta. Petőfi az Alföldön született, Kiskőrösön, de mivel egészen kicsi korában szülei Félegyházára költöztek, ezt a várost tekintette szülőhelyének, Félegyházán írta ezt a versét is. — ¹vón = volna, ²mék = megyek, népies rövidítés, tájsházolás.

17. A székelly.

A bérce Székelyföldön egy tömegben él félmillió székelly magyar. Középtermetű, erőscsontú, izmos, karesú nép. Szorgalmas, értelmes, ügyes: e mellett erős, mint a szikla, amely szép völgyeit, aranykalászos rónáit körülveszi.

A Székelyföld áldott föld, de erős munka nélkül nem enged

át egy darab kenyeret sem. A székelyt a hajnal már nem találja ágyában. Meredek hegyoldalon fáradsággal szántja silány földjét, vagy távol övéitől, távol házából, havas erdőkben legelteti állatait ; nyugvóhelye a zöld pázsit, takarója az égboltozat. A másik meszet éget, fát vág, deszkát fűrész, borvizet szállít, kezének munkájával kereskedik, házal és mindezt azért, hogy megtarthassa szerzett, vagy őseitől örökölt egy-két holdas birtokát, fenntarthassa házát, fizethesse adóját és megszerezze szegényes rozskenyerét vagy puliszkáját.¹ Ez a szakadatlan küzdelem a létért megacélozta, kitartóvá, szívóssá, munkássá tette a székelyt. Élénk felfogásúvá, éles eszűvé és okossá lett ; hasznára tudja fordítani az életnek minden viszonyát és helyzetét. Eszejárása is furfangos.

A székely mindig katonáskodott ; védte keleti határainkat. Ezért fejlődött benne bátorság, szabadságszeretet és önbizalom.

Hogy a székely senkitől sem fél, csak az Istentől, arról ezer csatában tett tanubizonyságot. Fegyvertelenül jelent meg Rákóczi táborában a székely. Minek hurcolja a hosszú úton magával a nehéz fegyvert ! «Hoz eleget az ellenség, majd elveszi tőle». A francia háborúk alkalmával a székely katonák azzal a kéréssel járultak a fővezérhez : jelölje meg nekik az ellenségnek rájuk eső részét, hamarosan levágják és azután hazamennek, mert otthon sok dolog várja őket. Legutolsó szabadságharcunk idején, Bem² alatt viselt dolgaik még nagyon élénk emlékezetben vannak.

A székely vidám, mint a hegyről lesiető patak, mulatni vágyó és a szokott mértéken túl vendégszerető nép.

A székely, akármelyik vallás szertartásai szerint imádja Istenét, nagyon vallásos. Legalább két kimagasló és kitűnően gondozott épületet találunk minden faluban ; az egyik az Isten háza, a másik az iskola. Meglátszik rajtuk, hogy ahány ember a faluban, annyi az őrzője és gondozója.

Kézi ügyességének fejlődésére nagy hatással volt munkaszeretete, pihenést nem ismerő tevékenysége, meg az a körülmény, hogy a székely a legrégibb idő óta saját keze munkájával ruhazza fel magát, maga építi házát, maga készíti gazdasági és házi eszközeit és sok egyéb házi szükségletét. A ház munkájának termékéből kerül ki az abrosz, a törülköző, a székely szőttes, a fehérneműnek való vászon és a daróceposztó is.

Tárgyi magyarázat. A székelyek is véreink, magyarok. Tőlünk délkeletre, Erdély határhegyeinek alján élnek. Az élettől megedzett, kemény munkához szokott, tiszta, szorgalmas, eszes és jóindulatú

emberek. Földjüket, falvaikat most az oláhok tartják megszállva, rabigában vannak. De eljön az idő, hogy újból fölszabadulnak, megint hozzánk fognak tartozni. — ¹ *Puliszka*, kukoricalisztból főtt étel. — ² *Bem* tábornok, a székelyek híres *Bem apója* a negyvennyolcas szabadságharc híres hadvezére volt; lengyel katona volt, de eljött hozzánk, mert itt is a szabadságért harcolhatott és szívvel-lélekkel magyarrá lett.

18. A vérszerződés.

A magyarok első fejedelme, aki őseinket Ázsiából kivезette, Álmos volt. Még életében ugyanaz a hét vezér, akik Álmost a vándorlás idejére vezérüknek tették meg, a törzseket nagy nemzeti gyűlésbe hívták össze. Itt Álmos nagyreményű fiát, Árpádot örökös vezérre választották. Választás után ősi szokás szerint paizsaikra felemelték, úgy fogadták meg neki: «Mai naptól fogva téged ismerünk el vezérünknek, parancsolónknak, ahová szerencséd vezeted, oda követni fogunk.» E kijelentés után a hét magyar és a nemzeti gyűlés elfogadta első alkotmányunkat, amelyből csak a következő hat pont maradt reánk:

1. Míg Árpád nemzetsége él, mindig abból választassék a nemzet vezére.

2. Amit közös erővel szereznek, abból mindnyájan igazságosan részesüljenek.

3. Minthogy a törzsfőnökök szabad akaratból választották Árpádot és utódait a nemzet vezérévé, ezért sem maguk, sem utódaik soha ki ne zárassanak a fejedelem tanácsából, az ország kormányából.

4. Ha maradékaik közül valaki hűtlen lenne a vezér személyéhez, vagy viszálykodást támasztana a vezér és rokonai között, a bűnösnek vére folyjon, mint az ő vérük folyt az eskünél, amelyet Árpáddal egyetemben tettek.

5. Ha valaki Árpád és maradéka, vagy a törzsfőnökök és maradékaik közül az eskü pontjait megszegné, átok alatt legyen mindörökké.

6. Aki az áldozatokkal egybekötött nemzeti gyűlésekre, vagy a hírnökök hadba szólítására a táborban meg nem jelenik és elmaradásának okát nem adhatja, ketté hasíttassék vagy szolgálásra taszítottassék.

Miután első alkotmányunkat a nagy nemzeti gyűlés elfogadta, Árpád és a törzsfőnökök vallásos eskühöz készültek. A főáltos ¹

előhozta a szent edényt, bort öntött bele, majd meg Árpád és a hét vezér fölmetszett karjaikból néhány csepp vért bocsátottak bele és a szent edény tartalmát Árpád és a hét magyar megitták. Ezzel megkötötték és vérrel is megpecsételték a szerződést, amelyet ezért vérszerződésnek nevezünk.

A vérszerződés egy varázsütésre megváltoztatta őseink helyzetét. Az egység erőt adott a magyar nemzetnek, amelyet Árpád hatalmas szelleme győzelemre vezetett.

Tárgyi magyarázat. ¹ *Főtáltos* a pogány magyarok főpapja.

Nyelvtanitudnivalók. *A főtáltos előhozta a szent edényt. A vérszerződés megváltoztatta őseink helyzetét. Az egység erőt adott a magyar nemzetnek. Ezek egyszerű mondatok, mert csak egy gondolatot fejezünk ki velük. Mindegyik mondatban beszélünk valakiről, vagy valamiről. Mondunk valamit a főtáltosról, a vérszerződésről, az egységről. A mondatnak azt a részét, amelyről valamit mondunk, alanynak nevezzük. A főtáltos, a vérszerződés, az egység tehát mondataink alanyai.*

A főtáltosról azt mondjuk, hogy előhozta. A vérszerződésről azt állítjuk, hogy megváltoztatta. Az egységről, hogy erőt adott. Az a mondatrész, amellyel az alanyról valamit mondunk vagy állítunk, a mondat állítmánya. Előhozta, megváltoztatta, adott tehát állítmányok.

Az alany és az állítmány tehát a mondatnak részei, még pedig fő részei. Főrészeknek azért nevezzük, mert minden mondatnak van alanya és állítmánya. Ha valamelyiket nem mondjuk is ki, odaértjük. Pl. megkötötték a szerződést. Ebben a mondatban csak az állítmányt látjuk, az alanyt nem. De odatehetjük: a vezérek megkötötték a szerződést, mert az olvasmányból tudjuk, hogy róluk van szó.

Az egyszerű mondatnak csak egy alanya és egy állítmánya van.

19. Hazámhoz.

Írta Szász Károly.

Hírt sem hallok már felőled
Erdős, völgyes szép hazám!
Most, hogy távol vagyok tőled,
Most szeretlek igazán.
Azt a völgyet, azt a bérceket,
Sohasem feledhetem,
S kél szívemben fájó érzet:
Hogy zokogjak kebleden.

Semmi, semmi ki nem pótol,
 El nem mossza képedet.
 Kérdem a sebes folyótól :
 Mért hagyott el tégedet?
 Kérdem a szálló madártól :
 Tán kiszáradt a berek,
 Hogy tőled ő is elpártol,
 Mint a hűtlen emberek? . . .

Gondolom : a nehéz felhő
 Arcod özvegy-fátyola ;
 Gondolom : a síró szellő
 Egy ismerős furulya ;
 Gondolom : a virágillat
 Esdő sóhajod talán ;
 S pásztortűz az a kis csillag
 Kék havasod oldalán.

Téged látlak minden képben,
 Mely felém száll messziről.
 A sík rónán minden lépten,
 Bércid árnya leng körül.
 Búcsúzó anyja — fiának
 Szent ereklyeképet ad,
 S az, habár az évek szállnak —
 Mindig kebelén marad.

20. A fehér ló regéje.

A honfoglaló magyar nép először Erdélyben állapodott meg. Az itteni népektől is hallották, hogy Attila földjénél, amelynek elfoglalására indultak, nincs jobb föld kerek e világon.

— «Induljunk! Előre!» — tüzeskedtek a fiatalok.

— «Megálljatok, várjatok!» — csendesítették az öregek, a bölcssek. «Előbb meg kell tudnunk, ki és miféle nép lakja ezt a földet. Adja-e kezünkre Attila örökét szépszerént, vagy nem. Ha lehet : ősi jusson, ha nem lehet : karddal foglaljuk el.»

Fiatal volt Árpád, ám észben öreg : helyeselte az öregek tanácsát. Mindjárt szólt Kusidnak, Kund fiának, aki ugyancsak

fiatal volt, de nagy eszű; akinek okos volt minden gondolatja s okos gondolatját kétszer is megrágta, amielőtt kimondta.

— «Eredj Kusid és járd be Attila földjét egymagad. Lássad, halljad, miféle népek lakják. Ki most e földön az elsők elseje.»

Elment Kusid és amerre járt, jól megszemléle mindent. Erdőt, mezőt, pusztaságot, folyót, patakot. Csak úgy dagadt a szíve a nagy gyönyörűségtől és fel-felkiáltott: «Ez a föld az, ez, amelyről Csaba regélt!» Egyszer aztán egy városba ért. Abban a városban lakott a fejedelem, akinek Szvatopluk volt a neve. Fölment egyenesen Szvatopluk palotájába. Nem hímezett-hámozott: elémondta, ki ő és mi ő, kinek az embere.

— «S mit akartok itt?» — kérdezte büszkén Szvatopluk.

Mondá Kusid:

— «Nem vagyunk rossz szándékkal, én mondom azt neked, Kund fia, Kusid. Meg akarunk telepedni ezen a földön.»

— «Hát telepedjete, van hely az én országomban elegendő», — bízta Szvatopluk. — «Jó dolgotok lesz, ha hűséggel szolgáltok engem.»

Hiszen éppen eleget értett Kusid ebből a beszédből. De nem járt el a szája és csak annyit mondott Szvatopluknak: «Megértettem mondásodat, visszamegyek és megmondom az uramnak.»

Visszafelé mentében nem állotta meg, hogy a kulacsát meg ne töltse a Duna vizéből; a tarisznyájába egy darab földet tett s egy marék füvet, hadd lássa Árpád és lássák a magyarok, hogy nem volt mese, amit Csaba mondott. Megérkezvén, Kusid először is a földet mutatta meg Árpádnak s a vezéreknél.

— «Nézzétek ezt a földet: fekete és puha. Nincs ennek párja a világon.»

Kézről-kézre adták a maroknyi földet s szemlélték sokáig, nagy gyönyörűséggel. Akkor elővette a marék füvet.

— «Nézzetek ide. Úgy-e zöldőbb a zöld selyemnél? S most vegyétek a kezetekbe: Úgy-e puhább a selyemnél?»

— «Puhább a selyemnél.» — mondták valamennyien.

— «S most igyatok egy cseppet ebből a kulacsból. A Dunából merítettem tele.»

Sorra járt a kulacs s mondták valamennyien: «Édesebb a méznél!»

— «S miféle nép lakja most e földet?» — kérdezte Árpád. «S ki ezen a földön az elsők elseje?»

Arca, szeme lángban égett, amikor ezt kérdezte.

— «Sokféle nép lakja, — mondotta Kusid. — Ám az első elseje Szvatopluk : a tótok és a morvák fejedelme. Hallgassatok ide, mit üzent! Nem bánja, telepedjünk le, van hely elegendő, csak hűséggel szolgáljuk őt!»

Hej, szörnyű haragra gerjedt Árpád! Szikrát vetett a kardja, amint megforgatta nagy felindultában.

— «Halljátok? Szolgaságra hív engemet és népemet! Megyünk!»

Megfúvatta mindjárt a harci kürtöt. Lábra kelt mind, aki fegyverfogható volt. Kusidot azonban előre küldötte Árpád. Mondotta neki : «Válassz paripáim közül egy fehér paripát. Tétess rá aranyos nyerget, huzzass a fejébe gyémántos féket. Menj előre és vidd ezt a lovat Szvatopluknak. Mondd meg neki : Árpád, a te urad küldi. Azért küldi, hogy legyen, amin kiszaladjon Attila földjéről.»

Kusid csakugyan előre ment s vezette a fehér lovat. Megmondta egyenesen, bátran Árpád üzenetjét.

— «Mit beszélsz te? Mondd csak el mégegyszer!»

S akkorát kacagott Szvatopluk, hogy még a föld alatt is visszhangzott a kacagása.

— «El én, százszor is, mondotta Kusid. Ha kedves az életed, ülj fel a fehér lóra, mert bizony mondom, kardhegyre kerül a fejed.»

De most már nem kacagott Szvatopluk. Arcát elfutotta a méreg s a bosszúság.

— «No hát, mondd meg a gazdádnek : nem ülök a lovára. Bunkósbotlagon üntöm a dög állatját ; aranyos nyergét a Dunába, gyémántos féket a fűbe vetem. Értetted-e?»

— «Értettem, Szvatopluk. Csak üsd agyon a lovat, majd megeszik a húsát a mi kutyáink. Vesd a nyerget a Dunába : kihalásszák a mi halászaink. A féket is vetheted a fűbe : majd megtalálják a mi kaszásaink. Értetted-e?»

Hej, kürtöt fúvatott egyszeriben Szvatopluk és mire Árpád a Duna mellé ért, akkora sereggel várta, hogy az ég is elfeketedett az árnyékától. Fele sem volt a magyar, egynek három is jutott. juthatott tíz is : legelől rohant Árpád és a hét nemzetség élén hét vezér. Hullott Szvatopluk népe, mint a hulló kéve. A Duna vize megáradt és kicsapott medréből, annyi vér folyt bele. Futva-futott Szvatopluk is és beleugratott a Dunába, de nem tudott átvergődni a megáradt vízen : ahová Árpád nyergét dobta, a Duna feneke lett az ő sírja is...

Nyelvtani tudnivalók. *Elment Kusid. Szvatopluk kacagott.* Ezek olyan mondatok, amelyekben csak alany és állítmány van. Az ilyen egyszerű mondatokat *tőmondatoknak* nevezzük.

A legtöbb mondatban azonban az alanyon és állítmányon kívül más mondatrészek is vannak. *A honfoglaló magyar nép először Erdélyben állapodott meg.* Ez is egyszerű mondat, mert csak egy gondolatot fejez ki. De nemcsak alanya és állítmánya van, tehát nem tőmondat. Az ilyen mondatnak *egyszerű bővített mondat* a neve. Az alany és az állítmány a mondat *főrészei*. A többi mondatrészt *bővítménynek* nevezzük. A mondat főrészeit és bővítményeit más szóval *mondat-tagoknak* is mondjuk. A mondattagok közötti összefüggést az őket alkotó szókhoz illesztett szótagokkal, *ragokkal*, vagy külön szavakkal *névutókkal* fejezzük ki. «Árpád szem láng ég» nem mondat, mert nem fejez ki értelmes gondolatot. Mondattá akkor válnak e szók, ha megfelelő *ragokkal* látjuk el őket: Árpád szeme lángban égett.

A ragtalan szó (szem, láng, ég, stb.) a *szótő*. «A föld is visszhangzott a kacagása» és «Árpád a Duna ért» kifejezések nem érthetők, nyomban érthető mondatokká válnak, ha a *föld* és a *Duna* nevek után *névutókat* illesztünk beléjük: A föld alatt is visszhangzott a kacagása, Árpád a Duna mellé ért.

Írásbeli feladat. Írjunk öt tőmondatot és öt egyszerű bővített mondatot.

21. A halásztanya.

Halászélet a gyöngyélet! «Nem kell ahhoz tudomány, csak jó víz és jó dohány.»

Jó víz, amiben bőven terem a hal. Jó dohány, amivel a hosszú időt és a szúnyogot űzi el a halász. Mert minél több a hal a vízben, annál több a szúnyog is a víz mentén.

A jó halász mindig eltalálja, mikor lesz fogás és a szerint veti ki a hálót.

A víz locsogásáról megérzi, hogy sok hal úszik-e a vízben. A halászmadarak és a szúnyogok járásáról megmondja, mi akad a hálóba több: hal-e, vagy rák?

Ahol szúnyog rajzik a víz fölött, ott valami állati hulla van a fenéken és azon bizonyosan sok a rák is; de a halászmadár csak arra repked sűrűn, ahol halat érez. Ezek a kémei, a segédei a halászembernek, aki emberszót ritkán hall és így keveset is beszél, de az esze jól jár.

Lakása ott van a folyam partján, százados nyárfák alatt.

A fák alá kis kunyhót is épít. Ez csak arra való, hogy a bográcsát legyen hova eltennie, meg a borát legyen hol hűvösön

tartania, mert maga nem lakik benne, ő az év nagy részében a falombok alatt alszik.

A fák ágaira akasztja hálót, maga pedig ott hever aombok árnyékában s bámul a világba.

Könnyű neki! Úgy él, mint az Isten madarai. Se nem kapál, se nem vet, mégis bőven arat. Az ő termése nem fagy el, nem veri el a jégeső, még az árvíz sem viszi el. Marhavész nem árt a halaknak, tűzkár nem éri. Sem etetni, sem őrizni nem kell, mégis bőven van.

Este felé előveszi a nagy hálót és gondosan megnézegetve készíti el legényeivel. Egyik végét beleerősíti a ladikba, amelybe beül és csendes méltósággal kormányoz. A háló másik végét a legények lefelé húzzák, ahogyan csak tőlük telik. Mikor a gazda azt kiáltja: «Elég!», akkor szép csendesen a part felé húzzák a hálót, úgyhogy a széle folyton emelkedik, a közepe, mint egy tele kötény, úgy mélyed be a benne rekedt halak súlya alatt. Ezt nevezik ők húzásnak. A csillogó halakat azután besodorják a bárkába, hogy ott a vevőket várják. Az apraját visszahányják, hadd nőjjön. Ha jó fogás volt, jó estebéd is lesz: paprikás halászlé, meg nyárson sült hal. Egyik ízletesebb a másikinál. Ha vendég vetődik oda, szívesen megkínálják, hiszen van elég, adott az Isten bőven.

Boldog ember, akinek mindig van annyija, amennyi neki elég!

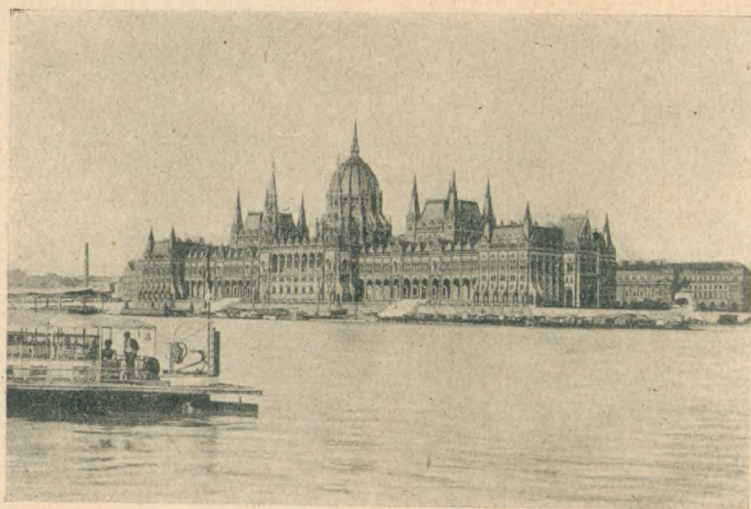
Tárgyi magyarázat. A halászat ősi magyar foglalkozás. Amikor őseink egy évezreddel ezelőtt még messze keleten laktak, a vadászat és a halászat rendes foglalatosságuk volt. A Balaton partján, a Tisza vizénél, sőt sok helyen a Duna mellett lakó emberek között is, ma is sok a halász. De ma már nem annyi, mint régen: a gőzhajózás nagyon kipusztította a halakat vizeinkből, a halászat már kevés helyen nyújt jó megélhetést. Mégis, ma is akad vizeinkben sok jó hal: a balatoni fogas és a Duna harsája, pontyja messze földön híres halak.

Nyelvtani tudnivalók. A halász a fák alá kis kunyhót is épít. A fák ágaira akasztja hálót. Az apraját visszahányja. Mit épít a halász a fák alá? Kunyhót. Mit akaszt a fák ágaira? A hálót. Mit hány vissza? Az apraját. A mondatnak ezt a részét vagy bővítményét, amely kit, mit, kiket, miket kérdésekre felel, tárgynak nevezzük.

A tárgy ragja a magyarban a t. A tárgy ragját mindig egy t-vel írjuk; ezt sohasem szabad eltéveszteni.

Írásbeli feladat. Feleljünk a következő kérdésekre egész mondatokkal: 1. Mit vet ki a halász a vízbe? 2. Mit hallanak ritkán a halászok? 3. Mit tartanak a kunyhóban hűvösen? 4. Mit húznak a legények a part felé? 5. Mit hánynak vissza a vízbe az emberek? Húzzuk alá mondatainkban a tárgyat.

Írjunk öt mondatot, amelyben tárgy van!

Az Országgház Budapesten.

22. Budapest.

Budapest Magyarország fővárosa. A magyar Alföld és hegyvidék érintkezése helyén azon a ponton épült, ahol legkönnyebb átkelni a Dunán. Budapesttől északra is, délre is már nehezebb az átkelés, mert két-két ágra szakad a Duna hatalmas szigeteket alkotva.

Már a rómaiak idejében volt itt város: Akvinkum. Őseink legelőször Akvinkum helyén építették Ó-Budát, majd tőle délre szintén a Duna jobb partján Budát. Budával szemben épült a bal parton Pest.

Ez a három város 1872-ben egy várossá, Budapestté egyesült. Igazgatás szempontjából a jobbparti részt három, a balparti részt hét kerületre osztották.

Budapesten vannak a legnagyobb hivatalok, a legfelsőbb bíróságok, a legmagasabb tudományos intézetek. A magyar nemzet úgy is tekint Budapestre, mint az ország szívére és temérdek áldozatot hoz, hogy világvárossá tegye.

Minthogy a budai oldal dombokon épült, utcái nem olyan szabályosak, mint a síkon épült pesti rész utcái. A pesti oldal legforgalmasabb utcái a belső- és a külső körút és a város közepe

tájáról küllő irányban szétfutó sugárutak : a Váci-út, az Andrássy-út a Rákóczi-út, a Baross-utca és az Üllői-út.

A Rákóczi-úton van a legélénkebb forgalom ;

Az út közepetáján a Rókus-kórház nyomul előre és teszi keskenyebbé az utat ; ez Budapest legrégibb, nagy kórháza, amelyben ezernél több beteget ápolnak.

A kórházon túl a Nemzeti Színház van és az út végén a Keleti pályaudvar homlokzata, mint egy óriás diadalív, végignézi a

A Magyar Tudományos Akadémia és Széchenyi szobra.

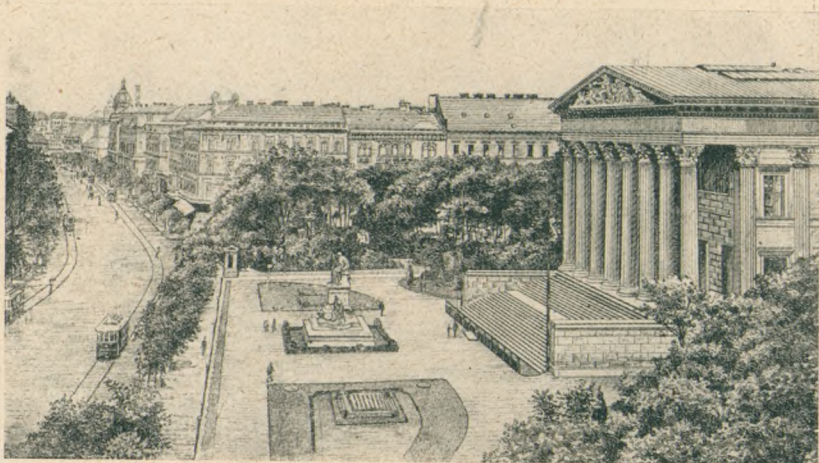
Rákóczi-úton. A zajos, élénk út végétől jobbra az örök pihenés világa, a köztemető kerül el.

Az Andrássy-út harmadfél kilométer hosszú, gyönyörű, egyenes út, amelyen szebbnél-szebb, három-négyemeletes paloták sorakoznak. Elején az Operaház gyönyörködteti a nézőt. Az út vége a Városligetbe torkollik. A kocsúton hintók, kerékpárok és gépkocsik száguldanak, az út alatt pedig alagúton át a villamosvasút szállítja ki a közönséget a ligetbe.

Andrássy-út.

A Nagy-körút keresztülszeli a külvárosokat és összeköti ezeket a város belső területével. A Nyugati pályaudvarnál a belső körúttal találkozik. A Vilmos császár-úton emelkedik a Szent István templom (vagy amint közönségesen mondják: a bazilika); ez a főváros legnagyobb temploma.

Nemzeti Múzeum.

A belső körút leghatalmasabb épülete a Nemzeti Múzeum. Remek oszlopcsarnokához széles lépcső visz föl; itt szavalta el Petőfi Sándor 1848. március 15-én a Nemzeti dalt.

A belső körút is, a Nagy-körút is mindkét végén a Duna partig visz. Ez Budapest legszebb része. Oly gyönyörű, hogy az egész világon alig van párja. A hatalmas Duna, a sziklás Gellért-hegy, a fenséges királyi palotával megkoronázott várhegy, közben a remek hegylánc s rajta a kikandikáló házak, templomok és paloták tornyai, kupolái, a hatalmas hidak, a vízben futkosó gőzösök: együtt olyan képet adnak, amelyet soha el nem felejtünk. Elragadó, amikor napfényben fürdik és még megigézőbb, mikor este fenn a

A Széchenyi-Lánchíd.

csillagok ragyognak és lenn ezer meg ezer lámpafény reszket a Duna tükörén.

Ma már hat óriási vashíd köti össze a Duna két partját; az újabbak karcsúbbak és merészebbek, a legméltóságosabb mégis az öreg Széchenyi-Lánchíd.

A Dunapart legszebb épületei a Vigadó, a Tudományos Akadémia és az Országháza. Ez utóbbi Magyarország ezeréves fennállási ünnepének legpompásabb emléképülete.

Az Országházához közel van a Szabadság-tér, Budapest legnagyobb és legékesebb tere.

Szobrokban Budapest felette gazdag. Legrégibb a József nádor szobra. De van már szobra Szent Istvánnak, Petőfinak, Jókainak, Arany Jánosnak, báró Eötvös Józsefnek, Vörösmartynak, Deák

Ferencnek, gróf Széchenyi Istvánnak, Kossuth Lajosnak és házáuk sok más jelesének is.

A tudományos intézetek között legjelesebb a tudományegyetem a Duna balpartján, vagyis a pesti oldalon és a műegyetem, amely a budai oldalon épült.

Gyár is van Budapesten bőven. Az északi és déli városrészek valóságos gyárnegyedek s a magas kéményeknek egész erdeje mered ki a házak közül. A pesti dunapart északi részén (a Váci-út mentén) különösen vas- és gépipari gyárak, déli részén gőzmalmok

A királyi palota Budán.

sorakoznak. A vas- és lisztiparon kívül azonban mindenfajta ipar (a fafeldolgozás, a bőrgyártás, a vegyi-, a kötő-szövőipar, a szesz- és sörgyártás, stb.) hatalmasan fejlett Budapesten. Ilyen fejlett iparral lépést tart a kereskedelem is. A nagykereskedelem és a hatalmas pénzintézetek (Magyar Nemzeti Bank, Tőzsde, Postatakarékpénztár) főként az V. kerületben (a Lipótvárosban) székelnek, a legszebb áruüzletek és kisipari boltok a IV. kerületben (a Belvárosban) találhatók.

Legcsöndesebb az I. kerületben a Vár, sok ódon házával. Ezek ablakai kicsinyek, a legtöbbjén vasrács mögött virág nyílik. Sok házon emléktábla, amely elmondja a multat. Jórészt innen

kormányozzák az országot. És itt emelkedik az a hatalmas nagy palota, amely a magyar királynak magyar otthona.

Ugyancsak a Vár emlékszerű épülete a Nagyboldogasszony-templom is, (a Mátyás királyról elnevezett templom) amely a pécsi és a kassai székesegyház mellett hazánk egyik legrégibb és

A Mátyás-templom a Szent István-szoborral.

legszebb temploma. Ebben koronázták meg I. Ferenc József és IV. Károly királyainkat.

Budának egyéb igazi nevezetességei világhírű fürdői. A Duna közepén elterülő Margit-szigetnek is van gyógyító hévforrása. De nemcsak a vizétől, hanem a szépségétől is felüdül az, aki e szigetet felkeresi. József királyi herceg nagy költségen bűbajos kertté alakította át azt a régi erdőt, amelynek máig is látható, romba-

dőlt klastromában IV. Béla király leánya, Margit töltötte egykoron szent életét.

Aki Budapest nagyságát, gazdagságát és csodaszépségét egyszer megismerte, az büszke önérzettel vallja magát a magyar nemzet fiának.

Nyelvtani tudnivalók. A *zajos, élénk út* végétől jobbra az örök pihenés világa. Ez a főváros *legnagyobb temploma*. *Remek oszlopcsarnokához széles lépcső visz föl. Milyen út végétől jobbra? A zajos, élénk út végétől. Milyen temploma? Legnagyobb temploma. Milyen oszlopcsarnok? Remek. Milyen lépcső visz föl? Széles lépcső. Zajos, élénk, nagy, remek, széles a most olvasott mondatokban a dolgok tulajdonságát, milyenségét jelölik meg. A mondatnak ezt a részét jelzőnek nevezzük, még pedig melléknévi jelzőnek, tulajdonságjelzőnek. A tulajdonságjelző milyen kérdésre felel.*

A jelző néha valamely dolognak a számát mondja meg: ilyenkor számnévi jelző a neve. Pl. A hét vezér Álmot választotta fejedelemmé. Hat vashíd köti össze a Duna két partját.

Az Andrassy-út a főváros büszkesége. A belső körútnak a leghatalmasabb épülete a Nemzeti Múzeum. Ez Budapest legszebb része. Legrégibb a József nádor szobra. Minek a büszkesége? A főváros büszkesége. A fővárosé. Minek a leghatalmasabb épülete? A belső körútnak a leghatalmasabb épülete. Minek a legszebb része? Budapesté! Kinek a szobra? A József nádor szobra. A jelző néha azt mondja meg, hogy kinek a, minek a tulajdona, birtoka valami, kié, mié? Ilyenkor birtokos jelző a neve. A birtokos jelző ezekre a kérdésekre felel: kinek a? minek a? kié? mié?

Jelzője minden mondatrésznek lehet. Háromféle jelzőt ismerünk: tulajdonságjelzőt, számnévi jelzőt és birtokos jelzőt.

Írásbeli feladat. Írjunk három egyszerű bővített mondatot, amelyben tulajdonság- és birtokos jelző is van.

23. Szülőföldem szép határa.

Írta Kisfaludy Károly.

Szülföldem szép határa,
Meglátlak-e valahára?
Ahol állok, ahol megyek,
Mindenütt csak feléd nézek.

Ha madár jön, tőle kérdelem:
Virúlsz-e még, szülőföldem?
Azt kérdezem a felhőktől,
Azt a szuttogó szellőktől.

De azok nem vigasztalnak,
 Bús szívemmel árván hagynak ;
 Árván élek bús szívemmel,
 Mint a fű, mely a sziklán kel.

Kisdéd hajlék hol születtem,
 Hej, tőled be távol estem!
 Távol estem, mint a levél,
 Melyet elkap a forgószél.

Kisfaludy Károly mintegy száz évvel ezelőtt élt jeles írónk, kitűnő vígjátékokat és elbeszéléseket írt. Sok költeményében a népdalokat utánozta. Ez is egy ilyen verse. Szülőfaluja Tét, Győrme gyében.

24. Lehel kürtje.

A magyarok a honfoglalás befejezése után is sokat harcoltak még. Kisebb-nagyobb csapatokban elkalandoztak Németországba, sőt Olaszországba is és mindenütt félelmet gerjesztettek bátorságukkal. Vitéz emberek, jó katonák voltak, győztek is legtöbbször és kincsekkel megrakodva tértek haza.

A sok vereség a németeket arra készítette, hogy jobb védekezésre készüljenek. A Lech partján nagy számban gyűltek össze és elkeseredett csatában, egyszer végre ők is győztek. A magyarok nagy része elesett, sokan meg fogságba kerültek. A hagyomány szerint csak heten jutottak haza, akik inkább elfutottak, semhogy meghaljanak. Nem is lett becsületük itthon : gyászmagyarkáknak csúfolták őket.

A foglyul esett hősök között volt Lehel vezér is. Mielőtt a kegyetlen császár őt is, mint a többi foglyot, kivégeztette volna, azt kérte, hogy még egyszer a kürtjébe fújhasson. Odaadták neki a kürtjét. Lehel megragadta azt és úgy ütötte fejbe vele az egyik német fejedelmet, hogy az szörnyet halt. «Légy a szolgám a más-világon!» kiáltott rá. Mert a régi magyarok azt tartották, hogy akit harcban megölnek, az szolgájuk lesz a túlvilágon. Ezután bátran ment a halálba Lehel. Neve-híre ma is él. Kürtje is megmaradt, Jászberényben mutogatják.

25. Botond.

A régi magyaroknak egyik híres vezére Botond volt. Kis termetű, de nagy erejű vitéz volt, nem ijedt meg a maga árnyékától.

Egyszer seregével Görögországba indult és egészen Konstantinápolyig jutott. Ezt a várost akkor Bizáncnak nevezték. A város falai előtt telepedett meg. Egyszer csak kijött egy görög óriás a városból és arra hívta föl a magyarokat, hogy közülök egyszerre ketten vívjanak meg vele. Ha legyőzi őket, a magyar sereg takarodjék ki az országból; ha meg ők győznek, a görög császár adót fizet a magyaroknak.

Botond egy darabig csak hallgatta ezt a dicsekedő beszédet. Aztán odament a város nagy érckapujához és a hatalmas, vastag kapura csak egyet ütött a buzogányával; de az ütéstől a kapu úgy kirepedt, hogy egy gyermek könnyen ki-bejárhatott a repedésen. Azután odament az óriás göröghöz és úgy földhöz vágta, hogy annak a karja is eltörött. Nem is dicsekedett az többé! A magyarok vitézségének új híre kelt és a sereg kincsel-arannyal megrakodva tért vissza hazánkba.

Nyelvtani tudnivalók. Egész seregével Görögországba indult. Kijött egy görög óriás a városból. Egy gyermek könnyen ki-bejárhatott a repedésen. Odament az óriás göröghöz. Hova indult? Görögországba. Honnan jött ki? A városból. Hol járhatott? A repedésen. Hová ment? A göröghöz. Ezek a mondatrészek mind helyet jelölnek, határoznak meg. *Helyhatározó* a nevük.

A helyhatározó ezekre a kérdésekre felel: *hol? honnan? hová? merre? meddig?* E kérdésekre kétféleképpen felelhetünk: *ragos szóval* vagy *névutós szóval*.

A helyhatározó ragjai: *hol* kérdésre: -ban, -ben, -n, -on, -en, -ön;
hová kérdésre: -ba, -be, -ra, -re, -hoz, -hez, -höz;
honnan kérdésre: -ból, -ből, -ról, -ről, -től, -től.
merre kérdésre: -ra, -re.
meddig kérdésre: -ig.

Névutók: alatt, fölött, mellett, előtt, mögött, után;
 alól, felől, mellől, elől, mögül;
 alá, felé, mellé, elé, mögé, stb.

Írásbeli feladat. Írjunk öt mondatot különböző helyhatározókkal.

26. Az aranyos felhők.

Írta Mikszáth Kálmán.

Még mai napig is emlegetik a tiszteletes asszonyék, pedig már ötödik éve, hogy megtörtént. A kis leányokból nagyok lettek, a nagyasszony is nem egy bajon ment keresztül; hanem annak a tehénnek az esetét csak nem felejtették el a mai napig sem.

Mert ám nem olyan akármilyen tehén volt az! Nagyon nehezen szerezték. Garasonként kapargatták össze azt a pénzt, amibe került.

De amikor aztán már megvolt a tehén, boldog meglegedés szállt a családra. Lesz már most minden a háznál, mert kenyér a tehén, olyan kenyér, amelyből mindennap esznek, mégis mindig egész.

— No gyerekek — hajtotta a nagyasszony — ez tartja ki a lakodalmatokat. Úgy, úgy Kriska! Ez fog férjhez adni benneteket. No, mit nevensz, te kis gyík? . . . te Mimi fiam. Hiába nevensz, úgy lesz, amint kigondoltam.

És a nagyasszony tisztes, mindig komoly arca majdnem mosolygóra indult e szavaknál. Már hogy is lehetne másképp? Hiszen nem beszél ő a világba.

Hja bizony! De a tehén kényes portéka ám. Tíz aggodalom is jutott eszükbe egyvégben. Gonosz emberek megronthatják a tejet, ha meg nem jól fejik, nem ad többet.

De hátha rosszabb is eshetik, mint a kántorék tehenével harmadéve? Hanem már az ilyet nem élné túl a nagyasszony.

— Úgy, úgy, gyermekeim, meghalnék bánatomban. Meg én, igazán mondom, mert elveszünk, semmivé leszünk, ha annak a tehénnek valami baja esik. Vigyázzunk rá, mint a szemünk fényére.

A tehenet aggodalomból nem is merték egyhamar kiereszteni a mezőre. Aznap, hogy először hajtották ki a legelőre, az Ancsát adták mellé. A nagyasszony már korán reggel a szőlőbe ment és a két leányka is felkerekedett; ők bizony megnézik a Csákót, mit csinál.

Az Ancsa szolgáló, aki csak gyerek volt még, megörült a pajtásoknak és mesés dolgokat mondott nekik a Komár Mihályék rétjéről, ahol annyi a virág.

— Nézzük meg — mondta Mimike hirtelen elhatározással.

— Vezess bennünket! — sürgeté Kriska.

Elindultak tehát és egy teljes óráig járták a réteket. Hanem mikor elfáradva visszatértek a barangolásból, nyomban meg-

büntette őket az Isten, amiért magára hagyták a szegény Csákót — mert ennek csak hült helye volt már. Elveszett, oda van!

A rémület meghalványította a kis arcokat. Szívük hangosan dobogott. Körülnéztek a nyitott tájon: nincsen a Csákó sehol... sehol.

Volt most jajveszékelés. Elmentek a gyerekek, ki jobbra, ki balra, neki a széles világnak a Csákót keresni.

— Csákó! Csákó! szólalj meg, hol vagy?

Nem szólalt meg sehonnan.

Éhesen, rogyásig kimerülve találkoztak estefelé a falu alatt. Hazatartottak a szegény gyerekek. Egyik se kérdezte a másiktól; megvan-e a tehén? Mindenik arca beszélte, hogy nincsen.

Hát amint beértek a tornác alá, egyszerre csak valami csengetyűszó üti meg a fülöket.

Mimike összerezszent.

— Pszt. Kriska! Hallod?

— Hallom, hiszen ez a Csákó! Az, az! Odafutottak az istállóba. Hát persze, hogy a Csákó volt. Elunta magát a mezőn s hazajött hűségese.

— Oh te... te...! Mennyire megijesztettél bennünket. Hát történt valaha ilyen eset, ilyen furcsa eset a világon?

Egyszer csak újra elborult a Mimike homloka, eszébe jutott, hogy hát a mama? Hol van, hol? Talán ő is a Csákót keresi valahol. Talán...

Ki nem merték mondani azt a megdöbbenő szót, hogy hátha világgá bujdosott, hátha valahol meg is halt bánatában, amint előre megmondta?

Minden csepp vérük meghült e gondolatra. Nagy keservesen indultak el hát keresni.

De hova, merre?

— Jó emberek! — kérdezgették — nem láttátok a mi anyánkat valahol? Senki sem látta.

A kínos előérzet hihetetlen sietésre sarkalta őket; nádason, mocsáron keresztül gázoltak, ruháikat nem kímélve, csatakosan érkeztek a szőlőbe, mert onnan kell a nyomokat keresni.

Aminthogy ott is tarkállott óriási nyomnak a nagyasszony ócska felöltője a díófa alatt. De nini, káprázat-e? hiszen rajta fekszik maga a nagyasszony is.

Örömrepesve futottak hozzá s Mimi lelkendezve kiáltá:

— Mamácskám, megvan... megkerült...

A felriadt asszony haragosan mordult rájuk : Nos, ugyan mi került meg?

— A Csákó . . . a mi Csákónk.

— Hát elveszett?

Kriska ámulva hebegé :

— Nem mondta meg az Ancsa?

— Nem is láttam. De beszéljete már.

A nagyasszony megértvén a dolgokat, addig-addig törülgette arcukat a keszkenővel, csitítván őket : «no-no bolondok . . . legyen eszetek, kis macskáim» . . . hogy maga is elpityeredett s úgy hármában siratták a szegény Csákót, — mert hátha mégis elveszett volna?!!

Tárgyi magyarázat. *Mikszáth Kálmán*, a legjelesebb magyar írók egyike. Tréfás formában meséli el a tehén elveszésének történetét, de arra tanít, hogy a hanyagságért — ha mással nem — ijedséggel bűnhödünk.

Írásbeli feladat. Írjunk ki olvasmányunkból tíz helyhatározót. Keresünk ki az olvasmányból öt tárgyat (öt birtokos jelzőt, öt tulajdonság-jelzőt).

27. Megy a juhász számaron.

Írta Petőfi Sándor.

Megy a juhász számaron,

Földig ér a lába,

Nagy a legény, de nagyobb

Boldogtalansága.

Gyepes hanton furulyált,

Legelészett nyája.

Egyszer csak azt hallja, hogy

Haldoklik babája.

Fölpattan a számarra,

Hazafelé vágat ;

De már későn érkezett,

Csak holttestet láthat.

Elkeseredésében

Mi telhetett tőle?

Nagyot ütött botjával

A szamár fejére.

28. Szent Anna tava.

Kora reggel indultunk útnak Bálványos fürdőről, hogy gyönyörködjünk Erdély legköltőibb szépségében : Szent Anna tavában. Árnyas erdei úton haladtunk s élveztük a friss levegőt. Utunk fürdők mellett vitt el, amelyekben gyógyulást kereső emberek fürödtek. Kifáradva, egy savanyúvíz forrásnál telepedtünk meg, hogy reggelinket elköltsük.

Vad ösvényeken haladtunk tovább és meredek utakon, ahol az ember kettőt lép előre, egyet csúszik hátra. Egy órai nehéz út

után felértünk a Mohos-tóhoz. Elborzad az ember, ha a tó felületét látja. Vastag moha fedi s egyes helyeken hatalmas fák állnak. Ha nem ismerjük gyilkos természetét, kedvünk kerekedik a lágy mohpázsiton járni. De ez halálunkat jelentené, mert egy darabig beengedi a tó, a vakmerőt, de azután menthetetlenül elnyeli az örvény. Sok ember merült már itt el kocsistól, lovas-tól. S a moha újra összezárul, s nyoma sem marad a szerencsétlenségnek.

Szent Anna tava.

Azért a nép e helyet Gyilkos-tónak nevezi. Aggódva haladunk el a borzalmas tó partján s egy negyedóra múlva eltűnnek mellőlünk a cserjék, bokrok. Itt pillantjuk meg hatalmas erdőkkel koszorúzott hegyek ölén Szent Anna-tavát.

Megállunk . . . És bámulattal szemléljük a tengerszem csodás szépségét. Megtelik a lelkünk gyönyörűséggel és áhítat fog el. A tó még elég távol van. Az erdők leérnek a hegyóriások tetejétől egészen a tengerszem partjáig. Visszatükröződnek benne és kékes-szürke színt kölcsönöznek a víznek. Isteni csend honol a tájon s a vizet csak néha-néha fodrozza a lágy szellő. Csak állunk és nézünk, mintha szívünk-lelkünk a szemünkben volna. Megfeled-

kezünk mindenről, azt sem tudjuk földön állunk, vagy égben járunk-e. Bámulattal adózunk a természet remekének.

A vezető szava riaszt fel merengésünkből, indulásra serkent. Lemegyünk a tó partjára s leheveredünk a magas mohágyakra. Oly lágy, oly ruganyos, hogy nem kívánhatunk ennél jobb fekhelyet.

Magasan áll a nap, felénk küldi perzselő sugarait, elfog a vágy megfürödni e gyönyörű tengerszemben. Partjára megyünk, levetkőzünk s óvatosan lépünk a vízbe, mert a szélén pióca-csapatok tanyáznak. Néhány perc múlva a tó közepe felé úszunk. Jól esik a fürdés. A víz oly lágy, cirógatva simul hozzánk, szinte ellenállhatatlan érzés fog el: elmerülni az ölelő habok közt... Nem merünk soká maradni.

Letelepedünk ismét a mohágyon, a vezető mesélni kezd.

Ott azon a halmon, a romok helyén, valaha kápolna állott. Kegyes szűz építette, akinek szűz Mária jelent meg álmában. Búcsúra jártak ide az ájtatos hívek, de egyszer nagy bűnt követtek el falai közt s az Úr haragjában villámot küldött rá, porig égett. A hívek ezután a romokhoz jártak és ott imádkoztak, míg egy püspök újra föl nem építette. Ekkor újra megelégnék a táj, búcsújárók tömegei lepték el a völgyet. Később ez a kápolna is pusztulásnak indult s ma romokban hever.

Tovább menve, a fenyvesek mögül Bálványos-vár romjai sötétlenek felénk. A vár régi lakói a pogány magyarok istenének: Hadúrnak áldoztak e völgyben, oltáruk kövei még ma is láthatók.

Magyar multról, magyar dicsőségről regél itt minden fa, minden kő. Mégis ma nem magyarok járnak a tündéri völgyet, de az oláhok bocskorai.

Tárgyi magyarázat. A Szent Anna tava a régi, Nagy-Magyarország legszebb természeti hírességei közé tartozik. Háromszék vármegyében Tusnád közelében, fenyvesektől borított hegyek között van. Úgynevezett *tengerszem*, magasan fekvő hegyi tó. (Ilyen Észak-Magyarországon a Csorba-tó is.) Jól készített út vezet föl hozzá. A tó partján egyszerű kis kápolna áll. A tónak mindig mélységes zöld színe van, mert az óriás fenyőfák tükröződnek benne. Nagy csönd honol ott, ember alig jár arra.

29. Szent István.

Pogány őseink már száz éve éltek mai hazánkban régi szokásaik szerint. Kalandos hadjáratokat folytattak, amelyekből gyakran nagy zsákmánnyal tértek haza. De előfordult az is, hogy nem

jártak szerencsével, vereséget szenvedtek és sok vért ontottak hiába. Ezért Géza fejedelem békésebb útra tért. Belátta, hogy a nyugati népeknek barátságát kell keresni, tanulni kell tőlük. Azért elhatározta, hogy családjával együtt maga is a keresztény hitre tér, meg nemzetét is áttéríti.

Isten e nagy és szép munka befejezését Géza fiának, Vajknak szánta, aki a kereszténységben István nevet kapott. István már a keresztény vallásban nőtt fel és atyja halála után külföldről papokat hívott be hazánkba, akik a magyarságot mind a keresztény hitre térítették. Kivált Szent Gellért püspök végzett nagy

Szent István lovas szobra.

munkát; a lázadó pogányok öt haragjukban a mai Gellérthegyről a Dunába dobták. István azonban legyőzte a pogányokat és hozzálátott a keresztény Magyarország megszerzéséhez. Tíz püspökséget alapított, püspökeik közül az esztergomit és a kalocsait érsekké tette. Megalkotta a vármegyéket is, élükre ispánokat állított. A maga kezébe vette a legfőbb katonai és bírói hatalmat. Évenként Székesfehérvárott törvényt napot tartott, ahol maga

szolgáltattott a panaszosoknak igazságot. Szigorú törvényeket szabott és ezekkel a harcokhoz, kalandokhoz szokott népet békés életre szoktatta.

Áldásos munkájáért a pápa koronát küldött neki, amellyel 1001-ben, Nagyboldogasszony ünnepén István királlyá koronáztatta magát. Több mint negyven évig uralkodott; ezalatt megteremtette, hatalmas királysággá növelte a mai Magyarországot. Jámbor életéért, nagyszerű cselekedeteiért az egyház utóbb szentté avatta.

Nyelvtani tudnivalók. Évenként törvényt napot tartott. 1001-ben megkoronáztatta magát. (Mikor?) Negyven évig uralkodott. (Meddig)? A cselekvésnek nemcsak a helyét, hanem az idejét is meg-

határozhatjuk. A mondatnak azt a részét, amely *mikor, mióta, vagy meddig* kérdésre felel, *időhatározónak* nevezzük. Az időhatározó ragjai: *-kor, -ig, névutói az előtt, után, óta.*

30. Szent István és az orgyilkos.

Szent Istvánra azok a pogány magyarok, akik nem akartak a keresztény hitre térni, nagyon haragudtak. Egyikük elhatározta, hogy éjjel megöli őt. Belopódzott hozzá és várta a kellő pillanatot, mikorra István elalszik, hogy álmában gyilkolhassa meg. A tőr azonban megremegett és megcsördült kezében. Szent István felriadt és Istenben való nagy bizodalommal így szólt: «Ha Isten velem, ki ellenem?» Az orgyilkos megijedt, bevallotta bűnös szándékát és sírva kért bocsánatot a nagy királytól.

Írásbeli feladat. Írjuk le emlékezetből a most olvasott olvasmány tartalmát.

31. Régi ének Szent István királyhoz.

Ah, hol vagy, magyarok Tündöklő csillaga? Ki voltál valaha Országunk istápjá! ¹	Virágos kert vala Híres Pannónia, ² Mely kertet öntöze Híven szűz Mária.
Hol vagy, István király? Téged magyar kíván, Gyászos öltözetben Te előtted sírván.	Kertésze a kertnek István király vala; Behomályosodott Örvendetes napja.
Rólad emlékezvén Csordulnak könnyei, Búval harmatoznak Szomorú mezei.	Előtted könyörgünk Bús magyar fiad, Hozzád fohászkodunk Árva maradékid.
Lankadnak szüntelen Vitézlő karjai, Nem szűnnek iszonyú Sirástól szemei.	Tekints, István király, Szomorú hazádra, Fordítsd szemeidet Régi országodra.

Reménységünk vagyon	Még éltedben minket
Benned s Máriában,	Ennek ajánlottál,
Mint Magyar hazánknak	És szent koronáddal
Hív királynéjában. ³	Együtt feláldoztál.

Tárgyi magyarázat. ¹ *Istáp* = gyámolító. ² *Pannónia* Magyarország régi, latin neve. — ³ Szent István Magyarországot Szűz Mária oltalmába ajánlotta; azért Szűz Máriát Magyarország védőasszonyának, pátrónájának mondjuk.

32. Szeged.

Budapest után hazánk második legnagyobb városa Szeged. Története igen régi időkre nyúlik vissza. A népvándorlás alatt többször szállták meg e helyet és honfoglaló őseink egy része is itt telepedett meg. A tatárok feldúlták a várost, de IV. Béla királyunk újból felépítette. Mátyás király pedig különböző kiváltságokat adott polgárainak és ettől kezdve a város gyorsan fejlődött.

A mohácsi vész után azonban a törökök Szegedet is elfoglalták és csak 140 esztendő múlva került ismét magyar kézre. Azután is

Szeged.

hol tűzvész, hol árvíz, hol járványos betegség, pestis pusztította a lakosságot, de a nép szorgalma és kitartása mindig emberül győzedelmeskedett a veszedelmeken. Sőt a város, népe szorgalmából, nagyarányú fejlődésnek indult.

1879-ben nagy szerencsétlenség érte a Maros és a Tisza zugában fekvő várost. Kiöntött a Tisza és egész Szeged az áradat alá került.

A nagy szerencsétlenség az egész világon nagy részvétet keltett. Tömegével érkeztek az ajándékképpen küldött segítségek. I. Ferenc József királyunk is megjelent a helyszínén és azzal vigasztalta a kétségbeesett lakosságot, hogy Szegedet szebbé varázsolja, mint amilyen volt. Szavát be is váltotta. A város olesó kölcsönt kapott és lázas sietséggel fogott az építkezéshez. Négy évvel később már eltűntek a romok, az összedült házak felépültek s Szeged valóban szebb lett, mint az árvíz előtt volt. Lakósainak szorgalma ismét diadalmaskodott az elemi csapáson.

Azóta Szeged szellemi központja lett az egész vidéknek. Rengeteg hivatal, hatóság és intézet került falai közé. Díszes palotasorok, szép hidak, középületek és szobrok avatják az országnak második városává.

Legújabbán itt alakult meg a gyászos kommunista forradalom alatt a nemzeti hadsereg, amely Horthy Miklós fővezérnek, most uralkodó kormányzónknak vezetésével vonult be hazánk fővárosába; hogy innen országszerte újból rendet teremtsen.

Szeged lakossága életrevaló és sokat dolgozik, de meg is látszik rajta, mert jómódú. Kereskedelme fejlett. Főbb kiviteli cikkei: faárúk, fonalak, gyékény, gyufa, kender, kötél, liszt, paprika, szalonna, tarhonya, szappan, gabonaneműek, zöldségfélék, stb.

Ipara nagyarányú, majdnem minden iparággal foglalkoznak. Legnevezetesebb gyáraik: a kenderkikészítő- és fonógyár, a légszesz-gyár és az újszegedi fűrészgyár. Világhírré tett szert a szegedi paprika, amelyet paprikamalmokban és a Pálfi-féle gyárban dolgoznak fel. Híres még a szalámigyár, a Szikra-gyufagyár és a vasöntő is.

Lakosságának jelentékeny része mezőgazdasággal foglalkozik. A város őriai határában nagy szántóföldeket, kerteket, réteket és szőlőket látunk.

Iskolaügye is igen fejlett. Legutóbb itt helyezkedett el a menekült kolozsvári egyetem is, ami nagy hatással lesz a tudományos élet további fejlődésére.

Nyelvtanítudnivalók. A város gyorsan fejlődött. A népszorgalma mindig emberül győzedelmeskedett a veszedelmeken. Tömegével érkeztek az ajándékképpen küldött segítségek. A város lázas gyorsasággal fogott az építkezéshez. *Hogyan?* gyorsan, emberül, tömegével, gyorsasággal, ajándékképpen. A *hogyan* kérdésre a módhatározó felel. Ragjai -n, -képpen, -val, -vel, -ul, -ül, névutója a gyanánt (ajándék gyanánt).

Írásbeli feladat. Írjunk öt mondatot, amelyben módhatározó van.

33. A fiatal daru.

Írta Fáy András.

Ősszel egy költöző darucsapatot a legöregebbik vezérelte. Lassan, de folyvást haladt az ék. Az ifjabbak békétlenkedni kezdtek a repülés lassúsága miatt. — Eressz engemet az ék élére, bátya, — szól végre a legtüzesebbik közülük, — tél vége vet így bennünket haza! — Átveszi a kormányt és most már villámsebességgel hasít előre az utazó csoport; de nemsokára lihegni kezd az ifjú kormányos, tüze lankad és tikkadó melle fulladoz. — Kedves bátya, vedd vissza a vezérlést, — így rimánkodik ekkor, bocsánatot esdekelve. — Belátom, hogy csak gyors, tüzes tetterre való az ifjú; a hosszas kitérésű munka¹ kormányzása a tapasztalt kort illeti meg.

Tárgyi magyarázat. ¹ *Hosszas kitérésű munka* régies szólás: olyan munka, amelyhez sok türelem kell.

Írásbeli feladat. Írjuk le röviden az olvasmány tartalmát.

34. A szüret.

Munkában szívesen segít egymásnak a magyar ember. Építkezéseknél mindenki számíthat nemcsak rokonai, de minden ismerőse, sőt haragosa, szóval az egész falu segítségére is. Ez olyan kötelesség, amelyet mindenki csakúgy szívesen teljesít, mint gyulladás esetén a vízfordást és oltást. Az ilyen segítségért a munka végén egy kis áldomás, néha egy «szépen köszönöm» szó jár, amelyre a haragos azt feleli: «szívesen komám, máskor is; azért a haragot megtarthatjuk ám!»

Bizonyos munkák multság- és ünnepszámba mennek. Ilyenek

a kukoricafosztás (tengeri hántás); ez leánynak-legénynek közös találkozója és alkonyattól éjfélig dal, tréfa, mese, piros csövek keresése között tart napról-napra, sőt hétről-hétre; a kender-tilolás holdvilágos éjtszakákon, amelynek csattogását azonban csak távolból hallja a lovat őrző legény; a fonó, ahol a dalok születnek, a mesék, mondák, legendák teremnek.

Sok helyen a szőlő őrzése a leányok feladata. Amint a szőlő zsendülni kezd, az összes leánynép elhagyja a falut, kimegy a szőlőhegyre, ott süt, főz nagy hujjázással riasztja a seregélyt és őrzi a szőlőt egész szüretig.

Tokaji szüret.

Félig munka, félig ünnep a szüret. Munka: mert nagyuramnak is fel van gyűrve két karján az ingújj. Ünnep: mert a szedők háta mögött nem ispánkodik senki; annyit végeznek, amennyit akarnak; holnap is nap lesz. Délben ebéd, de nem négy fal között, hanem a hajlék előtti zöld gyepen, vagy a nagy diófa alatt; nem is ezüstre terítve; bádog kanál, vasnyelű kések járnak itt. Sántalábú asztal körül hordókon végignyújtott deszkaszálakra telepszik a hívott, vagy magától jött, de egyformán szívesen látott vendég; júp-húsos kása, szüreti káposzta, pörkölt hús, minden kitelik a bárány korától fogva e célra hízlalt ürüből és néhány hüvely

egészen belefőzött édes, piros paprikából. Akinek az egészsége megkívánja, fekete kávé is kap, de itt nem porcelláncsészékben, hanem apró borospoharakban; köszönje meg, ha nem evőkanalat kap hozzá, hanem a régi asztalfiókból kerül valami ős-időbeli pakfong, öreganyáink kávéskanala. A cigány jár hajlékról-hajlékra; ahová délben érkezik, ott ragad. Naphosszatt pattognak a békák, ezek az apró pokolgépek, ijesztgetve a fehér-cselédet, alkonyat után kigyulladnak a rakéták, a csőzök vaspuskái dörögnek, hegy és erdő verik vissza a dörgést és a dalt. Gyermekké lesz minden ember.

Ez nemcsak a híresebb bortermő hegyeken van így. A Somló kies oldalai, Baranya mosolygó dombjai, a Mátra lejtői, Arad, Szekszárd, Érmellék, Badacsony, Buda ormai és ahány lugaskoszorúzza a domb, behintve mindenféle csinos, hívogató arcú hajlékokkal, villákkal, kastélyokkal... Mulassatok! A sík Alföld versenyre kél veletek. Debrecen, Halas, Kőrös s főként Kecskemét rengeteg homok-szőlőiből az egyszerű, de mindig fényesre meszelt kapáskunyhók között sűrűn emelkedő villák körül éppen úgy rajzik a jókedv, és ha a mádi bálók hét országra szóltak, az alföldi szüreteken is nem egyszer vitatnak meg nehéz kérdéseket.

Nyelvtani tudnivalók. Az ilyen segítségért a munka végén egy kis áldomás jár. *Azért a haragot megtarthatjuk ám. A mondatnak lehet olyan része is, amely valaminek az okát mondja meg. Az ilyen mondatrész miért kérdésre felelt és okhatározó a neve. Ragja az -ért. Előfordul miatt névutóval is: betegségem miatt nem jöhettek iskolába.*

35. Falu végén kurta kocsma...

Írta *Petőfi Sándor.*

Falu végén kurta kocsma,
Oda rúg ki a Szamosra.
Meg is látná magát benne,
Ha az éj nem közeledne.

Az éjtszaka közeledik,
A világ lecsendesedik,
Pihen a komp, kikötötték,
Benne hallgat a sötétség.

De a kocsmá bezzeg hangos!
Munkálódik a cimbalmos,
A legények kurjongatnak,
Szinte reng belé az ablak.

«Kocsmárosné, aranyvirág,
Ide a legjobbjik borát,
Vén legyen mint a nagyapám,
És tüzes, mint ifjú babám!

Húzd rá cigány, húzzad jobban
Táncolni való kedvem van,
Eltáncolom a pénzemet,
Kitáncolom a lelkemet!»

Bekopognak az ablakon :
«Ne zúgjatok olyan nagyon,
Azt üzeni az uraság,
Mert lefeküdt, aludni vágy.»

«Ördög bújjék az uradba,
Te pedig menj a pokolba! . . .
Húzd rá, cigány, csak azért is,
Ha mindjárt az ingemért is!»

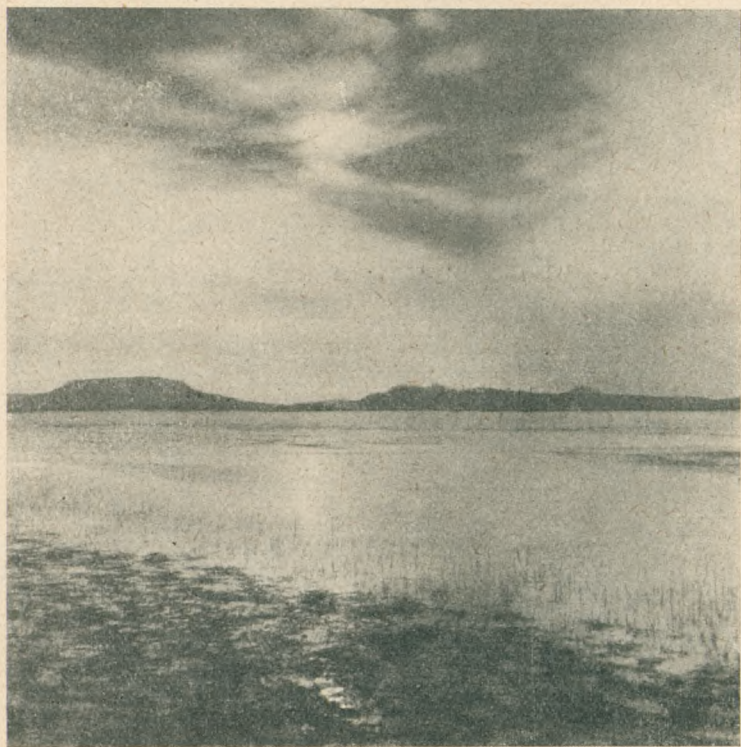
Megint jönnek, kopogtatnak :
«Csendesebben vígadjanak,
Isten áldja meg kendteket
Szegény édesanyám beteg.»

Feleletet egyik sem ad,
Kihörpentik boraikat,
Végét vetik a zenének
S haza mennek a legények.

Tárgyi magyarázat. Petőfinek ez a verse a magyar nép jó szívéből
tesz tanuságot : a mulatozó falusi legények nem hagyják félbe az
énekszót azért, mert az uraság aludni akar ; de amikor valaki azért
kéri őket rá, mert az édesanyja beteg, mindjárt végét vetik a zenének
és hazamennek.

36. A balatoni rianás.

Amikor a Balaton befagyott, sajátságos tünemények indulnak meg a felszínén. Alig van ennél érdekesebb valami a természetben. Olyan csodálatos dolog, amelynek még a külföldön is csodájára járnánk.

A Balaton, háttérben a Badacsony.

Egy holdvilágos este, amikor jó vastag a jég és nincsen rajta hó, reá kell mennünk a tó jegére. Ahogy a Nap kezd aláhanyatlani, a jég egyszer csak megszólal. Először idegenszerű nyögést hallunk, mintha nagy távolságban valaki fejszével belevágott volna a jégbe. Csendes időben a halászok lékelése is ilyenformán hallatszik messziről. Csakhamar több hasonló nyekkenés, néha buffanás hallatszik, amelyek mind erősebbek és erősebbek lesznek. De azután mintha ágyúból lőttek volna a sok nyekegésbe, egyszerre hatalmas csattanás szól bele.

Aki nem ismeri a Balatont, az valóban megrémülhet ettől a hangtól. Hasonlít ugyan a mennydörgéshez, de mégis egészen más, sokkal-sokkal áthatóbb, sokkal fülsértőbb hang ez.

Az első csattanás után kezdődik aztán az igazi hangzavar. Messziről, sok kilométer távolságból indul meg az a sajátságos sikoltó hang, amit üvegágáskor hallunk. Amint gyorsan közeledik, hatalmasan megerősödik és mint rettentő csattanás rohan el lábunk alatt; olyan ütőfényt érzünk, mint amikor elektromos szikra fut át testünkön. Egyik a másik után következik a legörületesebb hangzavarban. Zeng, pattog, ropog, sikolt és mennydörög körülöttünk minden, mintha az elemek végső küzdelmében, alvilági erők csatájában egy világ fenyegetne összeomlással. Erős legyen a szíve annak, aki ilyenkor félelem nélkül tekint szét a homályba borult, határeláthatatlan jégsivatag felett. Olyan fényesen ragyognak a csillagok, olyan átlátszó, mint a levegő, mintha nem is ezen a földön volnánk, hanem künn a világtérben, ahol új világok születnek, vagy elvénültek omlanak össze. A tükörsíma jégpáncél elmosódottan ragyogja vissza a csillagokat, s megsédül, aki letekint ebbe a végtelenségbe.

Ki merne ilyenkor a jégre menni? S lám, még a ló sem ijed meg tőle. A halász meg örömmel hallja a nagyszerű túlvilági zenebonát, mert, amint ő mondja, ilyenkor hízik a jég.

A jég ugyanis, mint minden test, a lehülés következtében összehúzódik. De nem egyenletesen húzódik össze, mert csak a felső rétegei hűlnek le igazán. Az olyan lemezeknek, amelyeknek egyik lapja jobban hűl, mint a másik, azoknak meg kell görbülniök. A Balaton jegének is föl kellene kunkorodnia az egyenetlen lehülés következtében. Ez persze lehetetlen, hanem e helyett össze-vissza repedezik a jég. Minden egyes repedés hatalmas hangot ad, hiszen nagy erőnek a kiegyenlítődése az, amikor egy félméter vastag, majdnem üvegzilárdságú jéglemez elhasad.

Ezt nevezik rianásnak.

Tárgyi magyarázat. A Balaton Magyarország legnagyobb tava, a Dunántúl, — Somogy, Zala és Veszprém vármegyék között — terül el. Partjai tele vannak szebbnél-szebb fürdőhelyekkel, amelyek világszerte elvitték a hírét a «magyar tengernek». A tó körül szelid dombokon gyümölcs és kivált szőlő érik. Ebből terem a legjobb magyar borok egyike. Különösen híres a badacsonyi bor. A part körül lakó nép halászáttal is foglalkozik. Nagyon hideg teleken a Balaton befagy. Ilyenkor tündéri látványosság síma tükre. De néha, ha a hideg nagyon nagy lesz, végig reped, végig hasad a jég, ezt nevezik rianásnak.

37. Szent László.

Árpádházi királyaink közül Szent Istvánon kívül Szent László volt a legnagyobb uralkodónk. A vallásosság és a hazaszeretet voltak legtündöklőbb erényei. A haza földjét a külső ellenségektől vitézül védte meg. A kúnokat, akik ismételt betörték Erdélybe, kétszer is diadalmasan leverte. A horvátok között is rendet teremtett és azoknak is fejedelmük lett. A kereszténység megerősítése végett pedig Zágrábban püspökséget alapított. De az ország belső ellenségeivel szemben is szigorú volt. Még mindig akadtak olyanok, akik az ősi pogány vallást követték, ezeket megtérítette a keresztény hitre. Fölújította Szent István törvényeit, különösen a tolvajlást és rablást büntette keményen, de igazságosan. Pártolta a földművelést, az ipart és a kereskedelmet, a nemzet jólétéért mindent megtett. Igazságszerető, vallásos, jámbor ember volt. Nemcsak a magyarok szerették királyukat, aki termetre egy fejjel kimagaslott közülük, hanem más népek uralkodói is megbecsülték. Mikor a pogányoktól a Szentföldet, ahol egykor Krisztus élt, szenvedett és meghalt, fegyverrel akarták visszavenni, őt választották a keresztes hadak vezérévé. László örömmel vállalta a nagy feladatot, de mielőtt elindulhatott és a Szent sírért harcolhatott volna, Isten magához szólította. Emlékezete a nép körében sokáig élt. Ma is egyik legnagyobb királyunkat tiszteljük benne. Az egyház őt is szentté avatta, mint első királyunkat.

Nyelvtanítvánnyalók. A nemzet jólétéért mindent megtett. Mielőtt a Szent sírért harcolhatott. A kereszténység megerősítése végett Zágrábban püspökséget alapított. Jólétéért, a szent sírért, megerősítése végett: ezek a szavak is miért kérdésre felelnek, de nem a cselekvés okát, hanem a célját határozzák meg; ezt onnan is láthatjuk, hogy a miért helyett úgy is kérdezhetünk rájuk: mi célból, mi végett? A célhatározó is mondatrész. Ragjai: -ért, -re, névutója: végett.

Írásbeli feladat. Írjunk három-három mondatot ok- és célhatározókkal.

38. A tordai hasadék.

Egyetlen-egyszer kényszerült megfutamodni a világhíres vitéz László király az ellenség elől. A kúnok üldözték, mert egymagára maradt, s amint körülnézett, látta, hogy hiábavaló nagy ereje, vitézsége: nem verhet le százakat egyedül. Érezte, hogy ő reá

szüksége van még a magyarnak, megsarkantyúzta hát paripáját és neki vágatott a tordai hegyeknek.

— Utána! Utána! — ordítottak a kúnok, hogy ég-föld zúgott az ordításuktól.

Még egy pillanat és a magyarok azután sirathatják Szent László királyt.

— Oh Uram, segélj! — fohászkodott föl László, szemét az égre emelvén.

És ímé, abban a pillanatban kettéhasadt a tordai hegy: László hátamögött egy rettentő nagy hasadék tátongott.

A kúnok dőbbenve állottak meg a hasadék partján, tehetetlenül néztek erre, arra, hol kerülhetnének ismét László nyomába; de amerre néztek, nagy hosszaságban húzódott a hasadék, László meg csendes, lassú léptekben megdegélt tovább, vissza az ő népéhez.

39. Szent László pénze.

László elől egyszer eszük nélkül szaladtak a kúnok, hegyen-völgyön át, s talán kiszaladnak a világból, ha a kúnok vezérének ördögös gondolata nem támad. Egyszerre csak, mit gondolt, mit nem, szórni kezdte tarsolyából a csengő aranyat és ezüstöt, s intett vitézeinek is, hogy csak hányják el azok is, ami pénzük van, majd meglátják, milyen nagy haszna lesz ennek.

A vezér jól számított, mert a magyarok egyszeribe félbehagyták az üldözést és móhon szedték föl a pénzt.

— Hagyjátok! Hagyjátok! — csendült végig a magyarok

A tordai hasadék.

— sorain László hangja. — Ráértetek erre később is! Utánam! Hajtsuk a kúnt, hajtsuk!

De hiába, a magyarok nem hallották László szavait. A pénzre gondoltak most mind.

László szomorúan tekintett föl az égre : onnan várt segedelmet.

— Édes jó Istenem, tégy csodát! — könyörgött László.

Isten meghallgatta a szent életű király imádságát : azok a ragyogó sárga aranyok, azok a tejfehér ezüstök egytől-egyig kővé változtak. Ez volt a magyarok szerencséje. Megértették Istennek csudás intését, lóra kaptak mind, s újra üldözőbe fogták a kúnokat, s meg sem is pihentek, míg az országból ki nem kergették.

40. Szent László vizet fakaszt.

Abaúj vármegyében van egy kút, a neve Szent László kútja. A szent király életében fakadt ennek a kútnak a forrása. Napok óta bolyongott László az ő seregével a végtelen pusztaságon, sehol sem találtak forrást, seregéstől dőltek el a rettentő szomjúságtól eltikkadt vitézek. Sem eleség, sem ital : éhség, szomjúság

gyötörte, pusztította a magyarok seregét. Mindnyájan elcsüggedtek, csak László nem : ő bizott Istennek megmérhetetlen jószágában. Imádságra kulcsolta kezét :

— Oh, égnek-földnek atyja, Teremtője, ne hagyj el népemet nagy nyomorúságában, tekints le rá!

És íme, egyszerre mindenféle vadállatok húzódtak keresztül a pusztán, nagy seregben. Az éhségtől elgyötört vitézek lelkébe visszaszállott a bizalom. Zúgott a levegő a vitézek nyilaitól s rakásra hullottak a vadak ; nem kellett meghalniok éhhalállal. Erőre kaptak s tovább mentek. László pedig imádkozott újra.

Szent László vizet fakaszt.

— Oh Uram, fakassz forrást is az én népemnek!

És fakadt forrás, tiszta, üdítő. S eloltván szomjúságukat, lelkesülten követték Lászlót tűzbe-vízbe, mindenüvé!

Megjegyzés. Nyomtatásban az idéző jeleket néha az idézet elé tett gondolatjellel helyettesítik.

41. Szent László füve.

László király idejében egyszer mindenféle ragadós betegségek támadtak és pusztították a magyart. Síralom földje lett a magyarok földje.

És összeverődtek minden rendű-rangú emberek, mentek a király sátorába. A szent király akkor is imádkozott.

Mondta a szószóló:

— Hiába imádkozol, felséges király, úgy sem hallgatja meg a magyarok Istene. Térjünk vissza mind a pogány hitre, meglásd, megszűnik a pestis.

A szent király megbotránkozással nézett a hitetlenekre, arca elborult, szeméből megeredt a könny, s mondá nekik:

— Eredjetek haza békességgel, megtévelyedettek. Ne zavarjatok imádkozásomban.

A hitetlenek megzavarodva indultak kifelé, de e pillanatban mintha földbegyökeredzett volna a lábuk, állottak, mint megannyi szobor. Hirtelen vakító világosság támadt a sátorban, és hallották a mennyei szózatot:

— Ne csüggedj, Szent László. Isten meghallgatta sűrű imádságaidat s leküldött hozzád engem az angyalok seregéből, hogy megmondjam néked, mit tégy. Öltsd fel királyi ruhádat, tedd fejedre koronádat, s kimenvén a sátorból, lödd el a nyíladat a virágos réten. És menj a nyíl után, ahol leesik, találsz egy fület, az meggyógyítja a te népedet.

Ezt mondván az angyal, felszállott az égbe.

Akkor fölkelt László, magára öltötte királyi ruháját, fejére tette a koronát, kezébe vette nyílát és kilépett a sátorból. Még egyszer fölnézett az égre, azután ellőtte nyílát. És ment abban az irányban, a nép meg nyomába.

— Ihol a nyílvessző! — kiáltott fel László, — Nézzetek ide!

Fölvette a nyílvesszőt, amely egy széleslevelű növényben akadt meg, keresztülhasítván azt.

— Olyan, mint egy kereszt! — mondták a népek s térdre borultak.

És találtak ehhez a fűhöz hasonlatost még sokat, sokat a népek, s ennek csodaereje meggyógyította őket.

Nyelvtani összefoglalás. Beszédünket mondatok alkotják. A mondatok gondolatokat fejeznek ki. Az olyan mondatnak, amellyel *egy* gondolatunkat mondjuk el, egyszerű mondat a neve. A mondatnak két főrésze van: az alany és az állítmány. Az alany a mondatnak az a része, amelyről valamit mondunk, az állítmány az a rész, amellyel az alanyról valamit állítunk.

Az olyan egyszerű mondatot, amelynek csak alanya és állítmánya van, tömondatnak nevezzük. A mondatban lehetnek azonban más mondatrészek is, ezeket bővítményeknek nevezzük. Az olyan egyszerű mondatot, amelynek az alanyon és állítmányon kívül más részei is vannak, egyszerű bővített mondatnak nevezzük. A mondat bővítményei a tárgy, a jelző és a határozók.

Írásbeli feladat. Írjuk le Szent Lászlóról szóló egyik olvasmányunk tartalmát egyszerű bővített mondatokban.

42. A téli esték.

Írta *Petőfi Sándor*.

Hova lett a tarka szivárvány az égről?
Hova lett a tarka virág a mezőkről?
Hol van a patakzaj, hol van a madárdal
S minden éke, kincse a tavasznak s nyárnak?
Oda van mind! csak az emlékezet által
Idéztetnek föl, mint halvány síri árnyak.
Egyebet nem látni hónál és fellegnél;
Koldussá lett a föld, kirabolta a tél.

Olyan a föld mint egy vén koldus, valóban,
Vállain fehér, de foltos takaró van.
Jéggel van foltozva, itt-ott rongyos is még,
Sok helyen kilátszik mezítelen teste,
Úgy áll a hidegben, s didereg... az inség
Vastagon van bágyadt alakjára festve.
Mit csinálna kinn az ember ilyen tájban?
Mostan ott benn szép az élet a szobában.

Áldja istenét, kit istene megáldott,
 Adván néki meleg hajlékot s családot.
 Milyen boldogság most a jó meleg szoba
 S meleg szobában a barátságos család!
 Most minden kis kunyhó egy tündérpalota,
 Ha van honnan rakni a kandallóra fát,
 S mindenik jó szó, mely máskor csak a légbe
 Röpül tán, most leszáll a szív közepébe.

Legkivált az esték ilyenkor mi szépek!
 El sem hinnétek tán, ha nem ismernétek.
 A családfő ott fenn ül a nagy asztalnál
 Bizalmas beszédben szomszédal s komával,
 Szájokban a pipa, előttök palack áll
 Megtelve a pince legrégibb borával;
 A palack fenekét nem lelik, akárhogy
 Iparkodnak... Ujra megtelik, ha már fogy.

Kínálgatja őket a jó háziasszony,
 Ne félj, hogy tisztjéből valamit mulasszon,
 Hej, mert ő nagyon jól tudja, mit miképp kell,
 A kötelességét ő jól megtanulta,
 Nem bánik könnyen a ház becsületével,
 Nem is foghatják rá, hogy fősvény vagy lusta.
 Ott sűrög, ott forog, s mondja minduntalan:
 «Tessék, szomszéd uram, tessék, komám uram!»

Azok megköszönik s egyet hörpintenek,
 S ha kiég pipájok, újra rátöltenek,
 És mint a pipafüst csavarog a légben,
 Akkép csavarognak szanaszét elméik
 És ami már régen elmúlt, nagyon régen,
 Összeszedgetik, sorra elregélik,
 Akitől nincs messze az élet határa,
 Nem előre szeret nézni, hanem hátra.

A kis asztal mellett egy ifjú s egy lányka,
 Fiatal pár, nem is a mult időt hányja.
 Mit is törődnének a multtal? Az élet
 Előttük vagyon még, nem a hátok megett,

Lelkük a jövő látkörébe tévedt,
Merengve nézik a rózsafelhős eget.
Lopva mosolyognak, s nem sok hangot adnak,
Tudja a jó Isten, mégis jól mulatnak.

Amott hátul pedig a kemence körül
Az apró-cseprőség zúgva, zsibongva ül,
Egy egész kis halom kisebb-nagyobb gyermek
Kártyából tornyokat csinál... épít, rombol...
Űzi pillangóit a boldog jelennek,
Tegnapot felejtett, holnapra nem gondol.
Lám ki hinné, mennyi fér el egy kis helyen:
Itt van egy szobában mult, jövő és jelen!

Holnap kenyérsütés napja lesz, szítál a
Szolgáló s dalolgat, behallik nótája.
Csikorog a kútgém ott kinn az udvaron,
Lovait itatj' a kocsis-éjtszakára.
Húzzák a cigányok valami víg toron,
Távolról hangzik a bőgő mormogása.
S e különféle zaj ott benn a szobába'
Összefoly egy csendes, lágy harmóniába.

Esik a hó, mégis fekete az utca,
Nagy, vastag sötétség egészen behúzta.
Járó-kelő ember nem is igen akad,
Egy-egy látogató megy csak hazafelé,
Lámpája megvillan az ablakok alatt
S fényét a sötétség hirtelen elnyelé.
Eltűnik a lámpa, a bennlevők pedig
Buzgón találgatják: vajjon ki ment el itt?

Tárgyi magyarázat. Petőfinek ez a költeménye *életkép*, az élet egy kis részletének rajza. Azt mutatja meg, hogy téli estén, falu helyen a mult, (az öregek), a jelen (a fiatalok) és a jövő (a gyermekek) milyen meglepéssel vannak együtt a jól fűtött szobában. A szobabeli vidám beszélgetésbe behallatszik a konyhából a szolgáló éneke, az udvarról a kocsis munkája, sőt még valami víg mulatás zenéje is idehallatszik. Ezzel ellentétben kinn a hideg tél, a sötétség és a csendes utca. Ez az ellentét még szebbé teszi a képet.

Nyelvtan. Lovait *itatj'* a kocsis éjtszakára. Ott benn a *szobába'*. Helyesen: *itatja a ... és szobában.* A könnyebb kiejtés, a jó hangzás,

vagy a verssorok szebb összecsengése kedvéért az író néha egy-egy szónak valamely hangját vagy szótagját (Pl. nem tudom, hogy' volt = *hogyan* volt helyett) elhagyja, de ilyenkor erre a helyes megértés céljából a hiányzó betű vagy szótag helyére tett *hiányjellel* (?) figyelmeztet.

Nyelvtani összefoglalás. A mondatnak öt tagja van: két főrésze az alany és az állítmány, bővítményei a tárgy, a jelző és a határozók.

Az alany erre a kérdésre felel: *ki? mi?* és ragja nincs.

Az állítmányra az alannal kérdezzünk: mit csinál az alany, mi történik vele? milyen az alany? mi az alany?

A tárgy *kit? mit?* kérdésre felel és ragja -t.

A jelző háromféle lehet: 1. tulajdonságjelző — erre a kérdésre: *milyen?* 2. számnévi jelző — erre a kérdésre *hány? mennyi? hányadik?* 3. birtokos jelző — erre a kérdésre: *kié? mié? kinek a, minek a valamije?* Jelzője minden mondatrésznek lehet.

A határozó ötféle lehet: 1. helyhatározó (*hol, honnan, hova?*), 2. időhatározó (*mikor, mióta, meddig?*), 3. módhatározó (*hogyan?*), 4. okhatározó (*miért, mi okból?*), 5. célhatározó (*miért, mi célból, mi végett?*)

Írásbeli feladat. Írjunk öt mondatot, amelyben más-más határozó van.

43. Debrecen.

Hol vannak azok az idők, amikor még a csavargó hadaktól tüskés kerítések, vályogbástyák védelmezték Debrecen városát? A lakosságnak minden órában készen kellett rá lennie, hogy az ellenség elől világgá meneküljön! Hová lett a nagyhíd, amely nem valami folyót hidalt át, hanem az utca hosszában húzódott végig. Olyan sarak voltak ugyanis a régi Debrecenben, hogy ott ugyan esős időben semmiféle szekér végig nem juthatott volna az utcán. Erre nézve eszelte hát ki Faggyas uram páratlan művét és ezen jártak szekerek, gyalogosok egyaránt.

Most már híre sincs a «nagyhíd»-nak. A helyén pompásan kövezett, csatornázott utcák vonulnak végig. A régi, kis putriféle házak is eltűntek és szép nagy épületek szegélyezik a tágas utcákat. Még a villamos vasút is vígan szeli keresztül a várost, a közel fekvő pompás és nagyterjedelmű Nagyverdőbe szállítván a szórakozni vágyókat.

Legszebb az igen széles Piac-utca. Ennek északi végén van a történeti nevezetességű nagytemplom, hatalmas kettős tornyával.

Hazánk legnagyobb és egyszerűségében is legszebb templomai közé tartozik. Mögötte jókora nagyságú díszes kert terül el: az emlékkert, ahol több szobor van felállítva.

Ezután következik az ősi kollégium hatalmas épülete, roppant négyszögű teret fog körül. Senki sem tekinthet kegyeletos meghatottság nélkül e tisztes épületre, amelynek falai közül annyi derék tudós férfiú került ki a magyarságnak, a hazának díszére, hasznára.

Délkeleti irányban fekszik tőle a Csokonai-kert, amelyben Debrecen nagy szülöttének, Csokonai Vitéz Mihály híres költőnknek ércszobra áll.

A debreceni Piac-utca a nagytemplommal.

A kollégiumtól nyugatra terül el a fűvész-kert, talán a legrégibb efféle hazai intézmény, ez mindig tele van szorgalmas diákokkal. A téres utakon sétálgatva tanulgatnak és e közben bőséges alkalmuk nyílik arra is, hogy a legkülönbözőbb növényekkel megismerkedhessenek.

Közművelődési intézménye igen sok van Debrecennek. Elemi iskoláinak száma rendkívül nagy. Van tudományegyeteme, gazdasági akadémiaja (főiskolája) is, amelyet az állam tart fenn, míg a többi alsó és felsőbb iskolák fennállásukat majd mind a város áldozatkészségének köszönhetik. Bizonyosága ez annak, hogy a mai Debrecen is éppen olyan szeretettel viseltetik az iskolák iránt, mint a régi, amely a kollégiumot alapította.

Debrecen lakossága színmagyar. Túlnyomó része református, de most már katolikusok, zsidók és egyéb felekezetbeliek is tekintélyes számmal vannak. A legáldásosabb egyetértés van közöttük. Ez is egyik szép, jellemző tulajdonsága az igaz magyar népnek.

Szebb magyar embereket alig látni, mint Debrecenben. Inkább zömök, izmos alakok; komoly a tekintetük, egyenes, kemény a járásuk.

Sok Debrecenben az iparos; csak csizmadia vagy 800 van. A kereskedés is szépen ki van fejlődve. De a lakosság legnagyobb része földművelésből él, amire van is mód az óriási terjedelmű, termékeny határon.

Nyelvtani tudnivalók. Tanultuk, hogy beszédünk mondatokból áll. A mondatokat szavakból alkotjuk. A szavak a mondatnak részei. Ha a szót önmagában, nem mint a mondat részét tekintjük, akkor beszédrész a neve. Sokféle beszédrész van. *Debrecen, város, nagyhíd, erdő, Faggyas, utca, Nagyerdő* ezek is szavak. Valakinek vagy valaminek a nevét mondjuk meg velük. Az a beszédrész, amely egy személynek vagy dolognak a neve, a főnév. Ha a főnév csak egy személynek, vagy olyan dolognak a neve, amelyből csak egy van, több nincs, akkor tulajdonfőnévnek nevezzük. A tulajdonfőneveket nagy kezdőbetűvel írjuk: *Isten, Magyarország, Kárpátok, Debrecen, Petőfi Sándor, Duna, Balaton, Bodri, Villás, stb.* A többi főnévnek köznév a neve: ház, szekér, híd, nép, torony, kert, szobor, iparos, határ.

A főneveket rendszeren a vagy az névelővel használjuk. Tulajdonfőnév elé nem szoktunk névelőt tenni. Pl.: a kereskedő, az áru, de Béla, Magyarország, Petőfi Sándor.

Írásbeli feladat. Írjunk ki olvasmányunkból öt tulajdonfőnevet és tíz köznevet.

44. IV. Béla királyunk és a tatárjárás.

Szent István halála után kétszáz évvel IV. Béla lett a magyar király. Mikor atyja halála után trónra lépett, minden igyekezetével azon volt, hogy a törvénynek tiszteletet szerezzen, hatalmát növelje és hazánkat minél nagyobbá tegye. Ehhez azonban nem volt elég ereje. A főurak ellene szegültek, mindegyik egy-egy kis király szeretett volna lenni.

IV. Béla egyelőre hiába akart jót, a körülmények sem kedveztek neki. Hiába fogadta be a kúnokat is, akiket ellenség üzött ki hazájukból és nálunk kerestek és kértek új hazát. Egy szörnyű veszedelem, minden igyekezetét megghiúsította. Jött a tatárjárás.

A tatár vagy mongol, harcias nép volt. Ázsiából mint nagy néparadat indult el, elpusztította Oroszországot és már hazánk határaihoz közelített, amikor a veszedelem híre nálunk is elterjedt. Béla király hiába szólította fegyverre a nemeseket. Ezek duzzogásukban távol maradtak. Hasztalan fordult a külföldi fejedelmekhez, ezek nem hallották meg a magyar nemzet segélykiáltását. Ami kevés had összeverődött is Pest alatt, a kúnok ellen fordult, akiket azzal vádoltak, hogy a tatár veszedelmet az országra hozták. Batu khán átkelt már a vereckei szoroson, amikor a magyarok a kúnok fejedelmét, Kuthen királyt, megölték s a kún nép egy része e miatt az országot elhagyta, más része meg az ellenséghez csatlakozott. Kétségbeejtő volt az ország helyzete.

Béla reménytelenül bár, de hősi lélekkel megkísérlette az áradat feltartóztatását. Nagynehezen összegyűjtött hadait a Sajóhoz vezette és a Muhi pusztán megütközött a sokszorta számosabb ellenséggel. Hajnal hasadtától késő estig tartott a viadal, amely a magyar hadsereg tökéletes megsemmisülésével ért véget. Szerencse, hogy Béla király megmenekült; de neki is külföldre kellett futnia, míg az ország mögötte a mongol hadaknak lett prédájává.

Béla először Frigyes osztrák hercegnél keresett menedéket. Ez álnokul bánt vele, letartóztatta s csak akkor bocsátotta szabadon, amikor koronáját, kincseit s az ország határszéli vármezejét neki átadta. Azután a dalmát szigetekre vonult családjához; de a veszedelem nyomon kísérte ide is. Mikor a tél kemény fagyja megállította a Duna jegét, a mongolok elárasztották a dunántúli vidéket is és nem kímélték meg dúlásaiktól a dalmát partokat sem. De a mongol hadak íme egyszerre, váratlanul abbahagyták dúlásaikat s nagy gyorsan visszasiettek kelet felé az elpusztított, elnéptelénített országból. Oktáj nagy khán halálának híre szólította őket haza, s a magyar nemzet másfél évi borzasztó megpróbáltatás árán megmenekült a szörnyű igától.

Amint a veszedelem elmúlt, néhány híve kíséretében Béla király visszatért feldúlt országába s erős lélekkel hozzálátott helyreállításához. Hogy népe inségén segítsen s a föld megművelhetésére módot adjon, vetőmagot és igavonó barmokat hozatott a szomszéd országokból. A néptelenné vált vidékekre új lakosokat telepített: iparúzó, bányászathoz értő, vagy kereskedő németeket édesgetett a városokba; a Tisza síkságára pedig ismét befogadta a kúnokat. Különösen nagy gondja volt a városokra; új városokat

alapított s a régieket új kiváltságokkal gyarapította. Egyebek közt a mai Buda is benne tiszteli megalapítóját. A nagyobb városokat falakkal vétette körül s a fontosabb utak közelébe kővárat építtetett. Az ország keleti és déli határain bánságokat alapított és a magyar királyság és keresztény egyház főhatalmát kiterjesztette kelet felé.

Nyelvtanitudnivalók. *Király, nép, áradat, szem, ellenség, hajnal — főurak, kúnok, fejedelmek, hadak, mongolok, szigetek.* A főnévnek lehet egyes és többes száma. Az egyes szám erre a kérdésre felel. *ki? mi?*, a többes szám *kik? mik?* A többes szám ragja a magyarban a *-k*, a többes szám ragja a mássalhangzón végződő szavakhoz kötőhangzóval járul: *úr — ur-a-k, mongol — mongol-o-k, kiváltság — kiváltság-o-k, sziget — sziget-e-k, fejedelem — fejedelm-e-k.*

A főnévhez a mondatban különböző ragok járulhatnak, aszerint, hogy milyen mondatrész lett belőle. Pl. *Sajóhoz, a Muhi pusztán, mongol hadaknak a prédája, országot, lélekkel, hazájukból, estig, városokba, kúnok, álnokul.*

A főnév a mondatnak minden része lehet.

Írásbeli feladat. Állapítsuk meg, hogy ezek az utóbbi példák milyen mondatrészek.

45. A jó öreg kocsmáros.

Írta Petőfi Sándor.

Itt, ahonnan messze kell utazni, míg az
Ember hegyet láthat, itt a szép alföldön,
Itten élek én most megelégedéssel,
Mert időm vidáman, boldogságban töltöm.
Falu kocsmájában van az én lakásom;
Csendes kocsmá ez, csak néha zajlik éjjel.
Egy jó öreg ember benne a kocsmáros...
Áldja meg az Isten mind a két kezével!

Van szállásom itten s ennem-innom ingyen,
Sohasem volt ennél jobb gondviselésem.
Az ebédre nem kell senkit is megvárnom,
És mindnyájan várnak én rám, hogyha késsem.
Csak egyet sajnálok: az öreg kocsmáros
Összekoccan néha jó feleségével;
No de, amint összekoccan, meg is békül...
Áldja meg az Isten mind a két kezével!

Elbeszélünk néha a letűnt időkről.
 Hejh, régiebb idők boldogak valának!
 Háza, kertje, földje, pénze, mindene volt,
 Alig tudta számát ökrének, lovának.
 Pénzét a hitetlen emberek csalása,
 Házát a Dunának habjai vitték el;
 Így szegényült el a jó öreg kocsmáros...
 Áldja meg az Isten mind a két kezével!

Alkonyuló félben van már élte napja,
 S ilyenkor az ember nyugodalmat óhajt,
 S ő reá, szegényre, a szerencsétlenség,
 Ő reá mostan mért legtöbb gondot és bajt.
 Fáradoz napestig, vasárnapja sincsen,
 Mindig későn fekszik, mindig idején kel;
 Mint sajnálom én e jó öreg kocsmárost...
 Áldja meg az Isten mind a két kezével!

Biztatom, hogy majd még jóra fordul sorsa;
 Ő fejét csóválja, nem hisz a szavamnak.
 «Úgy van, úgy», szól később, «jóra fordul sorsom,
 Mert hisz lábaim már a sír szélén vannak.»
 Én elszomorodva borulok nyakába.
 S megfürösztöm arcát szemeim könnyével,
 Mert az én atyám e jó öreg kocsmáros...
 Áldja meg az Isten mind a két kezével!

Tárgyi magyarázat. Petőfinek ez a költeménye kapcsolatban van *István öcsémhez* című már tanult versével. Abból tudjuk már, hogy Petőfi atyja kocsmáros volt, aki rossz emberek miatt tönkrejutott, öreg korában gondokkal küzdött, szegény volt. Ebben a versében egy szüleinél tett látogatását mondja el és édesatyját írja le meleg szavakkal, fiúi szeretettel és tisztelettel.

Nyelvtani tudnivalók. Jó, öreg kocsmáros, csendes kocsmá, letűnt idők, hitetlen emberek. Ezek a szavak milyen kérdésre felelnek és a kocsmáros, kocsmá, idők, emberek tulajdonságát, milyenségét mondják meg. Az ilyen szóknak melléknév a nevük. A melléknév a mondatban legtöbbször tulajdonságjelző, megfelelő raggal módhatározó.

Írásbeli feladat. Írjunk a következő szavak elé *melléknéveket* tulajdonságjelzőkül: — László, — virág, — város, — kő, — ház, — ruha, — könyv, — papiros, — ténta, — fal, — fű, — víz, — utca, — kéz, — idő, — áru, — kereskedő.

46. Szent Erzsébet.

Szent Erzsébet II. Endre királynak leánya, IV. Béla királynaknak testvérhuga volt. Szülei még kicsi korában eljegyezték a türingiai őrgróf kis fiának, Lajosnak és sok drága ajándékkal Tübingiába küldötték. Mikor férjhez ment, alattvalói nagyon szerették, különösen a szegények, mert sok jót tett velük.

Magyarországi Szent Erzsébet.

Egyszer egész Németországban nagy inség volt, amely három évig tartott. Az emberek sokat szenvedtek a szűkségtől, azonfelül a ragályos betegségektől és az árvíztől is. Erzsébet mindent megtett, hogy a nép nyomorát enyhítse. Wartburg vára alatt kórházat építtetett, ahol állandóan huszonnyolc beteget ápolt; azonkívül naponként négyszáz embernek eleséget osztott ki.

Mondják, hogy amikor egyszer egy kendővel betakart kosár-

ban ételt vitt a várból, férjével találkozott, akinek nem tetszett, hogy felesége olyan bőkezű a szegényekhez.

«Mi van a kosárban?» kérde komolyan az őgróf.

«Virág», felelé Erzsébet zavarodottan. Férje fölemelte a kendőt s íme! a jó Isten csodát mívelt, — a kosárban csupa illatos rózsa volt.

Azonban Erzsébet nemcsak táplálta a szegényeket, hanem ruházta is. Egyszer tél idején egy szegény özvegyet látott rongyos ruhában, dideregve, ölében kis gyermekével. Azonnal hozzámment, levette válláról palástját és reá terítette.

Férje házasságuk ötödik évében meghalt és Erzsébet özvegyen maradt. Mint özvegy, szomorú napokat élt sógorának, Henrik őgrófnak szívtelensége miatt. Henrik kiűzte őt Wartburg várából, sőt megtiltotta alattvalóinak, hogy neki szállást adjanak. Szegény Erzsébet gyermekeivel ide-oda bolyongott s aki egykor anny szegényt táplált, most szükségét szenvedett. Azonban keresztény megadással tűrte sorsát, font és dolgozott, úgy kereste mindennapi kenyerét.

Később II. Frigyes császár feleségül akarta őt venni, de Erzsébet elutasította, mert csak Istennek és gyermekeinek kívánt élni. A sok szenvedés végre kimerítette és 24 éves korában meghalt.

Olyan nagy volt szentségének híre, hogy már öt év múlva szentté avatták. Mikor testét a sírból kivették, milliónál több ember gyűlt össze Marburg városában. Ott volt II. Frigyes császár is, sok fejedelemmel és úrral. Mikor Erzsébetet meglátta a koporsóban, így szólt: «Nem koronázhattalak meg életedben, megkoronázlak hát holtod után!»

S azzal levette a koronát fejéről és Erzsébet fejére tette.

Nyelvtani tudnivalók. Három évig tartott. Huszonnyolc beteget ápolt. Négy száz embernek eleséget osztott ki. Házasságuk ötödik évében meghalt. II. Frigyes császár feleségül akarta venni. 24 éves korában meghalt. A sok szenvedés kimerítette. — A főnevek mennyiségét, számát a számnév jelöli. A számnév hány, mennyi kérdésre felel. Ha a számnév nem mondja meg határozottan, pontosan a számot, határozatlan számnév a neve (sok, néhány, kevés, semmi). A számnév lehet sorszámnév (egy, harminckettő, négyszáz, millió), rendszámnév (második, ötödik, századik), szorzószámnév (hatszor, huszonötöszer) és osztószámnév (négyenként, ötével).

A számnév a mondatban leggyakrabban számnévi jelző vagy módhatározó.

47. Nagy Lajos.

A történelem Lajos királyunkat *nagy* melléknévvel tisztelte meg és ezt valóban meg is érdemli.

Kora uralkodói között ő volt a legnagyobb, a harcban győzhetetlen, békében bölcs, a középkori uralkodók legnemesebb példaképe. A keresztény vallásnak, amelynek szelleme őt áthatotta, buzgó híve volt, keresztény a szó legfenségesebb értelmében. Korának legelső, vitéz lovagja volt, erényeivel országa határán túl is nagy hírnevet és szeretetet vívott ki magának.

De ha nagy volt Lajos a harcban, még nagyobb és kiválóbb a békében. Bármerre villogtatta fegyverét, győzelmes háborúi közben is oly nagy gonddal ápolta az országot, hogy gondoskodása következtében hazánk a jólét és a műveltség magasabb fokára jutott. Az igazgatásban célszerű újításokat tett, a törvénykezést megjavította és szigorú felügyeletet gyakorolt, hogy a törvényeket végrehajtsák. Országát gyakran álruhában járta be, hogy megismerje népe szükségleteit, amelyeken segíteni akart; hogy megvédelmezze a népet az elnyomástól és az igaztalan adóktól.

A jólét előmozdítása mellett a műveltség terjesztéséről sem feledkezett meg. A városokban iskolákat, Pécsen pedig az olasz egyetemek mintájára főiskolát állított fel, úgy hogy ez időtől fogva a tudományszomjas ifjúság nem volt kénytelen a külföldi egyetemeket felkeresni.

Hazánk az ő uralkodása alatt érte el a hatalom tetőpontját: tíz ország tartozott a magyar szent koronához s határát három tenger mosta. Uralkodásáról tehát elmondhatjuk, hogy a magyarság egyik fénykora volt. E külső nagyságnak a belső jólét is megfelelt. Népe szeretete, amely mindezt egyedül neki köszönhette, egészen a sírig elkísérte, halála után pedig sokáig gyászolta.

Nyelvtani tudnivalók. A *nagy* melléknévvel tisztelte meg. Ő volt a *legnagyobb*. A szó *legfenségesebb* értelmében. *Legelső* vitéz lovagja. Nagy volt a harcban, *nagyobb* és *kiválóbb* a békében.

Nagy—nagyobb—legnagyobb. Kiválóbb. Legfenségesebb. Ezek mind mellékevek, de a tulajdonságnak különböző fokozatait jelölik. A melléknévnek a magyarban három foka van:

Az *alapfok*: jó, szép, nagy, igaz. Az *alapfoknak* nincs külön ragja.

A *középfok* azt jelöli, hogy egy tulajdonság valakiben vagy valamiben *nagyobb* mértékben van meg, mint másban. *Jobb, szebb, nagyobb, igazabb*. A *középfok* ragja a *-bb*. Vigyázzunk, hogy mindig kettőzve, hosszú *-bb*-vel írjuk!

A *felsőfok* azt jelöli, hogy három dolog közül egyikben valami tulajdonság a *legnagyobb* mértékben van meg. A felső fokot a magyarban úgy jelöljük, hogy a középfok elé *leg*-szócskát illesztünk: *legjobb*, *legszebb*, *legnagyobb*. A határozatlan számnevek közül a *sok* és a *kevés* is fokozható, közülök az előbbinek azonban a középfokban szótöve is megváltozik (*sok*, *több*, *legtöbb*).

Írásbeli feladat. Fokozzuk a következő mellékneveket: *piros*, *szent*, *szomjas*, *fényes*, *rossz*, *olcsó*, *sűrű*, *keskeny*, *magas*, *régi*.

48. A sastoll.

Írta Kisfaludy Károly.

A királyi palotában
Már elhagyva, ősz fűrtökkel
Áll hős Toldi. Ifjak körzik
S egy közülük gúnyra is kel,
Egy új sarkantyús vitéz,
Ki hetykén mindent lenéz.

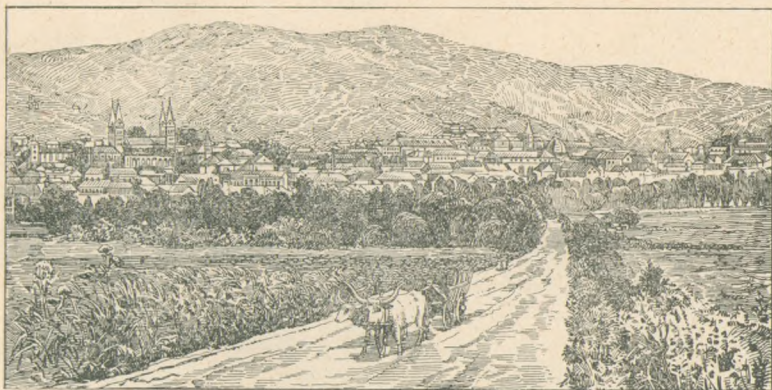
«Ej te vén sas, de kopott vagy!
Volt erőd be rút hamvvá lett!
Nyom ruhád is, hadd e fénykört,
Már neked jobb kályha mellett.
Ott forgasd az olvasót,
Hadd nekünk a földi jót.»

Toldi méri: «Úgy van, úrfi
A vén sasnak tolla is súly;
Érzem azt, azért segíts te,
Köntösöm vedd, s keblem tágul.
Azt ne bánd, hogy éktelen,
Sok csatán volt már jelen».

A király jön, hall, s parancsol,
És az úrfi bármint szörnyed,
Köntösét ráadja Toldi.
De alatta már is görnyed,
S addig nyomja kétfelől
Míglen hamvként összedől.

«Ez varázs» zúg, s a király int;
 De nyugodtan mosolyg hős Toldi,
 És ujjából köntösének
 Vastekéket s buzgányt húz ki:
 «Ősz van, itt hűs szél legyint,
 Megbéleltem egy kicsint.»

Tárgyi magyarázat. Toldi Miklós, híres nagyerejű vitéze volt Nagy Lajos királyunknak. Egyszer egy hetvenkedő cseh vitézt győzött le, máskor meg egy olaszt, aki a magyarokat ócsárolta. Sok szép cselekedetéről tud a magyar nép. *Arany János*, legnagyobb költőink egyike, Toldi jeles cselekedeteit szép költeményekbe foglalta. Ezt a verset Toldiról *Kisfaludy Károly*, egy száz évvel ezelőtt élt másik nagy költőnk írta.

Pécs.

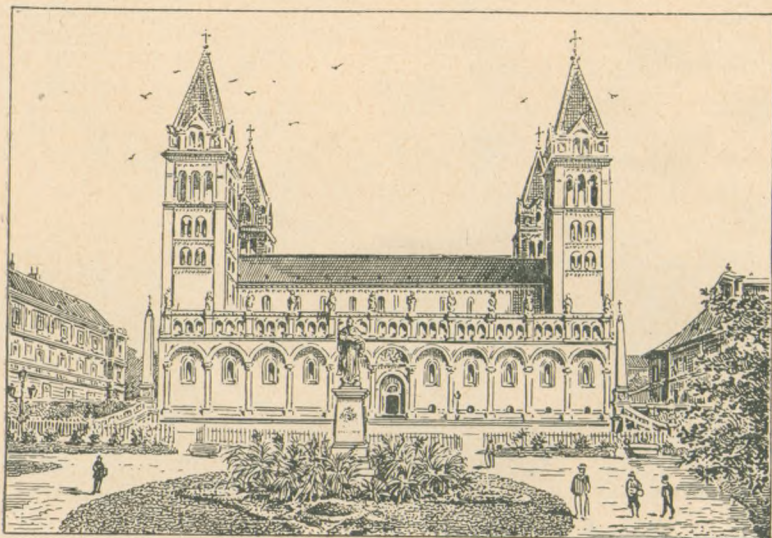
49. Pécs.

A Mecsek hegylánc déli lejtőjén emelkedik Pécs.

Ez a gyönyörű fekvésű város négy országútnak és négy vasútnak találkozó pontja. Kereskedése és ipara messze ágazó összeköttetésekkel és piacokkal rendelkezik. Vannak terményei, gyártmányai, amelyek ország-, sőt Európaszerte keresettek. Legrégibb forgalmi cikkét a Mecsek déli oldala árasztotta századokon keresztül a szőlő nedvében, amelynek tőkéivel még római kezek ültették be e halmokat.

Az újabb kor azonban bemélyedt a hegy gyomrába is, megnyitotta a kőszénnek szinte kimeríthetetlen aknáit. A hegy egyéb kincsei, a különféle kőfajok, alkalmas anyagot szolgáltatnak a kőfaragásnak, amely e nagy városban bőven talál munkát és nagy számmal neveli mestereit. A kővel versenyre kél az agyag. Az

agyagipar a földhöz és a földi emberhez legközelebb álló és legrégibb iparnem. Ma már uralkodó művészetként magasodik ki a Zsolnay gyárában, amelynek dísművei az országos- és világkiállításokon szemet kápráztatnak és a nyugati és tengerentúli országokban gazdagabb nemzetek pompáját emelik. Ez a gyár a közhasználatba vágó agyag-cikkek készítésével is korlátot vetett a külföld versenyének, porcellán gyártmányaival pedig az egész hazai szükségletet fedezni tudja. Ezt a gyárat Zsolnay Vilmos közönséges téglavető-telepből emelte mai virágzására. A legújabb

A pécsi székesegyház.

szerkezetű gépekkel van berendezve. Ezer munkásnak van itt állandó foglalkozása és a gyár által fenntartott ipariskolában számos növendéket képeznek ki.

Bent, a belvárosban mindenfelé élénk kereskedések, országos nevezetességű fafűrész-, géplakat-, bútor- és egyéb gyárak. A palotaszerű házsorok mellett sűrűn emelkednek ki a nagyterjedelmű középületek és valamennyi fölött, sőt az egész város fölött a hegyen épült nagy megyeház. Az új színház az ország egyik legszebb színháza.

Bent a városban, a magas kupolájú kerek templom, faragott kövekből rakott, karsú török tornyával emelkedik ki ; szép a városi plébánia-templom is a Széchenyi-téren. E templom kupolája majdnem harminc méter magas. De micsoda ez a kupola a nagytemplom

méreteihez és annak négy tornyához képest? Lenéz az fél Baranyára, sőt néz egész Magyarországra fel Kassáig, ott sem találja párját.

A nagytemplom nyugati homlokzata a püspöki palotára, a keleti egyéb egyházi középületekre és a Káptalan-utcára néz; lábainál Pécs legszebb sétaterere és a Scitovszky-tér négyszöge terül el. Fent, a várost ölelő hegyek kigyöngyözve villákkal.

Mindenből, amit a szem lát, igaznak látszik a régi példabeszéd: «Németnek Bécs, magyarnak Pécs»; és a nagy szultán örökölt maradt dicsérete: hogy Pécs a «földi paradicsom». De a pécsi ember nem is hágy mindent a természetre; maga is igyekszik környezetét szebbé, életét édesebbé tenni. Büszkesége, hogy ide menekült a cseh megszállás után a pozsonyi egyetem. Könyvtárának épülete is műemrek. A tudomány és áhítat csarnokai mellett a művészi érzék elevenen fejlődik társadalmában. A festészet, szobrászat, építészet, a zene, a színház, valamennyi megtalálja a maga közönségét, pártfogóit, tényezőit; mutatják a közterek, a temetők díszes alakzataikkal. És ezeken kívül Pécs a rózsák városa ma is. A pécsi nép szenvedélyesen szereti és tenyészt a virágot.

Nyelvtani tudnivalók. A főnevet, melléknévet és számnevet együtt *névszónak* hívjuk, mert személyeknek dolgoknak, tulajdonságoknak vagy számoknak a *nevét* mondják meg. A névszó helyett állhat a *névmás*. Sokféle névmás van a magyarban. Ilyenek a személyes névmások: *én, te, ő, mi, ti, ők*; a birtokos névmások: *enyém, tied, övé, mienk, tietek, övék*; a mutató névmások: *ez, az, ilyen, olyan, itt, ott*; a kérdő névmások: *ki, mi, hogyan, miért, mikor?* stb. és a vonatkozó névmások: *aki, amely, ami, ahol, amiért, ahogyan, stb.*

Írásbeli feladat. Írjunk öt mondatot különböző névmásokkal.

50. Hunyadi.

Írta Czuczor Gergely.

Ki áll amott a szirttetőn,
Hunyad magas falánál,
S körültekint a sík mezőn
Az esti fénysugárnál?
Hunyadi ő, az ősz vitéz,
Hazáját most nem űzi vész,
Várába szállt nyugodni.

Hunyadi János szobra
Budapesten.

De hírnök jó, s pihegve szól :
 «Uram, hatalmad eldült,
 Hazádon nem kormánykodol,
 A polcra már Ulrik¹ ült».
 «Ha úgy akarta a király,
 Hunyadi akkor félre áll.»
 Mond és marad nyugodtan.

Más hírnök is jön csakhamar :
 «Törnek reád, uram, félj,
 A főnemesség nyelve mar,
 Előlük, mint lehet, térj.»
 «Hogy törnek rám, hihetni bár
 De úgy nem, mint török, tatár.»
 Mond és marad nyugodtan.

«Uram, hős vajda, véredet
 Szomjúzza egy gonosz szív
 S hogy oltsa fényes életed,
 Külföldre álnokul hív.»
 «Rám célza már nem egy halál,
 S ha Isten hagyja, eltalál.»
 Mond és marad nyugodtan.

S amint fennáll, amint lenéz
 Nyugalmasan szívében,
 Habos lovon fut egy vitéz,
 Vérlobogó kezében,
 S kiált : «Édes hazánk oda,
 Nyakunkon a török hada,
 Siet kivívni Nándort.»²

«Pogány jó? Hah! Nem türhetem,
 — Mond és tűnik nyugalma, —
 Magyar hazán és nemzeten
 Nem dúl pogány hatalma!»
 S acélt ragad, lovára kap,
 Csatáz, vív, izzad éj és nap
 S mig nem győz, nincs nyugalma.

Tárgyi magyarázat. Hunyady János a magyarságnak és a kereszténységnek egyik legnagyobb hőse volt. Amikor a török veszedelem, ötszáz évvel ezelőtt, először fenyegette Európát, Hunyady egy lángoló lelkű szerzetessel, Kapisztrán Jánossal együtt, szembeszállt vele és a törököt sokszor, nagyszerű csatákban legyőzte, hazánkából kiverte. Itthon azonban voltak ellenségei, a király udvarában, akik a királyt ellene akarták ingerelni. Ezek közé tartozott ¹ *Czilley Ulrik* is, a király nagybátyja. Hunyady azonban nem törődött ellenségeivel, csak a haza sorsával. ² *Nándor* = Nándorfehérvár, a mai Belgrád, Szerbia fővárosa, hajdan erős magyar vár, ahol Hunyady legnagyobb diadalát aratta a török felett. Hunyady János fia volt Mátyás, a legkiválóbb magyar király.

51. Mátyás és a korona.

Mátyás király ifjú korában ostoros-gyerek volt egy gazda-embernél. Szántott künn a mezőn az öreg béressel, nagyokat rittyentett ostorával, térítette az ökröket. Szól az öreg béres: «Matyi te, tudod-e mi történik mostanság vén Buda-várában?» Tudom hát, királyt választanak — feleli Matyi. «Oszteg ki lesz a király?» «Nem az urak teszik azt királlyá, hanem az angyalok; még pedig az lesz a magyarok királya, aki vasasztalról költi el az ebédjét, ma.» Nagyot kacag az öreg béres és mondja: még megérem, te Matyi, hogy magadra érted. No, ha az ostorod nyele kivirít, bizony-bizonyomra, király lesz belőled s én beállok hozzád udvari bolondnak». Nagy, komoly arccal szól erre Matyi: «Be ám, ha bevinném, de sokkal több ész kell ahhoz a tisztséghez, mint kendenek van, bátya.» Délebédhez ülnek, s hogy asztaluk legyen, nosza felfordítja ekéjét a béres, ekevasról esznek, bizony vasasztalról... Ebben a pillanatban kivirít az ostora nyele — és nézd, két szárnyas angyal ereszkedik le a levegőégből, hozzák az arany koronát s rá akarják tenni a Matyi fejére. Matyi sem veszi ám tréfára a dolgot, kapja az ösztökét s a koronára csap. A keresztet éri s meggörbül az menten. Ma is görbe, tudjuk, no de Matyiból, az ostoros-gyerekből, bezzeg olyan király kerekedett, hogy különb még grófból sem telt volna.

Nyelvtani tudnivalók. Tanultuk, hogy a főnevekhez *ragok* járulhatnak. Ha a főnév mássalhangzón végződik, akkor a ragok néha *kötőhanggal* járulnak a főnévhez: úr—urat, béres—béreseknek, stb.

A *-val*, *-vel* és a *-vá*, *-vé* ragoknak az a tulajdonságuk van, hogy ha mássalhangzón végződő főnévhez járulnak, a *v* betűjük maga is

olyan mássalhangzóvá alakul át, amilyenre a főnév végződött. Bérés, bérés-vel = *béressel*. Király, király-vá = *királlyá*. Sok, sok-val = *sokkal*. Arc, arc-val = *arccal*. Ha tehát a -val, -vel, -vá, -vé ragok mássalhangzóval végződő főnévhez járulnak, akkor a rag *v* hangzója áthasonul olyan hanggá, mint a főnév utolsó hangja, tehát a főnév utolsó mássalhangzóját kettőztetve kell írni.

Írásbeli feladat. Tegyük -val, -vel ragot a következő szavakhoz: ember-, pénz-, gyerek-, angyal-, légy-, higan-, moly-, ősz-, gúzs-, kereszt-, vasút-, tanonc-, csomag-.

Tegyük ugyanezekhez a szavakhoz -vá, -vé ragot.

52. Mátyás és a kolozsvári bíró.

Gőgös ember volt a kolozsvári bíró. Ingyen dolgoztatta, nyúzta a jobbágyot. Meghallja ezt Mátyás király. Darócba öltözik, botot vesz a kezébe s ott terem kincses Kolozsvárott, megáll a piacon, mint aki napszámot vár. Jön a gőgös bíró nagy peckesen s fát vágni behajtja a maga udvarába. Mátyás vágta a fát reggeltől délig s déltől napszálltáig, fel is rakta szépen s az egyik hasábra titkon reá írta:

«Vágta Mátyás király.»

Odamegy a bíróhoz s kéri a bérét. Kacag a hatalmas bíró és int a hajdúknak, hogy kapják le a fickót a tíz körméről, s mogyorófa suhogóval mérjék rá a bérét. Meg is cselekednék azok, ha Mátyás ki nem tépné magát a kezükből s búcsúzóul csak ennyit kiált oda a bírónak:

— Jól megemlékezzél a mai szent napról!

Ott terem harmadnap királyi pompában s törvényt lát az igazságos király.

— Minap fát vágattál egy szegény paraszttal. Este hozzád járult s napszámot kért tőled; emlékezel bíró?

Hebegett, dadogott, makogott a bíró s tagadta váltig. Igazságos Mátyás rámutatott a fahasábra, amelyre rá volt írva: «Vágta Mátyás király» — s kiszabta büntetését a gonosz bírónak. Szólt nagy fenségesen:

— Igazságot tenni való az úr, utonálló rabló a fosztogatásra. Széles országomban boldog legyen a nép, igazát meglássa, igazát megkapja, mert kezemben tartom a gőgös uraknak üstökét s meg-rázom, hogyha hatalmukkal meggyötrik a népet.

Királyi szó volt ez, örök időkre szóló királyi szó maradjon.

53. Mátyás és Holubár.

Eljött idegenből óriás Holubár, a cseh vitéz, fényes Budavarába, Mátyás világhírű udvarába, hogy próbára tegye a magyar vitézséget. Fel akarta venni a próbát törökverő Kinizsi Pállal, Mátyás nagyerejű vitézével, akiről csodákat mesélt a hír szája.

De íme, mi történt. A feketesereg egy dali vitéze száll ki a porondra, az akart megvívni erős Holubárral.

Cseh Holubár nézte az ifjú lovagot s szólt hozzá csúfolódó szóval:

— Fiacskám, kár érted, gyermek vagy te hozzám mérve; apád, anyád otthon jaj be megsiratnak, soha fel nem kelsz te a sárga fővenyről...

A daliás magyar visszafelelt neki:

— Nagyon korán vagyon a te sajnálkozásod. Kár a szót szaporítani.

Ezzel összecsaptak.

Előbb dárdával roppantak egymásnak. Cseh Holubár szinte bizonyosra vette, hogy a magyar vitézt, mint gyermek a pókot átdöfi s magasra feltartja. Döfött is nagyokat a híg levegőbe, mert a ürge lovag úgy forgatta magát, hogy a cseh dárdahegy őt el nem találhatta. A cseh elvesztette lassankint türelmét, támadott, támadott, de magát nem védte s így esett, hogy éppen hóna alá tévedt a magyar dárdája s úgy érezte a nagy cseh, hogy emelik-emelik, mintha lovának a hátáról feljebb kíváncznék, osztég fejjel le a sárga fővény hátán elterült hosszában.

Siketítő lárma, diadal-kiáltás reszketteti meg a levegőt. Buda vén hegyei visszhangra fakadtak; hát még akkor, hát még, amikor felütötte fénylő sisakjának rostélyát és látták nemes arcát, s megtudták, hogy ki volt a világ bajnokának porbaterítője...

— Éljen a nagy király, Hunyadi Jánosnak dicső fia, Mátyás!

Ilyen riadalom, ilyen örömlárma nem volt, amióta Attila bátyja, Buda lerakta Buda városának köveit.

Az olyan nemzetnek nincsen gyalázatja, amelynek becsületét a király menti meg vitézi próbában.

54. Mátyás király.

Mátyás király hazánkat oly hatalomra és jólétre emelte, amilyenén Nagy Lajos királyunk uralkodása óta nem volt.

Számos országgyűlést tartott, amelyen hazánk ügyeit rendezte. Amilyen tiszteletben tartotta törvényeinket ő, éppen olyan szigorúan megkövetelte azt másoktól is. Amikor ideje engedte, álruhában, maid mint vadász ajd mint diák, utazta be országát,

hogy lássa, mi szüksége van a népnek, megtartják-e törvényeit, a tisztviselők teljesítik-e kötelességeiket. a hatalmasok nem nyomják-e el a gyöngéket? A bajokat orvosolta, a bűnt ostromolta, válogatás nélkül torolta meg az igaztalanságot, amit legjobban jellemez a népnek napjainkig fennmaradt közmondása: «Meghalt Mátyás király, oda az igazság!»

A királyi hatalmat olyan magas fokra emelte, amilyenre csak juthatott. Hatalmassá tette a trónt s így az országot is azzal, hogy állandó hadsereget szervezett, amelyet folytonos gyakorlással és szigorú fegyelemmel egész Euró-

Mátyás király.

pában minta-hadsereggé tett. Szerette ezt a hadseregét, körében szívesen időzött, katonái pedig lelkesedtek érte, mert nemcsak ura, hanem legvitézebb harcosa is volt a hadseregnek.

Az ország pénzügyeit az alattvalók minden nagyobb megterhelése nélkül rendezte. Megszüntetett minden kiváltságot. Az anyagi jólétet előmozdította a földművelés, ipar és kereskedelem emelésével. Az emelkedő jóléttel lépést tartott az általános műveltség terjedése is. A nagy szellemű király maga is tudós és műértő, udvarában maga köré gyűjti a külföldi tudósokat, akikkel sok

magyar tudós is vetekedett és olyan szellemi mozgalmat idézett elő, amellyel hazánk méltó társa lett Olaszországnak.

Eddig csak a tudomány szeretete fűzte királyunkat Olaszországhoz, amikor azonban első felesége halála után a művelt Beatrix hercegnőt vette feleségül, ez a rokoni kötelék a tudománykedvelő olasz fejedelmekkel családi összeköttetésbe is hozta királyunkat.

Mátyás király nem elégedett meg azzal, hogy a műveltség csak udvarára vessen fényt, hanem arra törekedett, hogy a magyar nemzetnek közkinségé váljék. Ezért királyi bőkezűséggel iskolákat alapított, hogy ezek az egész nemzettel közöljék az új tudományt. 1467-ben a pozsonyi egyetemet alapította, amelyhez sikerült a kor kiváló tudósait tanároknak megnyernie. Mátyás király vetette meg alapját a budai egyetemnek is.

Még ezeket az intézkedéseket is felülmultha híres könyvtára. Ezt egész életén át folyton gyarapította, évenként 33 ezer aranyat fordított rá. Köteteinek száma hihetően megközelítette az ezret; oly nagy volt tehát, hogy akkoriban alig akadt párja a világon. A legbecsesebb munkák foglaltak helyet e könyvtárban, a legművészebb kivitelben. Gyönyörű bőrkötésű, remek festett díszítéssel ellátott, kézírással készült könyvek voltak. Alig tizedrésze maradt fenn máig s ezek nagyrésze is külföldön van.

Uralkodása alatt állította fel Hess András Budán az első könyvnyomdát.

Nem lenne e kép teljes, ha megfelelkeznenék Mátyás király építkezéseiről, a visegrádi várról, amelyet «visegrádi paradicsom»-nak neveztek vagy a budai várban épített palotájáról és a vajdahunyadi várról, ahol vadászat kedvéért gyakran megfordult. Ez épületeket szobrászok és festők alkotásai ékesítették, az ötvösség remekei gazdagították.

Nyelvtani tudnivalók. *Emelte, tartott, van, lássa, elnyomják, juthatott. Azt jelentik, hogy valamit cselekszünk, valakivel, vagy valamivel történik valami. Az ily szöveget igék-nek nevezzük. Az ige a legfontosabb beszédrész, a mondatban mindig állítmány. Az igének egymagában is van értelme, egymaga is alkothat mondatot. Pl. Olvasok. Sétáltunk. Hajnalodik. Ilyenkor azonban az alanyt beleértjük. (Én) olvasok. (Mi) sétáltunk. (Az idő vagy az ég) hajnalodik.*

Az ige lehet egyes vagy többes számban. *Emelte, elnyomják.* A többes szám jele az igeragozásban is a -k.

Mind az egyes, mind a többes számban három személy van. Ezek elé a személyes névmásokat szoktuk tenni.

Személyes névmások :

	Egyes szám.	Többes szám.
1. személy	én —	mi —
2. «	te —	ti —
3. «	ő —	ők —

Írásbeli feladat. Keressünk ki olvasmányunkból tizenöt igét.

55. A nagy Alföld.

Hazánk egyik legnevezetesebb része a nagy Alföld, amely az ország közepén terül el, északról, a Kárpátok övétől, délre, a Dunáig.

A Duna az Alföldet nyugat és dél felől határolja, míg északnyugat, észak és kelet felől a nagy hegykoszorú övezi. Az ekképen körülhatárolt magyar Alföld, amelyet Pesti medencének is nevezünk, mint hosszúkás négyszög terül el, északról délre. A Tisza majdnem a közepén szeli át.

Ha a hegyes vidékek felől a Tisza völgye felé megyünk, elsőben alacsony, többnyire hosszan elnyúló földhátakra akadunk. Ezek az Alföld széleit hullámossá teszik ; ameddig e dombhullámok terjednek, a táj eléggé változatos. Füves puszták és zöldelő rétek, kopár homokdombok és nádasok, sás és gyékény, felcsillanó tócskák vannak rajta. Hullámzó gabnaföldek, szőlők és gyümölcsösök, sőt helyenkint kisebb-nagyobb erdők is váltakoznak egymással ; a változatos tájnak szépségét a látóhatáron kéklő hegysorok szép körvonalai is fokozzák.

Mennél jobban közeledünk a Tiszához, annál laposabbak a dombhullámok, a tájék mind egyhangúbb. A hegysorok egészen alámerülnek, köröskörül a végtelen síma, erdőtlen síkság terül, amelyet csak a széleire boruló ég határol. Ez a valódi pusztaság, amelyet Petőfi is dicsőített.

Azelőtt itt csak végtelen gyepmezők, nádasok, posványok és sárrétek voltak. Egyetlen bokor, egyetlen élőfa sem vetett árnyékot. Csak imitt-amott mutatkozott egy-egy kútágas egy-egy csárda. Most a szántóföldek aranykalász-tengere hullámzik, népes tanyák és szállások, virágos és gyümölcsös kertek gyönyörködtetik a szemet ; a tanyákat és szántókat fasorok szegélyezik.

A szelídebb hajlású magaslatokon cserjék és gyümölcsösök nyúlnak a tájkép előterébe. Különösen a Tisza-mente változatos.

A Maros, Tisza és Duna által határolt térség majdnem egészen sík. Déli részét hullámszerű homokterület foglalja el. Ez igazi puszták; olyan futóhomokterület, amelynek vadonságra és nagy-szerűségre nézve Magyarországon, sőt Európa belföldjén nincsen párja. A szél itt vándorló homokhegyeket tornyosít.

Az Alföld középső területe gyepek. De a végtelen legelőket és gyeptérségeket felszántották; a puszták megnépesültek, új meg új tanyák és szállások keletkeztek, a tanyákon gazdasági épületek és csinos lakóházak épültek.

Aránylag kevés helység van az Alföldön. Ennek okát történelmi eseményekben kell keresnünk. A mohácsi vész után több mint 150 éven át a török uralkodott az Alföld legnagyobb részén; régenté a tatárok, most a törökök dúltak, égetve, pusztítva a helységeket, öldösve a lakosokat, a törökök tömérdek sok embert rabszójára fűzve ki is hajtottak az országból.

A puszták tehát jobbra elnéptelenedtek és eltűnt helységek határaiból lettek. Az egykor híres alföldi pásztorok, a juhász, birkász, gulyás és kanász, éppen úgy mint a csárdák vendégei, a betyárok és szegénylegények mindinkább fogynak, de természeti szépségeit az Alföld nem veszítette el.

Nyelvtani tudnivalók. Az ige cselekvést vagy történetet jelent. A cselekvésnek többféle módja van. A leggyakoribb a *jelentő-mód*, amellyel egyszerűen kijelentünk, elmondunk valamit. Pl. *elutaz, határolja, akadunk, váltakoznak, dicsőítet, lettek*. Az ige jelentő-módjának a magyarban külön jele nincs.

A cselekvésnek azonban nemcsak módja van, hanem minden cselekvés *valamikor, időben* történik. A cselekvésnek három idejét ösmerjük: a *jelen*, a *multat* és a *jövőt*.

Jelen időnek azt az időt nevezzük, amely *most van*, akkor, amikor beszélünk. A jelentő mód jelen idejének sincs külön jele. Nagy hegy-koszorú övezi. A Tisza a közepén szeli át. Az Alföld széleit hullámossá teszik. Ez mind jelentő mód jelen idő.

A magyarban a jövő idő helyett is (amelyet a fog ige segítségével képezünk) legtöbbször a jelen időt használjuk. *Eljössz majd? Eljövök, vagy elmegyek*. Itt a jelen idővel olyan cselekvést fejezünk ki, ami csak ezután, a jövőben fog megtörténni.

Az igékhez illesztett ragokkal az egyes személyek cselekvéseit különböztetjük meg;

Egyes szám.

ír-ok, néz-ek

ír-sz néz-el

ír—, néz—

Többes szám.

ír-unk, néz-ünk

ír-tok, néz-tek

ír-nak, néz-nek.

A legtöbb igének *tárgyas ragozása is van*, t. i. oly ragokat is tehetünk hozzájuk, amelyek azt is kifejezik, hogy a cselekvés valamely dologra vagy személyre hat;

ír-om, néz-em	ír-juk, néz-zük ¹
ír-od, néz-ed	ír-játok, néz-itek
ír-ja, néz-i	ír-ják, néz-ik.

Írásbeli feladat. Ragozzuk a jelentő mód, jelen idejében a következő igéket: *nevez, tesz, fokoz, terít, épül.*

56. A kaszálás.

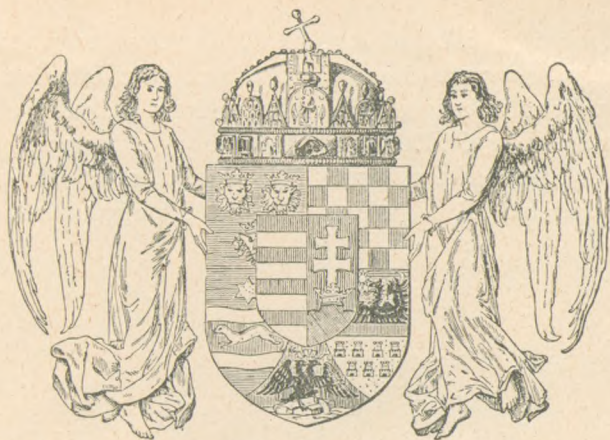
A szüret, amelyről olvastunk, a munkafajok ünnepi része volt; utoljára hagytuk a nehezét.

Legnehezebb munkája a magyar embernek a kaszálás. Hajnal-tól esthajnalig, meghajlott derékkal tövén vágni a fűvet s ha ritka és apró, még nagyobb erővel vágni «hátjára»; el nem maradni az első kaszástól (öreg gazda, vajda, bandagazda, előcsahos, munkavezető), aki a szabályos vagy szabálytalan alakú kaszáló szélét egyenesre vágja s az egész munka alatt mindig elől vág; ütemre mozogni, kalapálni mindaddig, amíg a sokszor beláthatatlan terjedelmű fütenger «rendre» nem fekszik: ide erős emberek kellenek. Egy tömegben ezrével láthatni a nagyobb városok, különösen Kecskemét piacán, vasárnap reggelenként a «szegény embert» (Szegeden «kétkézmunkást»); de ha még annyi ezer volna is, egy sem marad belőle délre, mert a gazdák tízével-húszával rakják szekerekre a heti eleséggel együtt s viszik őket messzi tanyára, két heti munkára, igen drága napszámon.

Dél tájon már legfeljebb a «betyár» lézeng ott, amely név alatt nem haramiát kell érteni, hanem a szegénységnek a legalját, akinek nem fogja a foga a nehezebb munkát, nem törődik a holnappal, családi gondok sem terhelik, ennél fogva van ideje a piacon naphosszat sütkérezni, mint egy lusta olasznak és közben-közben méltóztatik csak neki valami könnyű megbízást egypár garasért elvégezni.

A kaszálás munkájához képest a gyűjtés megint ünnepszámba megy: csínnal öltözött leányok és asszonyok végzik jókedvvel, olesó napszámért.

¹ Sziszegő hangon (s, sz, z) végződő igék után a rag j hangzója *át-hasonul* ugyanoly sziszegő hanggá, tehát a sziszegő hangot *kettőztetve* kell itt írunk.

57. Magyarország címere.

Írta Vörösmarty Mihály.

Szép vagy ó hon, bérc, völgy változnak gazdag öledben.
Téridet országos négy folyam árja szegi:
Ám természettől mindez lelketlen ajándék:
Naggyá csak fiaid szent akaratja tehet.

58. Lorántfy Zsuzsanna.

Lorántfy Zsuzsanna, I. Rákóczi György, erdélyi fejedelem felesége, rendkívüli asszony volt. Az ő idejében egész Európa visszhangzott a csatakiáltástól. Szóltak az ágyúk, csattogtak a kardok, gyilkolt a puskatűz és ő a műveltség, a tudományok terjesztésének szentelte életét.

Atyja Lorántfy Mihály, Sárospatak ura volt. Egyetlen leányát, Zsuzsannát, nagyon szerette és gondos nevelésben részesítette. 1616-ban I. Rákóczi György erdélyi fejedelem megkérte a leány kezét, aki a művelt fejedelmet csakhamar megszerette.

Lorántfy Zsuzsanna nagy hatással volt férje életére. Hogy I. Rákóczi György csak a végső szükségben határozta el magát a harcra, az jórészen nejének műve volt. Lorántfy Zsuzsanna inkább a nemzeti műveltségben, a nép szellemi és anyagi felvirágzásában kereste az ország nagyságát, mintsem a harci dicsőségben.

Rávette férjét, hogy Sárospatakon főiskolát alapítson, amelyhez külföldről hívtak híres tudósokat. Mindenféle iskolákat alapít

tottak, a szegény diákokat segélyezték és jeles könyveket adtak ki. Lorántfy Zsuzsanna maga is foglalkozott az irodalommal.

Egész életét a hazának szentelte. Híven szolgált a magyar műveltség szent ügyét. De amikor látta, hogy a magyar haza szabadságának megvédésére kardot kell rántani, nem ellenezte férje háborús szándékait. Bár aggódott férje életéért, aggodalmát magába

Lorántfy Zsuzsanna.

fojtotta. Ő maga vette le a szegről fejedelmi férje ősi kardját s kötötte az oldalára, hogy a fenyegetett szabadságot megvédje.

Férje halála után még nagyobb buzgalommal karolta fel a magyar művelődés ügyét. Főcélja volt, hogy olyan híres iskolát teremtsen, amely messze vidékre árasszon fényt és világosságot.

Mesés kincseket áldozott a sárospataki főiskola felvirágoztatására. Nagyszerű alapítványaival az iskola fennállását mindenkorra biztosította. Azután behívta a híres Koménius János nevű tudós tanárt, akit gazdagon megajándékozott és kitüntetésekkel halmozott el.

Koménius a sárospataki iskolát európai hírűvé emelte és munkásságával egész tanításügyünk fejlesztésére is nagy hatással volt.

Így vált Lorántfy Zsuzsanna korának egyik legnagyobb jóltevőjévé. A hiúságot, a külső fényt és pompát nem szerette. E helyett a belső szépségre, a lélek jóságára törekedett. Ő maga a legegyszerűbb ruhákban járt; aki nem ismerte, el sem hitte, hogy fejedelemasszony áll előtte.

Meghalt 1666-ban. A hálás utódok a tudománykedvelő, művelt fejedelemasszonynak 200 évvel halála után márványszobrot emeltek Sárospatakon.

Nyelvtani tudnivalók. *Visszhangzott, csattogtak, gyilkolt, szentelte, volt, szerette, részesítette* — ezek az igék olyan cselekvést fejeznek ki, amely már *elmúlt*. Ezek az igék *mult időben* vannak. A *mult idő* jele a magyarban a *-t-* vagy a *-tt-*.

Ha az ige mássalhangzóval végződik és kötőhangzó nem járul hozzá, akkor a *mult időben t* jelet kap. *Ír, írt, írtam, írtunk; beszél, beszéltél, beszéltünk, beszéltek; szentel, szenteltem, szenteltétek, szentelték.*

Magánhangzó után a *mult idő* jele a *-tt*. *Olvas, olvas-o-tt (de olvastam) biztosít, biztosította, biztosítottuk; áldoz, áldozott; kereskedik, kereskedett.*

Jól ügyeljünk, hogy mikor kell a *mult időben t* és mikor *tt* jelet írunk.

Írásbeli feladat. Ragozzuk a *mult időben* a következő igéket: *esik, alszik, ráz, mos, mosdik, fürdik.*

59. A piros harangok.

Hát biz az úgy történt, hogy Marci szülei krumplit kapáltak a nyár elején, mert a krumpli is megkívánja a magáét, hogy a pihenő vánkösát megfordítsák, megigazgassák, nem állja ki őszig egy vacokban.

A szülők kapáltak, a kis négyéves Marcika pedig ott üldögélt a barázdán, ahol a korszó volt a vízzel. A búzaföldön, a rengő kalászkok erdejéből valami szép piros dolog nevetett rá, incselkedett vele, hívogatta, mintha mondaná:

— Gyere csak, Marci, gyere csak!

Marci felkelt és közelebb ment a kalászerdőhöz, csak éppen a lucernáson kellett átmennie, azontúl már a rozsok kezdődtek.

Közelebbről még jobban nevetett rá az a piros valami. Ugyan mi lehetett az?

Hip-hop, a macska fél, nem Marci! Belépett a rozsok közé.

A rozsok magasan értek a feje fölé, de a piros valamit egyre látta elővillanni, az ezer meg ezer kalászszerű vékony szálai közül. Nem volt nagyon messze. Most mindjárt odaér, leszakítja.

A kalászkok suhogtak, hullámozgáltak, mintha futnának előtte, de azért csak mégis odaért s szájátva összecsapta a kezét.

Nini, hisz ez egy piros harang . . . Istenem, de szép.

Valóban olyan volt, mint egy csengetyű, aminővel a minisztráns gyerekek szoktak csengetni vasárnap a misénél a tisztelendő úrnak.

Most aztán neki is megvan a csengetyűje.

Letépte, nézegette, meglóbázta, de nem csengett. Még egyszer meglóbázta és mégsem csengett. A pipacsnak nincsen nyelve. De minek is volna, hiszen nincsen hangja.

Marcika elszomorodott, hogy a kis harang nem szól, el van rontva. Bizonyosan kivette valaki a nyelvét szegény, piros haragnak.

De rá sem ért búsulni, mert már ott kandikált ki a távból, beljebb, rézsút jobbra egy másik ilyen piros harang. A szél mozgatta hajladozó szárán egy kicsikét és úgy rémlett Marcinak, hogy cseng-bong valami a levegőben.

Nosza utána . . . Ment, nem is gondolva semmi egyébre. Nem únta magát egy percig sem, mert minden olyan érdekes volt, mulattató. A toklászos, tüskés kalászkokba szépen elvegyítve kék bojtok nyíltak, éppen olyanok, mint amilyenek a bíró uram makrapipájáról lógnak le. Lent a földön mindenféle apró bogarak jöttek-mentek, rögről le, rögre fel, aranyoszöld nagy legyek röpködtek, szöcskék ugrándoztak. Igazán olyan víg élet van ebben a sűrű erdőben! Útközben egy süldő nyúl ugrott fel. Jaj, Marci össze-rezzent, megijedt, de aztán elnevette magát. A nyúl szaladt, szaladt, a búzák utána szaladtak. Marcinak úgy tetszett, hogy ezek már más búzák, amik a falu felől értek azóta ide, de az végre is mindegy volt neki, mert a piros harangot is elérte. Az is kezében volt már, de az sem csilingelt.

Amint ezen a némaságon tűnődnek, hát uram fia, mi történik. Két kis fürjecske fut el mellette, sárgás, pihés, gyerekfürj ruhában.

Húh, ezek a fészekből szöktek ki, bizonyosan anyjuk tilalma ellen. Még nem tudnak sokáig szaladni, apró kőkényszemeiken még látszik a megriadás, a félelem. Uccu Marci, fogd el őket!

Marci nem rest, fut, egyre beljebb a fürjek után. De a kis gonoszok fürgőbbek Marcinál és csakhamar eltűnnek, elvesznek, az utolsó zaj is elhal utánuk.

Csak a nagy csend marad, a mélységes, megdöbbenő csend. Nem hallik már a szekerek zörgése, nem ér ide emberi hang, csak az eget látja a kis Marci maga fölött, amint nagy lomhán úsznak fönt a felhők...

A támadó szél megborzongatja a búzaszárakat, mintha egy láthatatlan nagy fésűt húznának végig a föld haján.

Marci megfordul. Néha úgy rémlik, mintha kiáltásokat hallana. Az apja hangja mintha zúgna valahonnan a háta mögül:

— Hej Marci! Hol vagy, Marci!

Próbál eligazodni a hang után, de ez a hang is megszűnik, csak a búzák suhognak szomorúan, rejtélyesen. És Marci, a szegény Marci csak megy, csak megy...

Ah, de ez a szörnyű erdő sehogy sem akar elmúlni, mindenütt vele megy lengő kalászaival, nefelejeskék bokraival.

Ereje fogytán van már, az éhség is gyötri, lélekzete akadozik.

Kis szíve megdobban, összefacsarodik és elkezd keservesen sírni.

De azok a kegyetlen búzaszárak hidegen, közömbösen ringatják a maguk kalászait és meg nem kérdezik: «Miért sírsz Marcikám?» A piros harangok is egyre nevetnek és hallgatnak.

Csak egy hangyaszombék bízta nagy nyájasan. Milliós kis hangya sürgött-forgott rajta valami sietős nagy dologban.

Marci éppen látott volt ilyen kis hegyet a búzaföld szélén, amikor elindult. Talán ez az? A hangyák mintha ismerősei volnának.

«Mi vagyunk, Marcika, mi vagyunk.»

Reményteljes szívvel futott még egy darabot jobbra, azután még egy darabot balra, roskadozó lábacsákkal, de hasztalan, a hangyák megcsalták, más, idegen hangyák voltak.

Végre kifogyott az ereje, lerogyott fáradtan, éhesen, kimerülve a földre, bokor mögé egy barázdára. Szemei homályosultak, feje zúgott... s szanaszét a búzarengetegben a szép piros harangok elkezdtek csilingelni...

60. II. Rákóczi Ferenc.

Ha végiglapozzuk hazai történelmünk vérrel és dicsőséggel írott lapjait, megakad a szemünk annak egyik fényes lapján, azon a lapon, amelyen II. Rákóczi Ferenc szabadságharcáról olvashatunk.

... Kétszáz évvel ezelőtt nagyon szomorú idők jártak a magyarra. Külső ellenség támadta, belső viszály gyöngítette. A német

bilincset akart verni a nyelvére, a szívére, a lelkére, hogy így aztán könnyebben igába hajthassa a nemzetet.

Két pártra szakadt a magyar nemzet. Kuruc és labanc pártra. A labanc az ellenséggel tartott . . . Neve is átkos lesz mindörökre. A kuruc a magyar haza szabadságát, a magyar nép szent jogait védelmezte . . . Nevét, amíg magyar él, áldás, dicsőség koszorúzza!

A kurucok vezére II. Rákóczi Ferenc fejedelem volt. Munkács hős nagyasszonyának : Zrínyi Ilonának fia. Ez csepegtette be szívébe, lelkébe a haza szent szerelmét. Vidám gyermeki kedvvel

II. Rákóczi Ferenc.

bolyongva az erdőn, a mezőn, sokszor elhallgatta a fenyvesek zúgását, patlak csacsogását . . . s ifjú szívének az erdő azt susogta : «nincs édesebb, nincs szebb föld a te hazádnál!»

Ezért szerette II. Rákóczi Ferenc annyira a hazát, a szabadságot. Ezért kelt száz csatára. Ezért áldozta fel mérhetetlen kincsét, földi boldogságát. Ezért viselte a vértanuk kintelmes töviskoronáját. És nevezérragyog a magyar történelem egyik legfényesebb lapján úgy, mint a nap az égen : tiszta fénnel, meleg sugárzással.

De halljátok magát a történetet :

Budavára elfoglalása után nagyon szomorú idők következtek a magyarra. Idegen hadak lepték el az országot. A német úgy bánt az országgal, mint valami meghódolt tartománnyal. Kínozta, zsarolta, börtönbe, verpadra hurcolta legjobbjaikat. Óriási adókat vetett ki. Zsoldos hadaival végig dúlatta az országot. Ütötte, verte a magyart és embertelenebb volt hozzá a töröknél is.

Rettegés, kétségbeesés ragadott meg mindenkit. A földönfutóvá tett nép idegen földre menekült. Ezrével tért át a mohamedán vallásra, ezrével lett török alattvalóvá, hogy legalább nyomorult életét megmenthesse.

Végre csordultig telt a pohár. Az eltiport magyar nép felemelte fejét. Kitört a szabadságharc s Bocskay, Bethlen, Thököly száz csatára diadalra vitte a nemzetet. De a dicsőség fénylő napját nemsokára ismét az elnyomatás sötét éjszakája váltá föl. Ismét elkövetkeztek a nehéz napok. Ismét napirendre került a jószág elkobzása, börtönbevetés, kivégzés. És amikor ismét megölték a szabadságot, keresztülgázoltak jogon, törvényen, nem titkolták, hogy tervük az egész magyar faj kipusztítása.

Ámde ezt nem engedte meg a nemzeteket fenntartó Isten! Hitet, bizalmat, reményt öntött az elcsüggedtek millióiiba. A magyar nép ismét talpra állt. Csak szóra várt, hogy megmozduljon, csak vezért várt, hogy ádáz csatára keljen elnyomóival.

És a vezérre nem kellett soká várniuk, mert megérkezett a vérpadra hurcolt Zrínyinek unokája, Zrínyi Ilona gyermeke: Rákóczi Ferenc.

Vezetése alatt a szegény földhöz ragadt tömeg hősök seregévé vált s a szabadságért harcolva tönkrement a jól fegyverzett és táplált német hadakat. Soha az embereket mélyebb gyűlölet, magasztosabb lelkesedés tette nem ragadta, mint most. Urak és parasztok, ifjak és aggok, egyháziak és világiak, vállvetve fogtak fegyvert a hazáért és szabadságért.

Nem segítette őket, mint Bocskayt, Bethlent, Thökölyt a török félhold, egyedül, magukban álltak a csatatéren, egyedül a nemzettől kölcsönözték erejüket. Bécs megrémült. Kegyelmet, javakat ígért. De a nép rendületlenül állt vezérei mellett és fegyverrel válaszolt a kísértésre. A nemzeti érzés tomboló erővel tört ki mindenfelé. Erdély Rákóczit lelkesedve választotta fejedelmévé; a Dunántúl népe csatlakozott a fölkelőkhöz, akik, ölték-vágták a gyűlölt ellenséget, bekalandozták Stíriát, Alsó-Ausztriát és újra meg újra égetve, zsákmányolva nyomultak Bécs faláig. Valóságos népháború volt ez.

És a seregek élén nem állt vaskezű, gyors elhatározású katona, ... csupán egy nagyszívű és nagyeszű ember. Tíz, meg tízezrek álltak piros selymű «Libertas»¹ zászlói alatt, de e sok ezer közül alig volt hatezer valódi katona.

Pár évig úgy látszott, hogy a kurucvilág eltemeti azt a régi gyűlölt világot, amelyben nem hallatszott más, mint bilincsesörgés, zokogás, jajkiáltás ... De nem temette el. Ellenkezően: beborult ismét. A háború koldússá tette a nemzetet. Ragadós nyavalyák megtizedelték. Ekkor jött a szerencsétlen kimenetelű trencsényi ütközet, amely örökre eldöntötte a fölkelés sorsát. Ettől kezdve

az egykor dicsőséges kuruc hadak élete lassú haldoklás. Züllésnek indul. Sorai közé befurakodik az árulás gonosz szelleme és nem csupán az apró legények, hanem a rettegett, imádott vezetők fordítanak köpönyeget.

A kuruc-labanc világ a majtényi síkon fejeződött be, ahol Károlyi Sándor kuruc generális 1711. április 30-án letette a fegyvert, le a piros selymú, golyótépett «Libertas» zászlókat, amelyek száz csatára, száz diadalra vitték egykoron Rákóczi világhírű kuruc hadát.

Az erőpróbának, élethalálharcnak vége lett. És feltámadt helyette a nyomor, ezernyi szenvedés. A fegyverétől megfosztott kuruc visszatért tűzhelyéhez, családi fészkéhez. De a családi fészket feldúlva, kifosztva, fekete üszök romjába temetve találta. Hitvesét, gyermekeit elragadta a pestis, a fekete rém, a fagy, az éhség, hogy ne lássák a férj, az apa szemében, a kétségbeesésnek könnyeit. Óh ez az élet fájdalmasabb, nehezebb volt a legkintéljesebb halálnál.

Rákóczi 1711. február 21-én, fájdalomtól marcangolt szívvel, vérző lélekkel lépte át a magyar haza határát, hogy többé sohase lássa ezt a földet, ezt a népet, amelyet úgy imádott, úgy szeretett, hogy föl tudta áldozni érte minden kincsét, földi boldogságát, földi dicsőségét.

Sohasem fogadta el a szatmári békét, amely az ő számára is kegyelmet biztosított, hanem elbújdosott.

Bujdosásának és szenvedéseinek utolsó állomása Rodostó. Csöndes remeteségben, minden világi örömről lemondva, itt élte le hátralévő éveit. Mindenki elfeledte, csak néhány hű embere tartott ki mellette. Végre megkönyörült szenvedésein az Úr és 1735. április 8-án — nagypénteken — magához szólította.

Rákóczi életének történetét olvasva egy szent fogadás kél lelkünkben : hogy ezt a sokat szenvedett hazát úgy fogjuk szeretni s érte ha kell javainkat és életünket is feláldozni, mint azt Ő tette.

Tárgyi magyarázat. ¹ *Libertas* = szabadság.

Nyelvtani tudnivalók. *Halljátok* magát a történetet. Csak szóra várt, hogy *megmozduljon*. Csak vezért várt, hogy *ádáz csatára keljen*. A cselekvésnek a jelentő módon kívül más módjai is vannak. Ha valakit valamire *felszólítunk*, valamire *fölhívjuk*, valamit néki *megparancsolunk*, akkor az igét *fölszólító-módba* tesszük. A *fölszólító-módnak* csak jelen ideje van. A *fölszólító-mód* jele a *j*. Ez a *j* mindig kötőhangzó nélkül járul az igéhez. (*Áldjon* vagy *verjen* sors keze! *Adjon* Isten jó napot! *Irjátok* le a feladatot!)

Írásbeli feladat. Írjunk öt mondatot *fölszólító-módban* a következő igékkel : *felel, kér, vár, küld, rak*.

61. Füstbe ment terv.

Írta Petőfi Sándor.

Egész úton — haza felé -
Azon gondolkodám :
Miként fogom szólítani
Rég nem látott anyám?

Mit mondok majd először is
Kedvest, szépet neki?
Midőn, mely bölcsőm ringatá,
A kart terjeszti ki.

S jutott eszembe számtalan
Szebbnél szebb gondolat,
Míg állni látszék az idő,
Bár a szekér szaladt.

S a kis szobába toppanék ...
Röpült felém anyám ...
S én csüggttem ajkán ... szótlanul ...
Mint a gyümölcs a fán.

62. Tokaj.

Amikor a dúsgazdag angolok vagy amerikaiak — mert csak nekik van belőle, — felbontják a tokaji bor pókhálós palackját, gondolatuk tán elszáll ide a tokaji hegy alá, ahol a világ legelső bora, a tokaji aszu terem. Drága arannyal fizetik annak minden csöppjét és aki megveszi, megissza, azt hiszi magában, hogy az aszu még arannyal sincs megfizetve.

Nagy értéket képvisel itt minden talpalatnyi föld. Volt olyan szőlő is, amelynek az értékét sem tudták meghatározni.

Boldog Tokaj, — Magyarország Édene!

A felvidéki tutajosoknak Tokaj az első nagyobb pihenő állomásuk.

A remek vashíd, amely átszeli a Tiszát, Felső-Magyarországot az Alfölddel köti össze. Száguldva haladnak át rajta a vonatok, az utasok kíváncsian nézik az ablakokból a hegy lábánál elterülő városkát és a város fölött a kopasz hegyet.

Élénk kereskedő városka Tokaj. Piacán temérdek mindenféle kis bolt van és kereskedők hangosan tárgyalnak az utcákon.

Jó magas a tokaji hegy. Az utolsó nagy hegy az Alföld szélén. Kopasz fejével némán bámul a messzi alföldi tájak felé, ahol a magyarok laknak. Vajjon ha tudna gondolkozni ez a hegy, miket gondolhatott volna magában az utolsó ezer esztendő alatt lefolyt események láttára, amelyek előtte a síkságon lejátszódtak? A véres háborúk, belvillongások, csaták, amelyek minden század alatt bőven voltak, elmúltak nyomtalanul; az ellenség eltakarodott, a viszály elült, a háborút felváltotta a béke és a szántóvető az alföldi síkon még mindig magyarul dalol, ballagván ekéje után.

Ugyancsak kifárad, aki a hegyre törekszik. Ám megérdemli a fáradságot az a remek látvány, amely a hegy kopasz csúcsán reánk vár.

Mintha kinyílnék előttünk valami bűvös szelence: a nagy magyar Alföld képe bontakozik ki, ott terül el az Alföld számtalan apró kis falujával, tanyaházaival, gulyáival. A nyugodalmas, békés tájak, mezők, szántóföldek váltakoznak, mintha sohasem dúlt volna véres csata itt. Ezer esztendő minden álma ott lebeg a beláthatatlan rónaság felett. És a tájon, mint egy fényes ezüstszalag, kanyarodva, álmodozva húzódik végig a Tisza. Kanyarog a messziségbe, mint egy nagy ezüstpánt, amely átkarolja az egész Alföldet.

Néma csudálattal merülünk el a vidék nézésébe. Más hang nem zavarja meg a csendet, csak egy kis pacsirta csattog valahol a nagy magasságban, a tiszta levegőégben.

Talán ilyen pacsirta-hang hallatszott akkor is, amidőn honfoglaló őseink ugyanerről a helyről megpillantották a nagy síkságot, amely nekik alkalmas letelepedő helyül kínálkozott. Talán akadt akkor egy öreg vitéz, aki ismerte a régi regéket s így szólt társaihoz:

— A monda szerint ilyen az az ország, amelyet Attila apánk hagyott nekünk örökségbe. Jó helyen járunk, vitézek!

S mintha a honfoglaló magyarok lelke még mindig itt lebegne a tájon, az alföldi népet századok viszontagsága sem tudja kiforgatni szintiszta magyarságából.

Midőn eleget gyönyörködtünk a csodálatos tájképben, megfordulunk és észak felé nézünk.

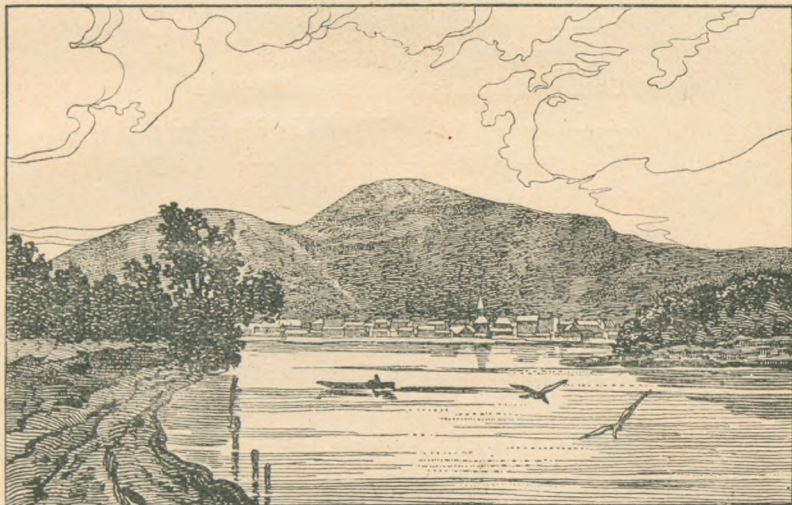
Mintha csak a természet legszebb panorámáját a tokaji hegyről akarná bemutatni: az iménti képnek az ellentéte tűnt elénk.

Havas hegylánc határolja a tájat, zordon, erdős hegységek mindenfelé. A táj komor fenségét csak itt-ott szakítja meg egy-egy patak ezüst szalagja.

Azok ott a Mármárosi-havasok. Lejjebb az Erdős-Kárpátok látszanak. Erre jöttek a honfoglaló magyarok, lóháton hágyva át a meredek bérceket. Ugyanezt a vakmerő utat járták meg utánuk Rákóczi vitézei, később pedig 1848-ban a magyar huszárok, akik külső országokból siettek hazafelé a haza védelmére.

Ez a föld hívta őket mindnyájukat, át az égbetörő hegyláncon, amelyen csak sasok tudnak átkelni. A honfoglalók, Rákóczi hadai, a magyar huszárok megjárták a sasok útját arra a hívó szóra.

Írásbeli feladat. Tegyük át olvasmányunk első bekezdését mult időbe.

Tokaj.

63. Fiamnak.

Írta Arany János.

Hála Isten! este van megin'
Mával is fogyott a földi kín.
Bent magányos, árva gyertya ég :
Kívül leskelődik a sötét.
Ily soká, fiacskám, mért vagy ébren?
Vetve ágyad puha-melegen ;

Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Látod, én szegény költő vagyok :
Örökül hát nem sokat hagyok ;
Legfőlebb mocsoktalan nevet :
A tömegnél hitvány érdemet.
Ártatlan szíved tavaszkertében
A vallást azért öntözgetem.
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Mert szegénynek drága kincs a hit,
Túrní és remélni megtanít :
S néki, míg a sír rá nem lehell,
Mindig túrní és remélni kell!
Oh, ha bennem is, mint egykor, épen
Élne a hit, vigaszul nekem! . . .
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Majd ha játszótársaid közül
Munka hí el — úgy lehet, korán —
S idegennek szolgálász eszközül,
Ki talán szeret . . . de mostohán!
Balzsamul a hit malasztja legyen,
Az elrejtett, néma könnyeken.
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Majd ha látod, érzed a nyomort,
Melyet a becsület válla hord ;
Megtíporva az erényt, az észet,
Míg a vétek irigységre kész
S a butának sorsa földi éden :
Álljon a vallás a mérlegen.
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

És, ha felnővén, tapasztalod,
 Hogy apáid földje nem honod
 S a bölcsőd s koporsód közti úr
 Századoknak szolgált mezsgyeül :
 Lelj vigasztalást a szent igében :
 «Bujdosunk e földi téreken.»
 Kis kacsóid összetéve szépen,
 Imádkozzál, édes gyermekem.

Oh remélj, remélj egy jobb hazát!
 S benne az erény diadalát :
 Mert különben sorsod és e föld
 Isten ellen zúgolódni költ. —
 Járj örömmel álmaid egében,
 Útravalód e csókom legyen :
 Kis kacsóid összetéve szépen,
 Imádkozzál, édes gyermekem!

Tárgyi magyarázat. A vallásosság, a hazaszeretettel együtt, a legmagasztosabb erény. Minden embernek vallásosnak kell lennie, mert mindent Istennek köszönhetünk. Erre tanítja fiát a most olvasott költeményében a legnagyobb magyar költők egyike, *Arany János*.

64. A legnagyobb magyar.

A legnagyobb magyarnak gróf Széchenyi Istvánt szoktuk nevezni. Kevés ember tett annyit nemzetünkért, mint Széchenyi, és senki sem szerette nála jobban hazánkat. Szeretetét nemcsak érezte és hirdette, hanem cselekedetekkel bizonyította be. Újjáalkotta Magyarországot.

Már gyermekkorában nemes példát látott maga előtt. Atyja, gróf Széchenyi Ferenc, nemeslelkű, jószívű ember volt, sokszor segített a szegényeken : azon volt, hogy minél több jót tegyen és mindig úgy cselekedett, hogy még a balkeze se tudja, amit a jobb tesz : titokban gyakorolta a jót, nem dicsekedett vele. De hazájának is jótévője volt. Ő alapította a Magyar Nemzeti Múzeumot, hazánk legnagyobb könyv-, régiség-, természetrajzi és kép-gyűjteményét és azt a nemzetnek ajándékozta.

Ilyen apának a fia volt a legnagyobb magyar.

Mikor fölserdült, a katonai pályára lépett és itt is derekasan

megállta a helyét. Vitézül harcolt a franciák ellen. Huszár volt és csakhamar kapitány lett belőle a huszároknál. A háborúk befejezése után utazni ment külföldre. Ott látta, hogy milyen sokat haladtak az idegen nemzetek és mennyire elmaradtunk mi, magyarok, mert nem tanultunk, nem dolgoztunk eleget.

Elhatározta tehát, hogy hazajön és Magyarország fölvirágoztatásának szenteli életét. Ezért mindenekelőtt egy olyan tudományos intézetet akart létesíteni, ahol édes anyanyelvünket, a magyar nyelvet műveljék, szépítsék, gondozzák. Az 1825-i

Gróf Széchenyi István.

országgyűlésen fölajánlotta erre a célra egy évi egész jövedelmét, 60,000 forintot, ami abban az időben igen nagy pénz volt. Adományához mások is hozzájárultak. Így született meg első tudományos intézetünk, a Magyar Tudományos Akadémia.

Azután tudós könyvekben fejtegette, hogy a magyarság hogyan boldogulhatna. (*Hitel, Világ, Stádium*). Kivált arra törekedett, hogy népünk jobb módba kerüljön; mezőgazdaságunk, kereskedelmünk, iparunk fej-

lődjék. Tele volt szebbnél-szebb tervekkel és ezeket meg is valósította. Az Alduna és a Tisza szabályozása a kereskedelmet lendítette föl, mert olcsó vízi utakat teremtett. Gazdasági egyesületet szervezett. Fölvirágoztatta a selyemhernyótenyésztést. Gyáralapító társaságot alapított. Része volt abban, hogy első takarékpénztárunk, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár keletkezett. A főváros fejlesztésén is sokat fáradozott, összekapcsolta két különálló részét a Széchenyi-Lánchíddal, amely még ma is legszebb hídja Budapestnek. Föl sem lehet sorolni, mennyit tett a hazáért, mindig fáradhatatlan volt, mindenben benne volt a keze. Ezt a kort, 1825-től a szabadságharcig, a történelem Széchenyi korának nevezi.

A szabadságharcnak előre látta gyászos végét. Munkaereje, kedve egy időre megtörött és gyógyintézetbe vonult vissza. Innen kísérte figyelemmel az eseményeket; hozzá jártak tanácsért jeles hazánkfiai és így része volt továbbra is népünk jövőjének irányításában. Az osztrákok azonban üldözték őt és sorsa egyre kegyetlenebb lett. Ez adta kezébe a fegyvert, amellyel maga vetett véget életének.

Széchenyi hazaszeretete örök példa minden magyarnak: önzetlenül, szorgalmas munkával szerette hazánkat, érte élt és érte halt meg. Méltán nevezik őt a legnagyobb magyarnak; kövessük nagy példáját.

Nyelvtani tudnivalók. *Műveljék, szépítsék, gondozzák. Minél több jót tegyen. Kövessük nagy példáját. A fölszólító-mód j jele nem mindig marad meg j-nek, gyakran áthasonul még pedig:*

1. Ha az ige sziszegő hangra, *s, sz, z-re* végződik, a *j*-ből is *s, sz, z* lesz, ilyenkor tehát az igét hosszú *ss, ssz, zz* betűvel írjuk. *Mos—mosj—moss; mász—mászj—mássz; gondoz—gondozj—gondozz.*

2. Ha az ige *st, szt, -tsz-re* végződik, úgy ragozzuk és írjuk, mintha a *t* nem volna ott, tehát mintha *s, sz-re* végződne. *Fest—fessen, foszt—fosszon; metsz—messen; látszik—lássék.*

3. A többi *t* végű ige után a *j* átváltozik *s-sé*. *Tanít—tanítson, ront—rontson; néha a t-ből is s lesz: lásson, fusson, bocsásson, üssön.*

4. A *tesz, vesz, visz, eszik, iszik* igéknél a *j* hozzájárulása után *tegyen, vegyen, vigyen, egyék, igyék* lesz; a *hisz* igéből *higgyen*.

65. A vén zászlótartó.

Írta Petőfi Sándor.

Fut Bécs felé Jellasics,¹ a gyáva,
Seregének seregünk nyomába;
Megrémülve fut a magyar hadtól;
Magyar hadban egy vén zászlótartó.

Ki az a vén zászlótartó ottan
Olyan tüzes lelkiállapotban?
Szemem rajta kevélyen mereng el:
Az én apám az az öreg ember!

Az én apám e vén zászlótartó.
«Vészben a hon!» Elhatott a nagy szó.
Elhatott kórágához, fülébe,
S mankó helyett zászlót vett kezébe.

Vállait egy kínos élet gondja,
Betegség és ötvennyolc év nyomja,
S ő feledve minden baját, bűját,
Ifjak közé hadi bajtársul állt.

S kit eddig az asztaltól az ágyba
Alig-alig bírt elvinni lába,
Ellenséget űz mostan serényen
Ifjúsága régi erejében.

Mi vitte őt háború zajába?
Hiszen neki nincsen gazdagsága,
Mit féltene, mit védnie kéne,
Hogy ne jusson ellenség kezére.

Annyi földet sem mondhat övének,
Melyben egykor koporsója fér meg,
S mégis, mégis viszi lobogóját
Azok előtt, kik a hazát óják.

Ép azért ment, mert semmivel sem bír;
Küzd a gazdag, de nem a hazáért,
Védi az a maga gazdaságát...
Csak a szegény szereti hazáját.

Édes apám, én voltam tenéked
Ekkoráig a te büszkeséged;
Fordult a sors, megfordult végképpen,
Te vagy mostan az én büszkeségem.

Érdemes vagy a cserkoszorúra!²
Alig várom, hogy lássalak újra,
S megcsókoljam örömtől reszketve
Kezedet, mely a szent zászlót vitte.

És ha többé nem látnálak téged,
Látni fogom fényes dicsőséged;
Könnyem leszen sírodnak harmatja,
S híred a nap, mely azt fölszárítja!

Tárgyi magyarázat. Petőfinek már több költeményét olvastuk, amely édesatyjáról szól, ezzel a szép költeménnyel is szeretett atyját akarja dicsőíteni. ¹ *Jellasics*, horvát bán, áruló lett és a szabadságharc kezdetén elsőnek tört nemzetünkre. Csakhamar azonban csúfos vereséget szenvedett és meg kellett futnia. — ² Cserkoszorúval a győztes hadvezéreket szokták ékesíteni.

66. Hadnagy uram.

Írta Gyulai Pál.

«Hadnagy uram! Hadnagy uram!»

«Mi bajod van, édes fiam?»

«Piros vér foly a mentére.»

«Ne bánd, csak az orrom vére.»

«Hadnagy uram! Hadnagy uram!

El ne essék itt az útban.»

«Belebotlám egy nagy kőbe.

Szuronyt szegezz s csak előre!»

Megy a honvéd, áll a hadnagy,

Mély sebében összeroskad.

«Hadnagy uram! Hadnagy uram!»

«Csak előre édes fiam!»

Tárgyi magyarázat. Ez a költemény is az 1848/49-es szabadságharc hőseit dicsőíti. A megsebesült hadnagy eltítkolja sebeit és fájdalmát. Haldokolva is csak arra buzdítja katonáit, a honvédeket, hogy «előre!». *Gyulai Pál*, a múlt század egyik nagy magyar költője.

67. Az aggteleki cseppkőbarlang.

Hazánknak egyik legnagyobb természeti nevezetessége az aggteleki cseppkőbarlang. Egész tündérvilág ez, amelyet évezredek lassú munkája teremtet.

Hogyan születnek vajjon a cseppkövek?

A barlangok üregeiben folytonosan csepeg a víz a mennyezetről. Mindegyik vízcsepp keresztülszívárgott a hegység mészkérgén és azután kiválik belőle a mész. Az elpárolgás következtében a mennyezetnek sokszor parányi nyílásain lecsepegő vízcseppek kis pikkelyecske, mészhártyácska kerül.

Az első vízcseppet követi a többi. Egyre hízik mindegyik, majd a saját súlyánál fogva le is hull és magával ragadja a mészhártyácskát, csak kis karika marad belőle odafönn a barlang mennyezetén. Az első mészkarikához kerül a második, harmadik, tizedik, századik és ezredik. Idők jártán ez a milliónyi meg milliónyi karika, amely a vízcsöppet ölelte egykor, pompás függő cseppkővet épít, amelyet «csepegő»-nek nevez a tudomány.

Az aggteleki cseppkőbarlang.

Ám a barlang fenekére eső csepp is széjjel hull, elpárolog és otthagya — a meszet! Imígy születik a barlangfenék mészkéregzése. A felülről egyre folytatódó csepegés, sokszor csurgás következtében, ott is cseppkő támad: a «csepegés», amely farkasszemet néz a csepegővel. Míg ez felülről lefelé nő, gyarapszik, addig az alulról növekszik és lassan-lassan szeszélyesnél-szeszélyesebb alakú oszlopokká olvadnak össze a cseppkövek.

Az idő jártával a barlangmennyezet ragyogó díszé is jó szélesre hízik. Akárhányszor óriási méreteket, szeszélyesnél-szeszélyesebb alakot ölt, függönnyé is szélesedik.

68. A körtefa.

Írta Jókai Mór.

Van nekem egy különösen kedvelt körtefám. Megvallom, hogy nem tudom, minek hívják? Minthogy legszebb növéssű a többi közt, különös kényeztetésben részesült, ami abban áll, hogy minden évben szorgalmasan megmetszettem.

És ennek a fának egész életrajzával is szolgálhatnék, ha valakinek úgy kellene, mint nekem; amikor még csak négy ága volt, amikor lombosodni kezdett, amikor egy ágát letörte a szél, amikor azt helyrenőtte, amikor egy gyűrűs hernyó jegyajándokát

megleltem rajta, amikor másikfajta hernyó szivart tekergetett a fiatal hajtásaiból, stb.

Csak ott kezdem, amikor legelőször észrevettem rajta, őszi megmetszéskor, hogy termőrügyek mutatkoznak a bogokon. Oh! micsoda kertésztayai öröm az : az első termőrügyet észrevenni az általunk ültetett fán! Megszámláltam, hány van rajta? Éppen száz volt. Újra megszámláltam, akkor a kabátom szárnyával letörtem róla egyet. Oh, hogy sajnáltam azt az egyet! Azon gondolkoztam, nem lehetne-e visszaragasztani? Milyen kár! Ebben a rügyben már benne van az egész körte, nem is egy, de legalább hat. Kétségtelenül szagos és cukorízű, húsa mint a vaj. És letörött! Azt az egy rügyet lenyomtatam valami könyvbe, a fán csak 99 maradt.

Tavasszal újra megnéztem a kis fát, megvolt mind a 99 virágrügy, szépen duzzadt, fejlődött, kifakadt. Egy reggel a déli felén levő minden virág kitérte keblét. Másnap nagypéntek volt : éjjel jött egy, a 0-on alul két fokkal fűtülő szellő ; attól reggelre minden olyan virág a fámon, amely már ki volt nyílvá, szépen elfagyott ; csak az maradt meg, amely elég türelmes volt bimbóban maradni. Tehát maradt már most csak ötven virág a fámon.

No, hanem ezt aztán meg is őriztem. Reggel, délben, este őrzőjáratot tartottam gyilkosai ellen ; és azok voltak sokan.

Először is jött egy barna bogár. Ennek a barátomnak az a szíves készsége van, hogy bebúvik a virág kelyhébe s onnan a jövő gyümölcs csiráit tisztára kiszedegeti. Hát én ezt nem csodálom, talán valami édeset talál benne s az jól esik neki. A sűrű őrzőjáratok mellett is elpusztította virágjaimnak egy tizedét.

Amint ennek az ideje lejárt, akkor jött a lilaszínű ormánybogár. No már, hogy ennek mi kedve telik abban, hogy a gyümölcsnek szárát lereszelje, azt csakugyan nem értem, pedig minden nap rajta kaptam egypárt. Ez megint elpusztította reményeim egyötödét, azaz tízet.

De már a bátyját, az aranyos szárnyú ormányost becsülöm, mert alig, hogy az öccsét elvitte az ördög, amikor már a gyümölcs nagyobbodni kezd : ez következik a nyomában, jó egy hosszú fúróval, belefúr, beleteszi a lyukba tojásait, a gyümölcs megrothad és leesik s úgy táplálja kikelendő kukacát. Ennek van értelme. Az ő atyai szeretetének megint áldozata lett körtéim egyötöde.

Ha jól tudok számítani, akkor már csak 25 körte volt a fámon.

Hanem azok megnőttek gyönyörűen, a héjuk vastagabb volt már, semhogy az ormány vékony fúrója fogott volna rajta és én már számítgattam magamban: ebből kettőt elküldök ide, kettőt oda. Ekkor neki jön egy nagy szél, lever belőle tizenkettőt.

Maradt azután tizenhárom. Szerencsétlen szám.

Azt mondtam, hogy az ormányos bogár fúrója nem fog a kemény őszi körtén? De fog ám a rózsabogár harapófogója. Mert a kegyes természet mindenféle vágó, szűrő, feszítő eszközökkel ellátott különféle fenevadakat, hogy ahol az egyik elvégezte, ott kezdhesse a másik. Íme, nem maradt több hatnál.

Százból hat! Egészen törvényes kamat.

Ezek aztán megértek. Szépen pirosodtak, megnőttek, gyönyörűség volt rájuk nézni; akkor egy szép napon nekik esett a darázs, olyan szépen kirágta a belsejüket, hogy háromnak csak a héja maradt.

De már az utolsó hármát nem engedem! Mit csináltam? Krinolint csináltam a megmaradt körtéknek tüllszoknyából, mindeniket odavartam a fához, hogy azt se jégeső, se zivatar le ne verhesse, se semmi ártó bogár meg ne támadhassa.

Egy reggel, mikor felkelek, nézem a fát, hát nincs rajta több krinolín, csak egy, hanem éppen akkor repül el róla egy sárgarígó. Reggelire megzabált belőle a gaz kópé kettőt. No megállj, gyere vissza! S még azt mondják a rigóról, hogy férget eszik! Eszik bizony azt, amit a féreg meghagyott.

Már most nincs több egynél. Hogyan biztosítsam ennek az egynek az életét?

Azt tettem, hogy kis sodronykalickát akasztottam a fára, abba helyeztem el a körtét. Na ehhez már most még a madár sem fér.

Sajnálom, ebből az utolsó körtéből nektek nem küldhetek, mert azt holnap leveszem a fáról, sorba adom a családom tagjainak szagolgatni, aztán három napig mindig szagolgatjuk, akkor nevemnapja lesz, annyifelé vágom, ahányan felköszöntenek s azt mindenkinek fennen magasztalni kell. Ez úgy lesz.

Az ám!

Az utolsó körtémet kalickástól együtt ellopta az éjjel valami becsületes ember!

Erre a féregre nem is gondoltam.

Nyelvtani tudnivalók. Életrajzával is szolgálhatnék, ha valakinek úgy kellene, mint nekem. Nem lehetne-e visszaragasztani? Az ormány vékony fúrója fogott volna rajta. Megtette volna. Ha a cselek-

vés valamilyen föltételtől függ, akkor az igét *föltételes-módba* tesszük. A föltételes módnak jelen és mult ideje van. Jele az *-n*.

A jelen időben az igéhez ezt az *-n*, *-ná*-, *-né*- jelet tesszük. Jár—járnék, járnál ; beszél—beszelnék ; ír—írnék, írna.

A mult időben úgy ragozzuk az igét, mint a jelentő-mód mult idejében, de mindig hozzátesszük a *volna* szócskát. *Jártam volna*, *beszéltem volna*, *írtam volna*.

Írásbeli feladat. Ragozzuk a föltételes mód jelen és mult idejében a következő igéket : *ráz*, *sétál*, *úzen*, *küld*.

69. Népdalok.

1. Mi fehérlik . . .

Mi fehérlik ott a síkon távolba'?
Talán biz az édesanyám kunyhója.
Messze jártam, másutt is volt jó dolgom.
Hej! de szívem csak azt mondja : jobb otthon.

Késő ősszel száll a fecske messzire,
De tavasszal újra megjő fészki-
Messze eljár, hegyen, völgyön és síkon,
Hej! de mégis azt csevegi : jobb otthon.

2. Honvédtüzér temetése.

Mi piroslik ott a síkon távolban?
Csonka honvéd piros vére a hóban ;
Sok halált szórt az ellenség sorára,
Haj! de végre egy golyó őt találta!

Ágyú helyett koporsót visz a szekér,
Benne fekszik egy magyar honvédtüzér,
Koporsóján csákója és fegyvere,
Szemfödőül katona-köpenyege.

Bajtársai kivont karddal követik,
Fájdalmukban olykor meg is könnyezik.
Nincs harangszó, csak pár ágyúdörrenés,
Ennyiből áll a tüzéri temetés.

Zöld erdőben fekete sír domborul,
 Aki látja, szívében megszomorul;
 Fák tetején bús csalogány így beszél:
 Szabad földben nyugszik egy honvédtüzer.

70. I. Ferenc József.

Hazánknak egyik legnagyobb királya I. Ferenc József volt. Az ő uralkodása idejében Magyarország új aranykorát érte; a műveltségnek és gazdagságnak olyan fokára jutott el az ország, amelyen Mátyás király óta nem volt. Uralkodását leginkább békeszeretete jellemezte. Igazságos, törvénytisztelő, nemes gondolkodású király volt. Lovagias érzelmeiért egész Európa becsülte. A magyar ember is szívébe zárta nevét, ma is lelkesedéssel emlegeti, mert népünket szerette, alkotmányunkat tiszteletben tartotta.

Nehéz időben lépett a trónra. Nemzetünk éppen dicső emlékezetű szabadságharcát vívta. Az ifjú, alig tizennyolc éves uralkodót gonosz tanácsadói félrevezették és seregeit a szabadságért

lelkesedő magyarság ellen küldötte. Az osztrák csapatok nem tudtak minket legyőzni; de nagy orosz segítséget kaptak és ezekkel a vitéz, de kicsi magyar hadsereg már nem tudott megküzdeni, Világosnál letette a fegyvert.

Majdnem húsz esztendei sanyarúság következett ránk. A király rossz tanácsadói üldözték, elnyomták a magyart, legjobb hazánkfiak vagy külföldre menekültek, vagy börtönben sínylődtek. 1867-ben végre, mikor osztrák csapatai már a porostól is, olasztól is vereséget szenvedtek, I. Ferenc József férfias belátással magyar nemzetéhez fordult. Deák Ferenc, a haza bölcse a nemzetet kibékítette királyával.

Ettől kezdve majdnem ötven évig volt jósa és uralkodónk, dicső

I. Ferenc József.

királyunk I. Ferenc József. Békés uralkodása alatt fölvirult az ország, megerősödött a magyarság. Városaink kiépültek, megnagyobbodtak, Budapest a világnak egyik legszebb fővárosa lett. Iparunk nagyot fejlődött. Egyik gyár a másik után keletkezett és sok mindent a külföld is nálunk vásárolt. Kereskedelmünk föllendült. A magyar tudományt is kezdte a világ megbecsülni. Iskoláink nagyon megsaporodtak és ezzel az írni-olvasnitudók száma is rohamosan megnövekedett; ma már mindenkinek iskolába kell járnia és művelődésre kell törekednie, különben meg sem élhet. Ferenc József idejében éltek legnagyobb költőink és művészeink. Katonáságunk is erős és nagy lett. Büszkén nézhettünk hazánkra, büszkén hirdethettük, hogy magyarok vagyunk.

Uralkodásának legszebb ideje a honfoglalás ezeréves ünnepe volt. 1896-ban Budapesten világiállítást rendeztünk, itt mutattuk be az egész művelt emberiségnek, hogy mivé fejlődött az ezeréves Magyarország. De a fejlődésben ekkor sem állottunk meg. Most kezdődött csak az igazi virulás és jólét. Gazdag és boldog volt a nemzet és ebben nagy része volt szeretett királyának is.

A szép korszakot a világháború akasztotta meg. Királyunk, aki egész életében békére törekedett, most sem kereste a háborút; de amikor gonosz és alattomos ellenségekkel kellett szembeszállnia, a becsületet kellett megvédenie, azonnal megtette. A magyar fegyvereknek sok szép győzelmét érte meg. Szép, vallásos és hazaszerető életéért Isten megkímélte őt a világháború gyászos befejezésétől: a magyar csapatok még mindenütt diadalmaskodtak, amikor legnagyobb királyaink egyike, késő öregkort, 86 évet érve, örök álmra hűnyta szeméit. Emlékét minden magyar ember tiszteli, uralkodásáról büszkén emlékezik meg.

Nyelvtani összefoglalás. Beszédünk részei a szavak. A fontosabb beszédrészek két nagy csoportra oszlanak: a névszókra és az igeszókra. A névszók a következők: a főnév, a melléknév, a számnév és a névmás.

A főnév a személyek, dolgok vagy tárgyak neve. Lehet tulajdonfőnév és köznév.

A melléknév a főnév tulajdonságát, milyenségét, a számnév a főnév számát mondja meg.

A melléknévet fokozni is lehet. A fokozásban három fokot különböztetünk meg: az alapfokot, a középfokot és a felsőfokot.

A főnév, a melléknév és a számnév helyett állhat a mondatban a *névmás*. A névmás többféle lehet: személyes, birtokos, mutató, kérdő és vonatkozó névmás.

71. A Tisza.

Írta Petőfi Sándor.

Nyári napnak alkonyúlatánál
Megállék a kanyargó Tiszánál
Ott, hol a kis Túr siet beléje,
Mint a gyermek anyja kebelére.

A folyó oly símán, oly szelíden
Ballagott le parttalan medrében,
Nem akarta, hogy a nap sugára
Megbotolják hajjai fodrába'.

Síma tükrén a piros sugárok
(Mint megannyi tündér) táncot jártak,
Szinte hallott lépteik csengése,
Mint parányi sarkantyúk pengése.

Ahol álltam, sárga fővény-szőnyeg
Volt terítve, s tartott a mezőnek,
Melyen a levágott sarjú-redek,
Mint a könyvben a sorok, heverték.

Túl a réten néma méltóságban
Magas erdő; benne már homály van,
De az alkony üszköt vet fejére,
S olyan, mintha égne s folya vére.

Másfelől, a Tisza tulsó partján,
Mogyoró- s rekettye-bokrok tarkán,
Köztük csak egy nyilas, azon át
Látni távol kis falucska tornyát.

Boldog órák szép emlékeképen
Rózsafelhők úsztak át az égen.
Legmesszebből rám merengve néztek
Ködön át a mármárosi bércek.

Semmi zaj. Az ünnepélyes csendbe
Egy madár csak néha fütttyentett be.
Nagy távolban a malom zúgása
Csak olyan volt, mint szunyog dongása.

Túlhan, vélem átellenben épen,
Pór menyecske jött. Korsó kezében,
Korsaját míg tele merítette,
Rám nézett át; aztán ment sietve.

Ottan némán, mozdulatlan álltam,
Mintha gyökeret vert volna lábam.
Lelkem édes, mély mámorba szédült
A természet örök szépségétül.

Ó természet, ó dicső természet!
Mely nyelv merne versenyezni véled?
Mily nagy vagy te! Mentül inkább hallgatsz,
Annál többet, annál szebbet mondasz.

Késő éjjel értem a tanyára
Friss gyümölcsből készült vacsorára.
Társaimmal hosszan beszélgettünk.
Lobogott a rőzse-láng mellettünk.

Többek között szóltam én hozzájuk:
«Szegény Tisza, miért is bántjátok?
Annyi rosszat kiabáltok róla,
S ő a föld legjámborabb folyója.»

Pár nap múlva fél szendergésemből
Félrevert harang zúgása vert föl.
«Jön az árvíz! Jön az árvíz!» Hangzék,
S tengert láttam, ahogy kitekinték.

Mint az örült, ki letépte láncát,
Vágtatott a Tisza a rónán át.
Zúgva-bőgve törte át a gátot,
El akarta nyelni a világot!

Aratás.

72. Az aratás.

Ha komoly munka a kaszálás is, az aratás sem megy vígsággal. Vannak ugyan vidékek, ahol apróbb telkeken csaknem díszbe öltözött fiatalság sarlóval takarítja a tiszta búzát; de a legtöbb helyen nincs erre idő. Amint lefonnyad a búza sássa, Péter-Pálfkor, megroppan a gyökere, megkezdik az aratást, rendszerint péntek vagy szombat napon. Kaszával megy az arató, sarlóval a marokverő (kettőző).

Föld az anyja az embernek, de kivált a magyar embernek és legkivált az alföldi magyarnak. Más vidékek lakója egyéb téren is talál munkát és keresetet; erdők, folyók, sziklák szolgáltatják kenyerét; az alföldi magyarnak mindez nincs. Csak a sík rónája van. Ragadd ki az alföldi embert földjéről: szárazra vetetted a halat. Tedd vissza földjére: a föld visszaadja erejét. Olyan kis nép — Európa szemüvegén nézve, de olyan nagy ezen a földön állva, ennek talaját munkálva! Itt tűnik ki testi és értelmi fejlettsége, itt munkaereje és kitartása, amelyben vele a világ egy népe sem versenyezhet. Nincs Európában ország, ahol a gabonával bevetett föld területe, a lakosság számához mérve, nagyobb lenne, mint Magyarországon; és nincs ország, ahol az aratás mindamellett is oly korán és oly rövid idő alatt megy végbe, mint nálunk. Össze érik minden gabonanemű: a repce, a tisztabúza, a rozs, az árpa, a zab; egyik sem várat magára. Két, legfeljebb három hét és letakarítva a mező; kereszt keresztet ér. A legédesebb kereszt valamennyi között, amit a sors a szegény emberre mért. És nem úgy van itt, mint egyéb munkánál, ahol a gyenge akadályozza az erősebbet. Itt nincs gyöngye; ha van, titkolja; menni kell az erő-

sebb után, sarkalja a kasza, meg az önértet. Reggeli két órától esti tizenegy óráig, — s ha holdvilág van, egész éjszaka is megszűnés nélkül dolgozik; pihenésül elég neki az éjjeli három óra és a déli étkezés után egy: frissítőül hetenként egyszeri fürdés a közeli tó vizében; tápláléka köleskása, tarhonya, lebbencs, túró, kevés szalonna, kenyér és víz. (Sokan csúfolják is e miatt a magyar népet, hogy akkor él legrosszabbul, amikor legtöbb erőre volna szüksége. Nem kell elítélni, nincs ideje a húsfőzésre.) Ez így megy hétről-hétre, amíg az aratás, hordás és nyomtatás tart, két hónapon keresztül. Elvértve találkozik egy, aki belebetegszik, egyébként egészséges mind. Még a halál is, mintha ámulna a látványon felfüggeszti kaszáját ezalatt az idő alatt. Aratásban legritkább a halálozás nálunk.

Hordás.

Nyelvtani összefoglalás. A legfontosabb beszédrész az *ige*. Az ige cselekvést vagy történést jelöl, egyes vagy többes számban, első, második, vagy harmadik személyben. A cselekvésnek háromféle módja van (jelentő, felszólító és föltételes) és három ideje (jelen, mult, jövő).

A jelentő módnak és jelen idejének külön jele nincs. A mult idő jele mássalhangzó után *t*, magánhangzó után *tt*. A jövő időt a magyarban rendszerint a jelen idővel, ritkábban a *fog* ige segítségével fejezzük ki.

A felszólító-mód jele a *j*; ez néha *s*, *sz*, vagy *z*-vé hasonul át, ilyenkor ha az ige sziszegő hangon végződik, ezt meg kell kettőzni, tehát a helyesírásra különösen ügyeljünk. A felszólító-módnak csak jelen ideje van.

A föltételes mód jele a *n*, *ná*, *né*, *na*, *ne*. A föltételes-mód mult idejét úgy alkotjuk, hogy a jelentő-mód mult idejéhez *volna* szócskát teszünk.

73. Büntárgyalás.

Írta Gárdonyi Géza.

Marci új irkát vett. A kezében hozta, hogy össze ne gyűrődjön. Az irka sárga volt, mint a citrom. A keze piros volt, mint a mályva. Az orra is piros volt : kicsípte a hideg.

Már közel járt az idő a két órához, amikor Marci az iskolába ért. Bizonyosan az irkavétellel töltötte el az időt. Sietve jött pedig. A nagy vászontarisznya ide-oda lóbálódott a térdén ; s az új csizmacska szaporán kopogott. A dombon csuszka van. Hogy hamarabb leérjen, nekifutott. A végén egyet hemperedett még a havon s bizony a levegőbe rúgott. De az irkának szerencsére nem esett baja.

Az iskolában halk zajgás van, mikor Marci belődul. Mindig így szokott lenni a tanítás előtt. A gyerekek beszélgetnek, mint az emberek, komolyan, tréfásan, a dolguk szerint. Mindenki beszélhet a körülötte ülőkkel, csak kiáltania nem szabad. Aki kiált, annak a nevét Istenes Imre fölírja a táblára.

Marcinak a második padban van a helye, Kószó Jancsi mellett. Jancsi is hétesztendősi fiú. Eleven kis barna gyerek. Mindig lieseglocsog a szomszédjaival, hol az előtte ülővel, hol a mögötte ülővel. Még amikor csendesesen kell ülnie, akkor is könnyebb a lelkének, ha a lábát rázhatja, vagy ha a rátekintőnek a szeme közé kaffant, mint a kutya szokott kaffantani a légyre.

De éppen azért is ül Marci mellett. Marci komoly és nyugodt vérű. Ha sohase szólna, azt lehetne vélni, hogy mindent tud, mint a püspök. Nem tud pedig szegény semmit, csak éppen a szeme okos.

Hát Marci beül a padba. A nagy báránybőr satyakot begyűri maga elé. A kis zömök tintásüveget leoldja a madzagról és a padra állítja. Odaállítja az új sárgaborítékú irka fölé. Aztán belenyúl a vászontarisznnyába s kiemel onnan egy táblát, egy nagy fanyelű bicskát és egy tekeres madzagot. Végül már könyökig nyúl a tarisznnyába s még az ott maradt szerszámok közül egy tollszárat kotor elő.

A tollszár vasában befelé áll a réztoll. Kirántja és rátűzi a vasra.

E készülődések alatt hárman is elkapják előle az új irkát és megnézik. Ilyen Zrínyi Miklósi irka van elég az iskolában, de

azért Zrínyi Miklóst is megnézik, az egyszeregyet is megnézik. Megolvassák, hány a levél az irkában, pedig soha sincs sem kevesebb sem több hatnál.

Marci mind a háromszor visszarántja az irkát. Utoljára kapja a nagy birsalmát, ráteszi. A birsalmához már nem mer senki sem nyúlni. Az már haragot keltene. Annak nebánts d a neve.

Marci a foga közé veszi a tintásüveg dugóját és egyet csavar az üvegen.

A szomszéd mindedig a padon térdelt s a mögötte ülő leánnyával valami palavessző cseréjét tárgyalta. A csere elvégződött. Jancsi megfordult. Hirtelen fordult, ahogy szokott. A dugó éppen akkor csappant ki az üvegből. Jancsi megtaszította Marcit.

A ténta kilotlyant.

Marci visszahőköl és kikerekedett szemmel, szinte dermedten bámult az irkára, az almára, meg a tarisznyára. Az üveg tartalma azon a három tárgyon folydogált. Az irkán fekete Balaton, az almán fekete gyöngy. A tarisznyán fekete Tisza, Duna, Dráva, Száva. Csöpög mind a négy folyó a padlóra.

A következő pillanatban lobbót vetett a Marci szeme s úgy képen teremtette Jancsit, hogy az szegény majd kiesett a padból.

Én éppen akkor léptem be az iskolába.

A gyerekek fölkeltek és dícsértesséket kiáltottak. De az arcokon a káröröm ragyogása, izgalom és kérdés látszott. Hátul egy leány a szájára tette a kezét, hogy a mosolygását eltakarja.

Mert a pofont mindnyájan látták. S azt is látták, hogy az én két szemem a két gyerekre szegeződik.

Marci sápadt, Jancsi piros. Az iskola csöndes a visszafojtott izgalomtól.

A szavamat lesték.

A pofozkodás nagy bűn. Az emberi arc szent. A pofozkodás polgári szentségtörés.

— Spongyát! — szólaltam meg végre hideg nyugalommal.

Istenes Imrének mondtam ezt. Istenes a tábla mellett ül. Legközelebb ő hozzá van a spongya.

— Töröld le a tintát arról a fiúról.

Istenes nagy csöndességben letörölgette az irkát, a padot, a tarisznyát. A birsalmán is végighúzta a spongyát. Aztán meglátta, hogy a Jancsi homlokán is van egy babszemnyi folt. A spongyával odatorlított. Több rákenődött, mint amennyi ott volt, de ez az ügynek komolyságán és ünnepiességén mitsem változtatott.

Akkor újra megszólaltam :

— Ez a két fiú a tanítás után itt marad. Most nincs idő arra, hogy tárgyaljuk a cselekedetüket. Értetted Nagy Márton? Értetted Kószó János?

— Értettem, — felelte búsan a két bűnbe esett.

Komoly és szótlan maradt mind a kettő egész délután. A kezüket soha buzgóbban nem fonták össze a mellükön a magyarázat alatt és soha jobban nem figyelmeztek. Mindössze egyszer történt a számolás ideje alatt, hogy Marci belenyúlt a tarisznyájába és kivette a birsalmát. Megnézte komoly szemmel és ugyanolyan komolyan megnyalta. Aztán visszadugta a tarisznyába.

Estefelé elbocsátottam a gyerekeket. Csak a két bűnös maradt ottan, meg két leányka. A két leánynak az iskolát kellett meg-söpörnie. Sorrendben söprik mindennap az iskolát.

A kapuban útnak eresztettem a gyerekeket s egy-két percig ott maradtam.

Mikor bemegyek a szobámba s pipára gyújtok, akkor jut eszembe, hogy két rabom is van.

Nézek az iskolába, hát ott ül a két bűnös a padlásig kavargó porban, tárt ablak, tárt ajtó között, hajadonfővel. Mind a kettő a helyén. Ülnek szótlanul, a kezüket mellükön összefonva. Az arcukon gondolkodás és aggodalom.

— Gyertek be a szobámba!

Bekocognak. Mind a kettőn a térdigérő vászontarisznya. A Marci tarisznyájában ott dudorodik még a birsalma is.

Leülök egy székre. A két gyerek egy intésemre élém áll. Állanak előttem olyan arccal, mint a latrok szoktak az akasztófa alatt.

— Hát Nagy Márton : te beszélj először.

Nagy Márton hebegve elmondja, hogy új irkát vett és hogy Jancsi meglökte a tintásüveget.

Azzal megáll.

— Tovább. Még nincs vége.

— Hén aztán ... hén aztán ... pofonh ... vágтам ... h.

— No most már beszéljen Kószó János.

Kószó János valamivel nyugodtabb. Csak az orra mozog, meg a szemöldöke. Már bizonyára sokszorosan átfontolgatta az esetet s a maga bűnét sokkal kisebbnek tudja, mint a Marciét.

— Nem láttam, hogy izé ... mit csinál Marci, — mondja ártatlankodva. — Csak ahogy megfordultam, meglöködött.

— Ha tudtad volna, hogy tinta van a kezében, meglökted volna?

— Dehogy.

— No Nagy Márton! Bűnösnek vádolod-e még Jancsit?

— Nem h.

— Jól tetted-e, hogy pofon vágta?

Erre nem felelt azonnal. Egyet nyelt, aztán megint egyet nyelt. A szó nem jön.

— No?

Könnyező szemmel feleli:

— Nem h.

— Tudod-e te azt, hogy nagy bűnt cselekedtél? Tudod te azt, hogy az ember arca a lélek virága? Aki az arcot megüti, a lelket üti meg! A lélek pedig Istenből való részünk: örökkévaló.

A fiú szeméből könnyek görögnek.

A szavakat aligha értette; de a hangnak is van értelme, amikor a hang a szívhez szól.

— Bánod-e, hogy ezt cselekedted?

— Bánom, h.

— Hát ha bánod, csókold meg ott, ahol megütötted.

Jancsi odafordítja az arca jobb felét. Marci bűnbánattal megcuppantja. Aztán megint állnak várakozó szemmel, de most már nyugodtabban.

— Haragszol-e még Jancsi, Marcira?

— Nem haragszok, — feleli a fiú csendesen.

— De ennek most nincs tintája. Megfelezed-e vele a magad tintáját?

— Meg.

— Hát akkor elmehettek.

Az ablakon utánuk néztem. Kint a havas kocsíúton csendesen ballagtak egymás mellett. A dombon, a keresztnél Marci megállt. Belenyúlt könyékig a tarisznyába. Jancsi is megállt s várakozón nézte a munkálatot.

Marci előmunkálta a tarisznya aljából a nagy birsalmát, meg a bugylibieskát. Az almát kettévágta. Odanyújtotta a felét Jancsinak.

74. Nemzeti dal.

Írta *Petőfi Sándor.*

Talpra magyar, hí a haza!	Fényesebb a láncnál a kard,
Itt az idő, most vagy soha!	Jobban ékesíti a kart,
Rabok legyünk vagy szabadok?	És mi mégis láncot hordunk!
Ez a kérdés, válasszatok! —	Ide veled, régi kardunk!
A magyarok Istenére	A magyarok Istenére
Esküszünk,	Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább	Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!	Nem leszünk!

Rabok voltunk mostanáig	A magyar név megint szép lesz,
Kárhozottak, ős apáink	Méltó régi nagy híréhez ;
Kik szabadon éltek, haltak,	Mit rákentek a századok,
Szolgaföldben nem nyughatnak.	Lemossuk a gyalázatot!
A magyarok Istenére	A magyarok Istenére
Esküszünk,	Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább	Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!	Nem leszünk!

Sehonnai bitang ember,	Hol sírjaink domborulnak,
Ki most, ha kell, halni nem mer,	Unokáink leborulnak
Kinek drágább rongy élete,	És áldó imádság mellett
Mint a haza becsülete.	Mondják el szent neveinket.
A magyarok Istenére	A magyarok Istenére
Esküszünk,	Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább	Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!	Nem leszünk!

75. Himnusz.

Írta *Kölcsey Ferenc.*

Isten, áldd meg a magyart	Balsors akit régen tép,
Jó kedvvel, bőséggel,	Hozz rá víg esztendőt :
Nyujts feléje védő kart,	Megbűnhödté már e nép
Ha küzd ellenséggel ;	A multat s jövőndőt!

Őseinket felhozád
Kárpát szent bércére,
Általad nyert szép hazát
Bendegúznak vére,
S merre zúgnak habjai
Tiszának, Dunának,
Árpád hős magzatjai
Felvirágoznak.

Értünk Kúnság mezein
Ért kalászt lengettél,
Tokaj szőlővesszein
Nektárt¹ csepegtettél.
Zászlónk gyakran plántálád
Vad török sáncára,
S nyögte Mátyás bús hadát²
Bécsnek büszke vára.

Haj, de bűneink miatt
Gyult harag kebledben
S elsujtád villámidat
Dörgő fellegedben.
Most rabló mongol nyilát
Zúgattad felettünk,
Majd töröktől rabigát
Vállainkra vettünk.

Hányszor zengett ajkain
Ozmán³ vad népének,
Vert hadunk csonthalmain,
Győzedelmi ének!
Hányszor támadt tenfiad
Szép hazám, kebledre,
S lettél magzatod miatt
Magzatod hamvvedre!

Bújt az üldözött s felé
Kard nyúlt barlangjában,
Szerte nézett s nem lelé
Honját a hazában.
Bércre hág és völgybe száll,
Bú s kétség mellette,
Vérözön lábainál,
S lángtenger felette.

Vár állott: most kőhalom;
Kedv s öröm röpkedtek;
Halálhörgés, siralom
Zajlik már helyettek.
S ah, szabadság nem virul
A holtnak véréből,
Kínzó rabság könnye hull
Árvánk hó szeméből!

Szánd meg, Isten, a magyart,
Kit vészek hányának,
Nyujts feléje védő kart
Tengerén kínjának.
Balsors, akit régen tép
Hozz rá víg esztendőt,
Meggúnhódte már e nép
A multat s jövőndőt.

¹ *Nektár* a görögök regéi szerint az istenek itala.

² Dicső Mátyás királyunk állandó hadserege fekete ruhát és fekete fegyverzetet viselt s ezért a «fekete sereg» nevet kapta. A sereg *színére* céloz a költő, amikor Mátyás seregét *bús* hadnak mondja.

³ Ozmán az első török szultán neve, tőle nyerte néptörzse is az *ozmánok* nevet, úgyszintén Törökország is az *Ozmán birodalom* nevet.

TARTALOMJEGYZÉK.

A csillaggal megjelölt olvasmányok költemények.

	Oldal
Előszó	3
Hiszekegy. <i>Papp-Váry Elemérné</i>	5

I. Olvasmányok.

1. Magyarország	5
2. Honfidal. <i>Petőfi Sándor</i>	7
3. Virágok. <i>Dr. Péter Béla</i>	9
4. A csodaszarvas. <i>Benedek Elek után</i>	10
5. A méhek és a medve. <i>Fáy András</i>	13
6. *Anyám tyúkjá. <i>Petőfi Sándor</i>	13
7. Isten kardja. <i>Gaál Mózes</i>	14
8. Attila uralkodása. <i>Gaál Mózes</i>	16
9. *Távolból. <i>Petőfi Sándor</i>	17
10. Buda halála. <i>Gaál Mózes</i>	18
11. Az éltes jegenye. <i>Fáy András</i>	21
12. *István öcsémhez. <i>Petőfi Sándor</i>	21
13. A Hortobágy. <i>Petőfi Sándor</i>	23
14. Attila halála és temetése. <i>Gaál Mózes</i>	25
15. A hún birodalom vége. <i>Gaál Mózes</i>	25
16. *Szülőföldem. <i>Petőfi Sándor</i>	26
17. A székely. <i>Hankó Vilmos után</i>	27
18. A vérszerződés. <i>Csuday-Lélmányi</i>	29
19. *Hazámhoz. <i>Szász Károly</i>	30
20. A fehér ló regéje. <i>Benedek Elek után</i>	31
21. A halásztanya. <i>Feszty Árpád után</i>	34
22. Budapest. <i>Gerő Ödön után</i>	36
23. *Szülőföldem szép határa. <i>Kisfaludy Károly</i>	42
24. Lehel kürtje	43
25. Botond	44
26. Az aranyos felhők. <i>Mikszáth Kálmán</i>	45
27. *Megy a juhász számaron ... <i>Petőfi Sándor</i>	47
28. Szent Anna tava	48
29. Szent István	49
30. Szent István és az orgyilkos	51
31. *Régi ének Szent István királyhoz	51
32. Szeged	52
33. A fiatal daru. <i>Fáy András</i>	54
34. A szüret. <i>Baksay Sándor</i>	54
35. *Falu végén kurta kocsmá ... <i>Petőfi Sándor</i>	56
36. A balatoni rianás. <i>Cholnoky Jenő</i>	58
37. Szent László	60
38. A tordai hasadék. <i>Benedek Elek</i>	60
39. Szent László pénze. <i>Benedek Elek</i>	61

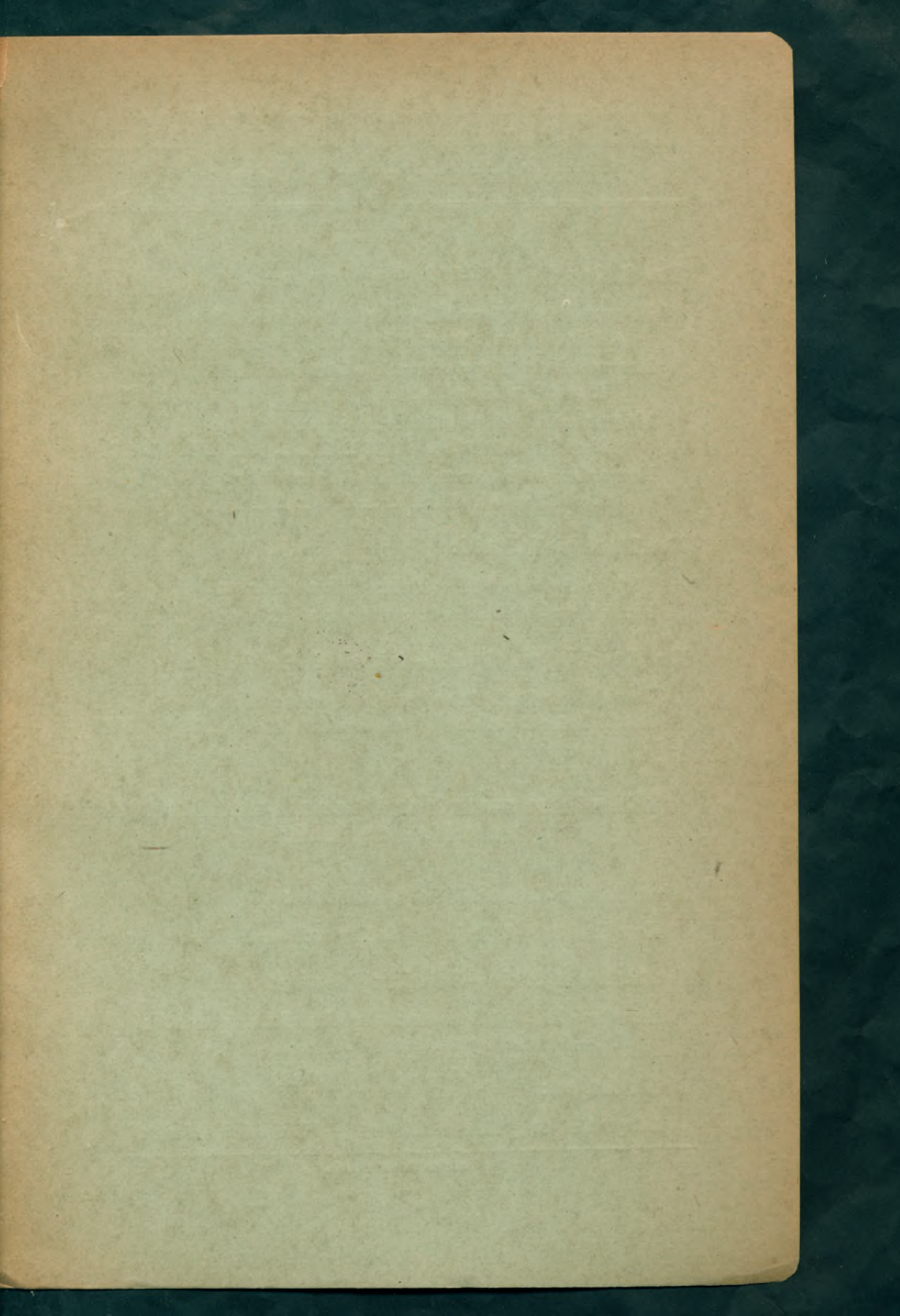
	Oldal
40. Szent László vizet fakaszt. <i>Benedek Elek</i>	62
41. Szent László füve. <i>Benedek Elek</i>	63
42. *A téli esték. <i>Petőfi Sándor</i>	64
43. Debrecen	67
44. IV. Béla királyunk és a tatárjárás. <i>Sebestyén Gyula után</i>	69
45. *A jó öreg kocsmáros. <i>Petőfi Sándor</i>	71
46. Szent Erzsébet	73
47. Nagy Lajos. <i>Csuday-Lélmányi</i>	75
48. *A sastoll. <i>Kisfaludy Károly</i>	76
49. Pécs. <i>Baksay Sándor</i>	77
50. *Hunyadi. <i>Czuczor Gergely</i>	79
51. Mátyás és a korona. <i>Gaál Mózes</i>	81
52. Mátyás és a kolozsvári bíró. <i>Gaál Mózes</i>	82
53. Mátyás és Holubár. <i>Gaál Mózes</i>	83
54. Mátyás király	84
55. A nagy Alföld. <i>Hunfalvy János után</i>	86
56. A kaszálás. <i>Baksay Sándor</i>	88
57. *Magyarország címere. <i>Vörösmarty Mihály</i>	89
58. Lorántfy Zsuzsanna. <i>Böngérji János</i>	89
59. A piros harangok. <i>Mikszáth Kálmán</i>	91
60. II. Rákóczi Ferenc. <i>Szeghalmi Lajos</i>	93
61. *Füstbe ment terv. <i>Petőfi Sándor</i>	97
62. Tokaj. <i>Krúdy Gyula után</i>	97
63. *Fiamnak. <i>Arany János</i>	99
64. A legnagyobb magyar	101
65. *A vén zászlótartó. <i>Petőfi Sándor</i>	103
66. *Hahnagy uram. <i>Gyulai Pál</i>	105
67. Az aggteleki cseppkőbarlang. <i>Lasz Samu után</i>	105
68. A körtefa. <i>Jókai Mór</i>	106
69. *Népdalok. 1. Mi fehérlik	109
— 2. Honvédtüzér temetése	109
70. I. Ferenc József	110
71. *A Tisza. <i>Petőfi Sándor</i>	112
72. Az aratás. <i>Baksay Sándor</i>	114
73. Büntárgyalás. <i>Gárdonyi Géza</i>	116
74. *Nemzeti dal. <i>Petőfi Sándor</i>	120
75. *Himnusz. <i>Kölcsey Ferenc</i>	120

II. Nyelvtani tudnivalók.

Beszéd. Mondat. Szó. Szótag. Hang. Betű	7
Magánhangzók. Mássalhangzók	8
Hosszú- és rövidhangzók	10
Kétjegyű mássalhangzók	12
Szótagolás	13
Hangsúlyos szótagok	15
Írásjelek	18
Idézőjel. Nagybetű	20
Szók elválasztása	21
Egyszerű mondat. Összetett mondat	26
Alany. Állítmány	30
Tómondat. Egyszerű bővített mondat	34
Tárgy	35
Jelzők	42
Helyhatározó	44
Időhatározó	50
Módhatározó	54
Okhatározó	56

	Oldal
Célhatározó	60
Összefoglalás	61, 67
Hiányjel	66
Tulajdonfőnév. Köznév	69
Főnévi ragok	71
Melléknév	72
Számnév	74
Melléknév fokozása	75
Névmások	79
Kötőhang. Hangzóáthasonulás	81
Ige	85
Jelentő mód. Jelen idő. Jövő idő. Tárgyas ragozás	87
Mult idő	91
Főlszólító mód	96
Főlszólító mód <i>j</i> -jelének áthasonulása	103
Főltételes mód	108
Összefoglalás	111, 115

KERESKEDŐ-TANONCISKOLAI TANKÖNYVEK

az új tanterv és utasítás szerint

Dr. Gálos Rezső—Wirker István:

Eng. szám:

Magyar olvasókönyv a kereskedő-tanonciskolák előkészítő osztálya számára — — — — —	62,551/1927
Magyar olvasókönyv a kereskedő-tanonciskolák I. osztálya számára — — — — —	62,111/1927
Magyar olvasókönyv a kereskedő-tanonciskolák II. osztálya számára — — — — —	62,111/1927
Magyar olvasókönyv a kereskedő-tanonciskolák III. osztálya számára — — — — —	78,273/1927

Dr. Farkas László:

Történelem és polgári kötelességek a II. o. sz.	} 67,439/1927
Történelem és polgári kötelességek a III. o. sz.	

Dr. Luckhaub Gyula—Strobel Ernő:

Kereskedelmi számtan a kereskedő-tanonciskolák és női keresk. szaktanfolyamok használatára —	22,956/1928
---	-------------

**Előkészületben vannak és az új tanterv és utasítás szerint
e tanévben megjelennek:**

Áfra Nagy János—Molnár Béla:

Kereskedelmi földrajz és áruismeret az I—IV. osztály sz.
--

Dr. Schack Béla—Wirker István:

Kereskedelmi levelezés és a kereskedelem ismertetése az I—III. osztály számára

Deák Lajos:

Könyvvitel és gyakorlóiroda az I—IV. osztály számára
--

Gúilos—Wiri:er: Magyar olvasókönyv kereskedő-tanonciskolák előkészítő oszt. sz.